ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
VERICA TRSTENJAK
της 16ης Δεκεμβρίου 2010[1]

Περιεχόμενα

I — Νομικό πλαίσιο ..... I - 4737

II — Το ιστορικό της διαφοράς και η διοικητική διαδικασία ..... I - 4739

A — Το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές ..... I - 4739

B — Η ενώπιον της Επιτροπής διαδικασία ..... I - 4740

Γ — Η προσβαλλόμενη απόφαση ..... I - 4741

III — Η ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ..... I - 4743

A — Η ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία ..... I - 4743

B — Η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση ..... I - 4743

IV — Η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία ..... I - 4744

V — Επί της ανταναιρέσεως της Επιτροπής ..... I - 4746

A — Επί της εκκρεμοδικίας ..... I - 4746

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4746

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 4747

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4748

α) Επί της ανάγκης εξετάσεως του παραδεκτού της προσφυγής της Comitato ..... I - 4748

β) Επί της άρσεως της εκκρεμοδικίας σε περίπτωση παραιτήσεως από προηγούμενη προσφυγή ..... I - 4749

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

γ) Επί της ταυτότητας των λόγων ακυρώσεως ..... I - 4750

δ) Συμπέρασμα ..... I - 4751

Β — Επί του κατά πόσον η απόφαση αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες ..... I - 4752

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4752

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 4752

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4754

α) Επί της νομολογίας του Δικαστηρίου ..... I - 4754

β) Επί των ενστάσεων της Επιτροπής ..... I - 4755

i) Επί του συνδέσμου με την υποχρέωση επιστροφής ..... I - 4755

ii) Επί της επαρκούς δυνατότητας προσδιορισμού ..... I - 4757

iii) Επί της ελλείψεως εννόμου συμφέροντος ..... I - 4757

iv) Επί των ανεπιθύμητων συνεπειών ..... I - 4758

v) Επί του αντιφατικού χαρακτήρα των αποτελεσμάτων ..... I - 4759

γ) Συμπέρασμα ..... I - 4760

Γ — Επί της ενεργητικής νομιμοποιήσεως της Comitato ..... I - 4760

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4760

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 4761

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4761

Δ — Επί του εννόμου συμφέροντος ..... I - 4763

Ε — Συμπέρασμα ..... I - 4763

VI — Επί των αιτήσεων αναιρέσεως της Italgas, της Hotel Cipriani και της Comitato ..... I - 4763

A — Επί του αντισταθμιστικού χαρακτήρα των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές ..... I - 4764

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4764

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 4765

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4766

α) Επί της ερμηνείας της έννοιας του πλεονεκτήματος ..... I - 4766

β) Επί της πλημμέλειας της αιτιολογίας ..... I - 4767

γ) Επί του κριτηρίου του ιδιώτη επιχειρηματία ..... I - 4768

δ) Συμπέρασμα ..... I - 4768

B — Επί της εξετάσεως της προϋποθέσεως στρεβλώσεως του ανταγωνισμού και επηρεασμού των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών ..... I - 4769

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4769

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 4771

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4774

α) Επί της εκτιμήσεως του καθεστώτος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές ..... I - 4775

i) Επί του κριτηρίου ελέγχου και επί του βάρους αποδείξεως .... I - 4775

— Επί του κριτηρίου ελέγχου ..... I - 4755

— Επί του βάρους αποδείξεως ..... I - 4776

— Ενδιάμεσο συμπέρασμα ..... I - 4777

ii) Επί της εφαρμογής του κριτηρίου ελέγχου ..... I - 4777

— Επί της αποδείξεως νοθεύσεως του ανταγωνισμού και επηρεασμού των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών .... I - 4777

— Επί της ανάγκης εξετάσεως όλων των κατ' ιδίαν περιπτώσεων ..... I - 4778

— Επί της ανάγκης της έρευνας της ατομικής καταστάσεως της Italgas και της Hotel Cipriani ..... I - 4779

— Επί της ανάγκης της έρευνας ορισμένων οικονομικών τομέων ..... I - 4779

— Επί της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων ..... I - 4780

— Επί της παραμορφώσεως των αποδεικτικών στοιχείων .... I - 4780

iii) Ενδιάμεσο συμπέρασμα ..... I - 4781

β) Επί της διαταγής περί ανακτήσεως ..... I - 4781

i) Επί της πλάνης περί το δίκαιο στην αιτιολογία του Πρωτοδικείου ..... I - 4781

— Επί της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου ..... I - 4781

— Επί του εσφαλμένου χαρακτήρα της εν λόγω νομικής θέσεως ..... I - 4782

— Ενδιάμεσο συμπέρασμα ..... I - 4783

ii) Αντικατάσταση της αιτιολογίας ..... I - 4783

— Επί του περιεχομένου της διαταγής περί ανακτήσεως .... I - 4784

— Επί της συμβατότητας της προσεγγίσεως αυτής προς το άρθρο 87 ΕΚ και προς το σύστημα ελέγχου των ενισχύσεων ..... I - 4784

iii) Ενδιάμεσο συμπέρασμα ..... I - 4787

γ) Συμπέρασμα ..... I - 4787

Γ — Επί των υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος ..... I - 4788

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4788

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 4788

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4788

Δ — Επί της εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ ..... I - 4789

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4789

2. Οι κυριότεροι ισχυρισμοί των διαδίκων ..... I - 4790

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4790

Ε — Επί της εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο δ΄, ΕΚ ..... I - 4791

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4791

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 4792

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4792

ΣΤ — Επί της εφαρμογής του άρθρου 15 του κανονισμού 659/1999 ..... I - 4794

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4794

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 4795

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4796

Ζ — Επί της εφαρμογής του άρθρου 14 του κανονισμού 659/1999 ..... I - 4797

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ..... I - 4797

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων ..... I - 4797

3. Νομική εκτίμηση ..... I - 4798

VII — Σύνοψη ..... I - 4798

VIII — Πρόταση ..... I - 4799

1. Οι υπό κρίση αιτήσεις αναιρέσεως αφορούν την απόφαση του Πρωτοδικείου της 28ης Νοεμβρίου 2008, στις υποθέσεις Τ-254/00, Τ-270/00 και Τ-277/00, Hotel Cipriani κ.λπ. κατά Επιτροπής [2] (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση). Με την απόφαση εκείνη το Πρωτοδικείο (νυν Γενικό Δικαστήριο) έκρινε μεν παραδεκτές τις προσφυγές που ασκήθηκαν, στο πλαίσιο των ανωτέρω υποθέσεων, κατά της αποφάσεως 2000/394/ΕΚ της Επιτροπής, της 25ης Νοεμβρίου 1999, σχετικά με τα μέτρα ενίσχυσης σε επιχειρήσεις της Βενετίας και της Chioggia που προβλέπονται από τον νόμο 30/1997 και τον νόμο 206/1995, περί απαλλαγών ή μειώσεων των κοινωνικών εισφορών [3] (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), πλην όμως τις απέρριψε ως αβάσιμες.

2. Όλοι οι μετέχοντες στην αναιρετική δίκη ζητούν την αναίρεση της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Η Επιτροπή φρονεί ότι το Πρωτοδικείο έπρεπε να απορρίψει ως απαράδεκτες τις προσφυγές στις υποθέσεις Τ-254/00, Τ-270/00 και Τ-277/00. Οι λοιποί μετέχοντες είναι της γνώμης ότι το Πρωτοδικείο έπρεπε να δεχτεί τις προσφυγές αυτές και να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση.

2 — Συλλογή 2008, σ. II-3269.

3 — ΕΕ L 150, σ. 50.

I — Νομικό πλαίσιο [4]

3. Το άρθρο 87, παράγραφοι 1 και 3, ΕΚ ορίζει τα εξής:

«1. Ενισχύσεις που χορηγούνται υπό οποιαδήποτε μορφή από τα κράτη ή με κρατικούς πόρους και που νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό διά της ευνοϊκής μεταχειρίσεως ορισμένων επιχειρήσεων ή ορισμένων κλάδων παραγωγής είναι ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά, κατά το μέτρο που επηρεάζουν τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές, εκτός αν η παρούσα Συνθήκη ορίζει άλλως.

[…]

3. Δύνανται να θεωρηθούν ότι συμβιβάζονται με την κοινή αγορά:

[…]

γ) οι ενισχύσεις για την προώθηση της ανάπτυξεως ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων ή οικονομικών περιοχών, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους των συναλλαγών κατά τρόπο που θα αντέκειτο προς το κοινό συμφέρον,

4 — Επί τη βάσει των περιλαμβανομένων στη ΣΕΚ και στη ΣΛΕΕ χαρακτηρισμών, ο όρος «ενωσιακό δίκαιο» χρησιμοποιείται ως γενικός όρος για το κοινοτικό δίκαιο και για το ενωσιακό δίκαιο. Στο μέτρο που σημασία έχουν, κατωτέρω, κατ'ιδίαν διατάξεις του πρωτογενούς δικαίου, αναφέρονται οι ratione temporis ισχύουσες διατάξεις.

δ) οι ενισχύσεις για την προώθηση του πολιτισμού και της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, εφόσον δεν αλλοιώνουν τους όρους συναλλαγών και ανταγωνισμού στην Κοινότητα σε βαθμό αντίθετο με το κοινό συμφέρον·

[…]»

4. Το άρθρο 88, παράγραφος 2, ΕΚ ορίζει τα εξής:

«Αν η Επιτροπή διαπιστώσει, αφού τάξει προηγουμένως στους ενδιαφερόμενους προθεσμία για να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους, ότι ενίσχυση που χορηγείται από ένα κράτος ή με κρατικούς πόρους δεν συμβιβάζεται με την κοινή αγορά κατά το άρθρο 87 [ή] ότι η ενίσχυση αυτή εφαρμόζεται καταχρηστικώς, αποφασίζει ότι το εν λόγω κράτος οφείλει να την καταργήσει ή να την τροποποιήσει εντός προθεσμίας που η ίδια καθορίζει.

Αν το εν λόγω κράτος δεν συμμορφωθεί προς την απόφαση αυτή εντός της ταχθείσας προθεσμίας, η Επιτροπή ή οποιοδήποτε άλλο ενδιαφερόμενο κράτος δύναται να προσφύγει απευθείας στο Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, κατά παρέκκλιση των άρθρων 226 και 227.»

5. Τα άρθρα 13, 14 και 15 του κανονισμού (ΕΚ) 659/1999 του Συμβουλίου, της 22ας Μαρτίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του άρθρου 93 της Συνθήκης ΕΚ[5], ορίζουν τα εξής:

«*Άρθρο 13*

Αποφάσεις της Επιτροπής

1. Μετά την εξέταση της ενδεχόμενης ύπαρξης παράνομων ενισχύσεων, εκδίδεται απόφαση σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφοι 2, 3 ή 4. Στην περίπτωση απόφασης για κίνηση επίσημης διαδικασίας έρευνας, η διαδικασία περατώνεται με απόφαση βάσει του άρθρου 7. Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης του κράτους μέλους με διαταγή παροχής πληροφοριών, η απόφαση αυτή λαμβάνεται με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες.

[…]

Άρθρο 14

Ανάκτηση της ενίσχυσης

1. Σε περίπτωση αρνητικής απόφασης για υπόθεση παράνομων ενισχύσεων, η Επιτροπή αποφασίζει την εκ μέρους του οικείου κράτους μέλους λήψη όλων των αναγκαίων μέτρων για την ανάκτηση της ενίσχυσης από τον δικαιούχο (εφεξής αποκαλούμενη

5 — ΕΕ L 83, σ. 1.

"απόφαση ανάκτησης"). Η Επιτροπή δεν απαιτεί ανάκτηση της ενίσχυσης εάν αυτό αντίκειται σε κάποια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου.

[…]

3. Με την επιφύλαξη απόφασης του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατ' εφαρμογή του άρθρου 185 της Συνθήκης, η ανάκτηση πραγματοποιείται αμελλητί και σύμφωνα με τις διαδικασίες της εθνικής νομοθεσίας του οικείου κράτους μέλους, εφόσον αυτές επιτρέπουν την άμεση και πραγματική εκτέλεση της απόφασης της Επιτροπής. Για τον σκοπό αυτό και σε περίπτωση κινήσεως διαδικασίας ενώπιον εθνικών δικαστηρίων, τα ενδιαφερόμενα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα που διαθέτουν στα αντίστοιχα νομικά τους συστήματα, συμπεριλαμβανομένων των προσωρινών μέτρων, με την επιφύλαξη της κοινοτικής νομοθεσίας.

Άρθρο 15

Προθεσμία

1. Οι εξουσίες της Επιτροπής για ανάκτηση της ενίσχυσης υπόκεινται σε δεκαετή προθεσμία παραγραφής.

2. Η προθεσμία αυτή αρχίζει να προσμετράται από την ημέρα κατά την οποία η παράνομη ενίσχυση χορηγείται στον δικαιούχο είτε ως ατομική ενίσχυση είτε ως ενίσχυση βάσει ενός καθεστώτος ενισχύσεων. Κάθε ενέργεια της Επιτροπής ή κράτους μέλους που ενεργεί κατόπιν αίτησης της Επιτροπής, σε σχέση με την παράνομη ενίσχυση, διακόπτει την περίοδο παραγραφής. Έπειτα από κάθε διακοπή, η προθεσμία αρχίζει να προσμετράται από την αρχή. Η προθεσμία παραγραφής αναστέλλεται για όσο διάστημα η απόφαση της Επιτροπής αποτελεί αντικείμενο διαδικασίας εκκρεμούσης ενώπιον του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

3. Κάθε ενίσχυση της οποίας η περίοδος παραγραφής έχει εκπνεύσει, θεωρείται ως υφιστάμενη ενίσχυση.»

II — Το ιστορικό της διαφοράς και η διοικητική διαδικασία

Α — *Το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές*

6. Η ιταλική υπουργική απόφαση της 5ης Αυγούστου 1994 καθορίζει τις προϋποθέσεις χορηγήσεως των απαλλαγών ή μειώσεων των κοινωνικών εισφορών που προβλέπονται από τις διατάξεις του άρθρου 59 του διατάγματος του Προέδρου της Ιταλικής Δημοκρατίας, της 6ης Μαρτίου 1978, περί θεσπίσεως ειδικού καθεστώτος απαλλαγών ή μειώσεων στο Mezzogiorno των οφειλομένων από τους εργοδότες προς το Istituto Nazionale de la Previdenza Sociale (εθνικό

ινστιτούτο κοινωνικής πρόνοιας, στο εξής: INPS) κοινωνικών εισφορών, για την περίοδο μεταξύ 1994 και 1996. Το άρθρο 1 της υπουργικής αποφάσεως της 5ης Αυγούστου 1994 προβλέπει γενική μείωση των οφειλομένων από τους εργοδότες κοινωνικών εισφορών. Το άρθρο 2 της ιδίας αποφάσεως προβλέπει την πλήρη απαλλαγή από τις κοινωνικές εισφορές για τις νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται στις επιχειρήσεις, για περίοδο ενός έτους από την ημερομηνία προσλήψεως άνεργων εργαζομένων.

7. Κατόπιν της κοινοποιήσεως της εν λόγω υπουργικής αποφάσεως, η Επιτροπή κήρυξε με την απόφαση 95/455/ΕΚ της 1ης Μαρτίου 1995, σχετικά με μειώσεις στο Mezzogiorno των κοινωνικών επιβαρύνσεων των επιχειρήσεων και τη δημοσιονομική κάλυψη ορισμένων από τις επιβαρύνσεις αυτές [6], τις μειώσεις και τις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές συμβατές με την κοινή αγορά, εφόσον συνέτρεχαν ορισμένες προϋποθέσεις.

8. Με τον ιταλικό νόμο 206/1995, η ισχύς του καθεστώτος ενισχύσεων που θέσπισε η υπουργική απόφαση επεκτάθηκε για τα έτη 1995 και 1996 στις επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στο νησιωτικό έδαφος της Βενετίας και της Chioggia. Ο ιταλικός νόμος 30/1997 παρέτεινε την ισχύ του καθεστώτος αυτού μέχρι το έτος 1997.

9. Για τις επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στο έδαφος της Βενετίας και της Chioggia οι μειώσεις ανήλθαν, κατ' εφαρμογή του άρθρου 1 της υπουργικής αποφάσεως, σε 37,7 εκατομμύρια ευρώ [7] κατά μέσον όρο ετησίως, που κατανεμήθηκαν μεταξύ 1 645 επιχειρήσεων, ενώ οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές, κατ' εφαρμογή του άρθρου 2 της υπουργικής αποφάσεως, σε 292 831 ευρώ [8] ετησίως, που κατανεμήθηκαν σε 165 επιχειρήσεις.

Β — *Η ενώπιον της Επιτροπής διαδικασία*

10. Αφού οι ιταλικές αρχές κοινοποίησαν στην Επιτροπή τον νόμο 30/1997 με έγγραφο της 10ης Ιουνίου 1997 σύμφωνα με τις διατάξεις της αποφάσεως 95/455 [9], η Επιτροπή ζήτησε, με έγγραφο της 1ης Ιουλίου 1997 το οποίο ακολούθησε υπομνηστικό έγγραφο της 28ης Αυγούστου 1997, περαιτέρω πληροφορίες για την επέκταση του πεδίου εφαρμογής των μειώσεων και των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές υπέρ των επιχειρήσεων που έχουν την έδρα τους στη Βενετία και την Chioggia (στο εξής: απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές).

11. Οι ιταλικές αρχές ανέστειλαν την εφαρμογή του επίδικου καθεστώτος απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές από 1ης Δεκεμβρίου 1997.

12. Ελλείψει απαντήσεως, η Επιτροπή ανακοίνωσε στην Ιταλική Δημοκρατία, με έγγραφο της 17ης Δεκεμβρίου 1997, την απόφασή της να κινήσει την επίσημη διαδικασία του άρθρου 88, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, όσον αφορά τις εν λόγω απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές. Η απόφαση περί

6 — ΕΕ L 265, σ. 23.
7 — 73 δισεκατομμύρια ιταλικές λίρες (ITL).
8 — 567 εκατομμύρια ITL
9 — Βλ., ανωτέρω, σημείο 7 των προτάσεων αυτών.

κινήσεως της διαδικασίας δημοσιεύθηκε στην *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* της 18ης Φεβρουαρίου 1998.

13. Με έγγραφο της 17ης Μαρτίου 1998, η Comitato «Venezia vuole vivere» (στο εξής: Comitato) υπέβαλε τις παρατηρήσεις της και διαβίβασε έκθεση συνοδευόμενη από μια μελέτη του Consorzio per la ricerca e la formazione (ομίλου για την έρευνα και την κατάρτιση, στο εξής: COSES), του Μαρτίου του 1998, σχετικά με τις δυσχέρειες τις οποίες αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις που λειτουργούν στη λιμνοθάλασσα της Βενετίας σε σύγκριση με τις επιχειρήσεις που λειτουργούν στην ηπειρωτική χώρα.

14. Με έγγραφο της 18ης Μαΐου 1998, και ο Δήμος Βενετίας υπέβαλε τις παρατηρήσεις του, συνοδευόμενες από μια μελέτη του COSES του Φεβρουαρίου 1998 για το ίδιο θέμα. Με τις παρατηρήσεις του, ο Δήμος Βενετίας τόνισε ότι μεταξύ των δικαιούχων των ενισχύσεων περιλαμβάνονταν οι δημοτικές επιχειρήσεις στις οποίες έχει ανατεθεί η παροχή δημοσίων υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος και επί των οποίων έχει εφαρμογή το άρθρο 86, παράγραφος 2, ΕΚ. Όλες οι ανωτέρω παρατηρήσεις διαβιβάστηκαν και στην Ιταλική Δημοκρατία.

15. Οι ιταλικές αρχές υπέβαλαν τις παρατηρήσεις τους με έγγραφο της 23ης Ιανουαρίου 1999. Με το έγγραφο αυτό, ισχυρίστηκαν ότι οι επιχειρήσεις οι οποίες ασκούσαν δραστηριότητες στους οικονομικούς κλάδους των κατασκευών, του εμπορίου και της παροχής υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος δεν μπορούσαν να μετάσχουν στις εμπορικές συναλλαγές. Με έγγραφο της 10ης Ιουνίου 1999, οι ιταλικές αρχές ενημέρωσαν την Επιτροπή ότι συμφωνούσαν απόλυτα με τις παρατηρήσεις του Δήμου Βενετίας.

16. Η Επιτροπή, με απόφαση της 23ης Ιουνίου 1999, ζήτησε από την Ιταλική Δημοκρατία να της παράσχει όλα τα απαιτούμενα έγγραφα και πληροφορίες προκειμένου να καθορίσει με ακρίβεια τον ρόλο των δημοτικών επιχειρήσεων και να εξετάσει κατά πόσον τα επίμαχα μέτρα συμβιβάζονται με την κοινή αγορά. Οι ιταλικές αρχές απάντησαν με επιστολή τους της 27ης Ιουλίου 1999.

17. Στις 12 Οκτωβρίου 1999, πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες σύσκεψη μεταξύ των ιταλικών αρχών και των εκπροσώπων της Επιτροπής.

Γ — *Η προσβαλλόμενη απόφαση*

18. Κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, της προσβαλλομένης αποφάσεως, με την επιφύλαξη όσων ορίζονται στα άρθρα 3 και 4 της εν λόγω αποφάσεως, οι ενισχύσεις που χορήγησε η Ιταλία σε επιχειρήσεις της Βενετίας και της Chioggia, υπό μορφή απαλλαγών ή μειώσεων κοινωνικών εισφορών που προβλέπονται στον νόμο 30/1997 και στον νόμο 206/1995, οι οποίες παραπέμπουν στο άρθρο 2 της υπουργικής αποφάσεως της 5ης Αυγούστου 1994, συμβιβάζονται με την

κοινή αγορά όταν χορηγούνται στις ακόλουθες επιχειρήσεις:

α) ΜΜΕ, κατά την έννοια της κοινοτικής πειθαρχίας περί κρατικών ενισχύσεων στις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις,

β) επιχειρήσεις που δεν ανταποκρίνονται στον ορισμό αυτό αλλά που έχουν την έδρα τους σε περιφέρεια επιλέξιμη για την παρέκκλιση που προβλέπεται στο άρθρο 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ,

γ) κάθε άλλη επιχείρηση που προσλαμβάνει κατηγορίες εργαζομένων με ιδιαίτερη δυσχέρεια ένταξης ή επανένταξης στην αγορά εργασίας σύμφωνα με τους κοινοτικούς προσανατολισμούς περί απασχόλησης.

19. Με το άρθρο 1, παράγραφος 2, της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι ενισχύσεις δεν συμβιβάζονται με την κοινή αγορά όταν χορηγούνται σε επιχειρήσεις που δεν είναι μικρομεσαίες ή που έχουν την έδρα τους εκτός των περιφερειών που μπορούν να τύχουν της παρεκκλίσεως που προβλέπεται στο άρθρο 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ.

20. Κατά το άρθρο 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως, με την επιφύλαξη όσων ορίζονται στα άρθρα 3 και 4 της εν λόγω αποφάσεως, οι ενισχύσεις που η Ιταλία χορήγησε σε επιχειρήσεις της Βενετίας και της Chioggia, υπό μορφή απαλλαγών ή μειώσεων κοινωνικών εισφορών, που προβλέπονται στο άρθρο 1 της υπουργικής αποφάσεως της 5ης Αυγούστου 1994, δεν συμβιβάζονται με την κοινή αγορά.

21. Κατά το άρθρο 3 της προσβαλλομένης αποφάσεως, οι ενισχύσεις που η Ιταλία χορήγησε στις επιχειρήσεις ASPRIV και Consorzio Venezia Nuova συμβιβάζονται με την κοινή αγορά βάσει της παρεκκλίσεως που προβλέπεται στο άρθρο 86, παράγραφος 2, ΕΚ και της παρεκκλίσεως που προβλέπεται στο άρθρο 87, παράγραφος 3 στοιχείο δ΄, ΕΚ.

22. Σύμφωνα με το άρθρο 4 της προσβαλλομένης αποφάσεως, τα μέτρα που έλαβε η Ιταλία υπέρ των επιχειρήσεων ACTV, Panfido SpA και AMAV δεν αποτελούν ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 87 ΕΚ

23. Κατά το άρθρο 5, παράγραφος 1, της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Ιταλία λαμβάνει όλα τα αναγκαία μέτρα για την ανάκτηση από τους δικαιούχους των ενισχύσεων που δεν συμβιβάζονται με την κοινή αγορά βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 2, και του άρθρου 2 και οι οποίες τους έχουν χορηγηθεί παράνομα. Το άρθρο 5, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, της προσβαλλομένης αποφάσεως ορίζει ότι η ανάκτηση γίνεται κατά τη διαδικασία που προβλέπει η εσωτερική νομοθεσία.

III — Η ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

Α — *Η ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία*

24. Κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως ασκήθηκαν εμπροθέσμως ενώπιον του Πρωτοδικείου, εκτός των προσφυγών επί των οποίων εκδόθηκαν οι αποφάσεις κατά των οποίων ασκήθηκαν οι αιτήσεις αναιρέσεως, 56 άλλες προσφυγές.

25. Στο πλαίσιο των μέτρων οργανώσεως της διαδικασίας, το Πρωτοδικείο ερεύνησε αν οι ιταλικές αρχές θεωρούσαν, επί τη βάσει του άρθρου 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι ήσαν υποχρεωμένες να ανακτήσουν, ως προς εκάστη των προσφευγουσών, τις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές. Στο μέτρο που οι ιταλικές αρχές έδωσαν αρνητική απάντηση, το Πρωτοδικείο έκρινε τις προσφυγές απαράδεκτες, με διατάξεις της 10ης Μαρτίου 2005, ελλείψει εννόμου συμφέροντος [10]. Τούτο ισχύει και για την προσφυγή που άσκησε η Verde Sport από κοινού με την Comitato στην υπόθεση Τ-274/00. Κατόπιν αυτού, η Comitato παραιτήθηκε από την προσφυγή της στην υπόθεση Τ-274/00 [11].

26. Στη συνέχεια, το Πρωτοδικείο, κατόπιν συμφωνίας των προσφευγόντων και των λοιπών συμμετεχόντων στη διαδικασία, όρισε τις υποθέσεις Τ-221/00, Τ-254/00, Τ-270/00 και Τ-277/00 ως αντιπροσωπευτικές υποθέσεις [12]. Στο μέτρο που δεν απέρριψε τις λοιπές προσφυγές ως απαράδεκτες, το Πρωτοδικείο ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία για τις υποθέσεις αυτές.

Β — *Η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση*

27. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι οι προσφυγές στις υποθέσεις Τ-254/00, Τ-270/00 και Τ-277/00 ήσαν παραδεκτές. Στο πλαίσιο αυτό, απέρριψε ειδικότερα τις προβληθείσες από την Επιτροπή ενστάσεις απαραδέκτου, τις οποίες αυτή στήριξε στην προηγούμενη εκκρεμοδικία όσον αφορά τις προσφυγές της Comitato, καθώς και στην ελλείπουσα νομιμοποίηση των προσφευγουσών. Πάντως, το Πρωτοδικείο απέρριψε τις προσφυγές ως αβάσιμες. Συναφώς έκρινε, ειδικότερα, ότι δεν υπήρχε παράβαση εκ μέρους της Επιτροπής των άρθρων 87, παράγραφος 1, ΕΚ, 86, παράγραφος 2, ΕΚ, 87, παράγραφος 3, στοιχεία β΄, γ΄, δ΄ και ε΄, ΕΚ, των άρθρων 14 και 15 του κανονισμού 659/1999 καθώς και της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως και της υποχρεώσεως αιτιολογήσεως.

10 — Βλ. τις διατάξεις του Πρωτοδικείου της 10ης Μαρτίου 2005, Τ-228/00, Τ-229/00, Τ-242/00, Τ-243/00, Τ-245/00 έως Τ-248/00, Τ-250/00, Τ-252/00, Τ-256/00 έως Τ-259/00, Τ-265/00, Τ-267/00, Τ-268/00, Τ-271/00, Τ-274/00 έως Τ-276/00, Τ-281/00, Τ-287/00 και Τ-296/00, Gruppo ormeggiatori del porto di Venezia κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2005, σ. II-787), και Τ-266/00, Confartigianato Venezia κ.λπ. κατά Επιτροπής, Τ-269/00, Baglioni Hotels και Sagar κατά Επιτροπής, Τ-273/00, Unindustria κ.λπ. κατά Επιτροπής, και Τ-288/00, Principessa κατά Επιτροπής. Με τις διατάξεις αυτές απορρίφθηκαν και ορισμένες προσφυγές ως αβάσιμες λόγω εκκρεμοδικίας.

11 — Διάταξη του Πρωτοδικείου της 12ης Σεπτεμβρίου 2005, Τ-274/00, Comitato «Venezia vuole vivere».

12 — Στην υπόθεση Τ-221/00 υπήρξε παραίτηση από την προσφυγή. Διάταξη του Πρωτοδικείου της 14ης Οκτωβρίου 2008, Τ-221/00, Casino municipale di Venezia κατά Επιτροπής.

IV — Η ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία

28. Με δικόγραφο της 11ης Φεβρουαρίου 2009, που περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 18 Φεβρουαρίου 2009, η Comitato άσκησε αίτηση αναιρέσεως κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Η Comitato ζητεί από το Δικαστήριο:

— να κάνει δεκτή την αίτηση αναιρέσεως,

— κατόπιν τούτου, να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση. Επικουρικώς, να ακυρώσει το άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως, καθ' ό μέρος της επιβάλλει την υποχρέωση να ανακτήσει τα ποσά των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές για τα οποία πρόκειται, εντόκως, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο τα ποσά αυτά τέθηκαν στη διάθεση των δικαιούχων μέχρι το χρονικό σημείο κατά το οποίο αυτά πράγματι επιστράφηκαν,

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα αμφοτέρων των βαθμών δικαιοδοσίας.

29. Η εν λόγω αίτηση αναιρέσεως έλαβε τον αριθμό C-71/09 P.

30. Με δικόγραφο της 10ης Φεβρουαρίου 2009, το οποίο περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 18 Φεβρουαρίου 2009, η Hotel Cipriani Srl (στο εξής: Hotel Cipriani) άσκησε αίτηση αναιρέσεως κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση,

— να κάνει δεκτά τα πρωτοδίκως υποβληθέντα αιτήματα και συνακολούθως, ειδικότερα:

— να ακυρώσει την προσβαλλόμενη απόφαση,

— επικουρικώς, να ακυρώσει το άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως στο μέτρο που η υποχρέωση ανακτήσεως την οποία επιβάλλει καταλαμβάνει τις χορηγηθείσες βάσει του κανόνα de minimis ενισχύσεις, και/ή να ακυρώσει το άρθρο αυτό καθόσον προβλέπει την καταβολή τόκων βάσει επιτοκίου ανώτερου από το επιτόκιο που ίσχυε στην πραγματικότητα για το χρέος της εταιρίας.

31. Η εν λόγω αίτηση αναιρέσεως έλαβε τον αριθμό C-73/09 P.

32. Με δικόγραφο της 16ης Φεβρουαρίου 2009, το οποίο περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 24 Φεβρουαρίου 2009, η Società Italiana per il gas Spa (Italgas) (στο εξής: Italgas) άσκησε αίτηση αναιρέσεως κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση,

— να ακυρώσει τα άρθρα 1 και 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως, καθ' ό μέρος κηρύσσονται ασυμβίβαστες με την κοινή αγορά οι χορηγηθείσες από την Ιταλία απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές, καθώς και το άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως ή, επικουρικώς, να αναπέμψει την υπόθεση, κατά το άρθρο 61

του Οργανισμού του Δικαστηρίου ενώπιον του Πρωτοδικείου,

— να καταδικάσει την Επιτροπή στα δικαστικά έξοδα της πρωτοβάθμιας και της αναιρετικής δίκης.

33. Η εν λόγω αίτηση αναιρέσεως έλαβε τον αριθμό C-76/09 P.

34. Και η Coopservice, η οποία είχε ασκήσει προσφυγή από κοινού με την Comitato στην υπόθεση T-277/00, άσκησε αίτηση αναιρέσεως κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Πάντως, η εν λόγω αίτηση αναιρέσεως απορρίφθηκε ως εκπροθέσμως ασκηθείσα. Κατόπιν τούτου, η Coopservice, με υπόμνημα της 1ης Ιουλίου 2009, το οποίο περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 14 Ιουλίου 2009, υπέβαλε παρατηρήσεις επί των αιτήσεων αναιρέσεως της Comitato, της Hotel Cipriani και της Italgas.

35. Η Ιταλική Δημοκρατία, με υπόμνημα της 16ης Ιουλίου 2009, το οποίο περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 23 Ιουλίου 2009, υπέβαλε τις παρατηρήσεις της επί των αιτήσεων αναιρέσεως της Comitato, της Hotel Cipriani και της Italgas. Με τις παρατηρήσεις της, προτείνει να γίνουν δεκτά τα αιτήματα των αναιρεσειουσών και να αναιρεθεί η αναιρεσιβαλλομένη απόφαση, συνακολούθως δε, να ακυρωθεί η προσβαλλομένη απόφαση.

36. Με δικόγραφο της 10ης Ιουλίου 2009, το οποίο περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 22 Ιουλίου 2009, η Επιτροπή απάντησε στις αιτήσεις αναιρέσεως στο πλαίσιο των υποθέσεων C-71/09 P, C-73/09 P και C-76/09 P και άσκησε ανταναίρεση. Ζητεί από το Δικαστήριο:

— να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, καθ' ό μέτρο το Πρωτοδικείο έκρινε τις προσφυγές παραδεκτές,

— να κάνει δεκτά τα κύρια αιτήματα της Επιτροπής ενώπιον του Πρωτοδικείου,

— επικουρικώς, να απορρίψει τις αιτήσεις αναιρέσεως, ενδεχομένως με αντικατάσταση της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως,

— σε κάθε περίπτωση να καταδικάσει τους αναιρεσείοντες στα δικαστικά έξοδα αμφοτέρων των βαθμών δικαιοδοσίας.

37. Η Comitato αντέδρασε στην ανταναίρεση της Επιτροπής με υπόμνημα της 28ης Σεπτεμβρίου 2009, το οποίο περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 6 Οκτωβρίου 2009. Ζητεί από το Δικαστήριο:

— να απορρίψει την ανταναίρεση της Επιτροπής.

38. Η Italgas αντέδρασε στην ανταναίρεση της Επιτροπής με υπόμνημα της 9ης Οκτωβρίου 2009, το οποίο περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 12 Οκτωβρίου 2009. Ζητεί από το Δικαστήριο:

— να απορρίψει με διάταξη την ανταναίρεση της Επιτροπής ως προδήλως αβάσιμη,

— επικουρικώς, να απορρίψει την ανταναίρεση της Επιτροπής ως εν μέρει αλυσιτελή, άλλως ως αβάσιμη, ή πάντως ως εντελώς αβάσιμη,

— να καταδικάσει εν πάση περιπτώσει την Επιτροπή στα πρόσθετα δικαστικά έξοδα τα οποία προκλήθηκαν με την άσκηση της ανταναιρέσεως.

39. Με διάταξη της 8ης Απριλίου 2009 αποφασίσθηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων C-71/09 P, C-73/09 P και C-76/09 P προς διευκόλυνση της έγγραφης και προφορικής διαδικασίας και προς έκδοση κοινής αποφάσεως.

40. Στις 16 Σεπτεμβρίου 2010 πραγματοποιήθηκε επ' ακροατηρίου συζήτηση στην οποία συμμετείχαν οι εκπρόσωποι της Comitato, της Hotel Cipriani και της Coopservice, της Italgas, της Ιταλικής Δημοκρατίας και της Επιτροπής, συμπλήρωσαν τις παρατηρήσεις τους και απάντησαν σε ερωτήσεις.

V — Επί της ανταναιρέσεως της Επιτροπής

41. Με την ανταναίρεσή της, η Επιτροπή βάλλει κατά της αποφάσεως του Πρωτοδικείου με την οποία κρίθηκαν παραδεκτές οι προσφυγές στις υποθέσεις T-254/00, T-270/00 και T-277/00. Στο πλαίσιο αυτό, η Επιτροπή υποστηρίζει κατ' αρχάς ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο καθόσον απέρριψε τις ενστάσεις απαραδέκτου τις οποίες προέβαλε κατά την ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία και τις οποίες στήριξε στην εκκρεμοδικία (υπό Α), στην έλλειψη νομιμοποιήσεως όλων των προσφευγουσών (υπό Β) και στην έλλειψη νομιμοποιήσεως της Comitato (υπό Γ). Περαιτέρω, προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι δεν εξέτασε αρκούντως το έννομο συμφέρον των προσφευγουσών ή ότι εσφαλμένως δέχθηκε ότι υφίσταται (υπό Δ).

Α — *Επί της εκκρεμοδικίας*

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

42. Ο πρώτος λόγος ανταναιρέσεως της Επιτροπής βάλλει κατά των σκέψεων 43 έως 46 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Με τις σκέψεις αυτές, το Πρωτοδικείο απέρριψε την αιτίαση της Επιτροπής ότι η προσφυγή της Comitato στην υπόθεση T-277/00 είναι απαράδεκτη λόγω εκκρεμοδικίας με αντικείμενο τις προηγούμενες προσφυγές της στις υποθέσεις T-231/00 και T-274/00. Στο πλαίσιο αυτό, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε, κατ'

αρχάς, ότι σε σχέση με την προσφυγή στην υπόθεση Τ-274/00 δεν υφίσταται εκκρεμοδικία, επειδή η Comitato παραιτήθηκε από την προσφυγή της στην υπόθεση αυτή [13]. Περαιτέρω, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι δεν υπεχρεούτο να εξετάσει το παραδεκτό της προσφυγής της Comitato στην υπόθεση Τ-277/00, επειδή η Comitato είχε ασκήσει την προσφυγή από κοινού με την Coopservice. Επειδή η προσφυγή της Coopservice είναι παραδεκτή, θα πρέπει ούτως ή άλλως να εξετασθούν οι ουσιαστικοί λόγοι ακυρώσεως [14]. Τέλος, σε σχέση με την προηγούμενη προσφυγή της Comitato στην υπόθεση Τ-231/00 δεν υφίσταται εκκρεμοδικία, επειδή η προσφυγή στην υπόθεση Τ-231/00 και η προσφυγή στην υπόθεση Τ-277/00 δεν στηρίζονταν στους ίδιους λόγους ακυρώσεως. Πράγματι, η Comitato προέβαλε λόγους ακυρώσεως μόνο στην υπόθεση Τ-277/00, όχι όμως και στην υπόθεση Τ-231/00 [15].

μίας εξ αυτών θα συνιστούσε παραβίαση της αρχής της οικονομίας της δίκης.

44. Δεύτερον, προϋπόθεση της εκκρεμοδικίας συνιστά μόνον η ταυτότητα των διαδίκων και των αιτημάτων. Η ταυτότητα των λόγων ακυρώσεως δεν ασκεί επιρροή συναφώς. Το άρθρο 27 του κανονισμού (ΕΚ) 44/2001 του Συμβουλίου, της 22ας Δεκεμβρίου 2000, για τη διεθνή δικαιοδοσία, την αναγνώριση και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις [16], συνηγορεί υπέρ της ερμηνείας αυτής. Ακόμη και αν η ταυτότητα των λόγων ακυρώσεως εθεωρείτο αναγκαία προϋπόθεση για την ύπαρξη εκκρεμοδικίας, η προσφυγή της Comitato στην υπόθεση Τ-277/00 θα έπρεπε να απορριφθεί ως απαράδεκτη, καθόσον η Comitato είχε ήδη στηριχθεί, στο πλαίσιο της υποθέσεως Τ-231/00, σε πανομοιότυπους λόγους ακυρώσεως.

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων

45. Κατά την *Comitato* ο λόγος αυτός αναιρέσεως είναι απαράδεκτος. Η Επιτροπή στηρίζεται σε αιτιάσεις τις οποίες δεν προέβαλε ενώπιον του Πρωτοδικείου. Περαιτέρω, είναι αντίθετος προς την ισχύ δεδικασμένου που έχουν αποκτήσει οι διατάξεις του Πρωτοδικείου της 10ης Μαρτίου 2005 [17]. Με τις διατάξεις αυτές, το Πρωτοδικείο δεν διαπίστωσε το απαράδεκτο της προσφυγής της Comitato στην υπόθεση Τ-277/00.

43. Η *Επιτροπή* υποστηρίζει, πρώτον, ότι η εκκρεμοδικία δεν μπορεί να αρθεί με την παραίτηση από την προηγούμενη προσφυγή. Το παραδεκτό της προσφυγής πρέπει, πράγματι, να κριθεί κατά το χρονικό σημείο της ασκήσεώς της. Επιπλέον, η άσκηση από τον προσφεύγοντα πλειόνων πανομοιοτύπων προσφυγών και η επιλογή, στη συνέχεια,

46. Αυτός ο λόγος αναιρέσεως είναι επίσης αβάσιμος. Το Πρωτοδικείο ορθώς διαπίστωσε ότι έχει αρθεί ενδεχόμενη εκκρεμοδικία όσον αφορά την προηγούμενη προσφυγή

13 — Σκέψη 43 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
14 — Όπ.π.
15 — Σκέψεις 44 επ. και 47 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
16 — ΕΕ 2001, L 12, σ. 1.
17 — Παρατεθείσες ήδη στο σημείο 25 των προτάσεων αυτών.

της Comitato στην υπόθεση Τ-274/00, λόγω της παραιτήσεώς της από την προσφυγή αυτή, και ότι οι προσφυγές της στις υποθέσεις Τ-231/00 και Τ-277/00 δεν στηρίζονταν στους ίδιους λόγους ακυρώσεως.

48. Ο λόγος αναιρέσεως είναι εν μέρει βάσιμος.

α) Επί της ανάγκης εξετάσεως του παραδεκτού της προσφυγής της Comitato

3. Νομική εκτίμηση

47. Ο λόγος αναιρέσεως είναι παραδεκτός. Πρώτον, δεν πρόκειται για απαραδέκτως προβαλλόμενο νέο λόγο αναιρέσεως. Πράγματι, με την αίτηση αναιρέσεως μπορεί να προσαφθεί πλάνη περί το δίκαιο, η οποία απορρέει άμεσα από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Τούτο ισχύει όσον αφορά την προσαπτόμενη πλάνη περί το δίκαιο, επειδή το Πρωτοδικείο οφείλει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως το παραδεκτό προσφυγής και, επομένως, και την ύπαρξη εκκρεμοδικίας [18]. Δεύτερον, η αιτίαση δεν αντιβαίνει στην ισχύ δεδικασμένου των διατάξεων του Πρωτοδικείου της 10ης Μαρτίου 2005 [19]. Πράγματι, με τις διατάξεις εκείνες, το Πρωτοδικείο δεν αποφάνθηκε επί του παραδεκτού της προσφυγής στην υπόθεση Τ-277/00.

49. Η προσέγγιση του Πρωτοδικείου, ότι δεν είναι αναγκαία η εξέταση του παραδεκτού της προσφυγής της Comitato, επειδή η προσφυγή που άσκησε από κοινού με την Coopservice είναι παραδεκτή, δεν με πείθει. Βεβαίως, το Δικαστήριο υιοθέτησε αντίστοιχη προσέγγιση σε παρεμφερή υπόθεση [20]. Νομίζω όμως ότι η νομολογία αυτή δεν μπορεί να εφαρμοστεί άνευ ετέρου σε προσφυγή ενώπιον του Πρωτοδικείου. Πρώτον, φρονώ ότι προσιδιάζει σε δικαστήριο τελευταίου βαθμού. Πάντως, επειδή κατά αποφάσεως του Πρωτοδικείου μπορεί να ασκηθεί ένδικο μέσο ενώπιον του Δικαστηρίου, η απόφαση περί του παραδεκτού της προσφυγής μπορεί να έχει συνέπειες για την περαιτέρω διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου. Εάν η προσφυγή της Comitato είχε απορριφθεί ως απαράδεκτη, τότε το ένδικο μέσον της θα είχε άλλο αντικείμενο. Επιπλέον, δεν θα υπήρχε η ανταναίρεση της Επιτροπής σε σχέση με την απόφαση κατά της Comitato. Οι συνέπειες για τη διεξαγωγή της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου καθίστανται σαφείς ιδίως στην παρούσα υπόθεση. Εν προκειμένω, δηλαδή, το Δικαστήριο έχει να κρίνει μόνο την αίτηση

18 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 29ης Νοεμβρίου 2009, C-176/06 P, Stadtwerke Schwäbisch Hall κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2009, σ. I-170, σκέψεις 17 επ.), και διάταξη του Δικαστηρίου της 15ης Απριλίου 2010, C-517/08 P, Makhteshim-Agan κ.λπ. κατά Επιτροπής (σκέψεις 54 επ.).

19 — Παρατεθείσες ήδη στο σημείο 25 των προτάσεων αυτών.

20 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 24ης Μαρτίου 1993, C-313/90, CIRFS κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1993, σ. I-1125, σκέψη 31).

αναιρέσεως της Comitato, όχι αντιθέτως την αίτηση αναιρέσεως της Coopservice με την οποία η Comitato είχε ασκήσει από κοινού προσφυγή. Δεύτερον, φρονώ ότι η εν λόγω προσέγγιση δεν συνάδει προς την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ του Πρωτοδικείου και του Δικαστηρίου. Πράγματι, το Δικαστήριο οφείλει, στο πλαίσιο της ανταναιρέσεως της Επιτροπής, να εξετάσει την αιτίαση της εκκρεμοδικίας, επειδή αυτή αποτελεί προϋπόθεση του παραδεκτού της προσφυγής της Comitato ενώπιον του Πρωτοδικείου, την οποία το Δικαστήριο πρέπει να εξετάσει αυτεπαγγέλτως [21]. Όπως προκύπτει από την παρούσα υπόθεση, η προσέγγιση του Πρωτοδικείου, ότι δεν χρειαζόταν να εξετάσει το παραδεκτό της προσφυγής της Comitato, θα μπορούσε σε μια περίπτωση όπως η υπό κρίση να έχει ως συνέπεια να εξετάζεται το παραδεκτό της προσφυγής της Comitato για πρώτη φορά στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως ενώπιον του Δικαστηρίου. Τρίτον, διατηρώ αμφιβολίες ως προς το αν η προσέγγιση του Πρωτοδικείου μπορεί να δικαιολογηθεί σε όλες τις περιπτώσεις από λόγους που ανάγονται στην οικονομία της δίκης. Πράγματι, η εξέταση του παραδεκτού για πρώτη φορά από το Δικαστήριο μπορεί να προκαλέσει προβλήματα, ιδίως εάν το Δικαστήριο, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως του παραδεκτού προσφυγής, πρέπει να αξιολογήσει το ίδιο πραγματικά περιστατικά. Το Δικαστήριο έχει πράγματι, στο πλαίσιο αναιρετικής δίκης, την προς τούτο εξουσία μόνον εάν, κατά το άρθρο 61, παράγραφος 1, του Οργανισμού του, αποφανθεί το ίδιο οριστικά επί της διαφοράς. Πάντως, αυτό είναι δυνατόν μόνον εφόσον η διαφορά είναι ώριμη προς εκδίκαση. Εάν η διαφορά δεν είναι ακόμη ώριμη προς εκδίκαση, το Δικαστήριο πρέπει, κατά το άρθρο 61, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του, να την αναπέμψει στο Πρωτοδικείο για να την κρίνει. Επομένως, το πλεονέκτημα, υπό το πρίσμα της οικονομίας της δίκης, το οποίο υποτίθεται ότι δικαιολογεί τη μη εξέταση του παραδεκτού προσφυγής από το Πρωτοδικείο, ενέχει, σε ορισμένες περιπτώσεις, τον κίνδυνο να παρατείνει, αντιθέτως, τη διαδικασία. Για τους προαναφερθέντες λόγους, θεωρώ νομικώς εσφαλμένη την προσέγγιση που συνίσταται στο ότι το Πρωτοδικείο, σε μια περίπτωση όπως η υπό κρίση, δεν χρειάζεται να εξετάσει το παραδεκτό της προσφυγής της Comitato κατά παρέκκλιση από την μέχρι τούδε νομολογία και στην κύρια δίκη [22]. Πάντως, για τους σκοπούς της παρούσας υποθέσεως, μπορεί να παραμείνει ανοικτό το ζήτημα αν το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, επειδή το Δικαστήριο οφείλει ούτως ή άλλως να εξετάσει αυτεπαγγέλτως την αιτίαση περί εκκρεμοδικίας.

β) Επί της άρσεως της εκκρεμοδικίας σε περίπτωση παραιτήσεως από προηγούμενη προσφυγή

50. Πάντως, το Πρωτοδικείο, αντίθετα προς την άποψη της Επιτροπής, ορθώς διαπίστωσε ότι η προσφυγή της Comitato στην υπόθεση Τ-277/00 δεν είναι απαράδεκτη λόγω εκκρεμοδικίας με αντικείμενο την προηγούμενη προσφυγή της στην υπόθεση Τ-274/00. Πράγματι, η Comitato παραιτήθηκε από την προσφυγή της στην υπόθεση Τ-274/00. Η Επιτροπή παρατηρεί βεβαίως ότι οι προϋποθέσεις του παραδεκτού προσφυγής πρέπει,

21 — Βλ. την προαναφερθείσα στην υποσημείωση 18 νομολογία..

22 — Βλ. διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 24ης Μαρτίου 2009, C-60/08 P(R), Cheminova κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2009, σ. I-43, σκέψεις 31 επ.), κατά την οποία η προσέγγιση αυτή είναι απαράδεκτη στο πλαίσιο επείγουσας διαδικασίας, πλην όμως παραδεκτή στο πλαίσιο της κύριας δίκης.

κατ' αρχήν, να συντρέχουν κατά τον χρόνο ασκήσεώς της [23]. Το απαράδεκτο λόγω εκκρεμοδικίας μπορεί, πάντως, να αρθεί, εάν η προηγούμενη προσφυγή κρίθηκε απαράδεκτη [24]. Φρονώ ότι αυτό πρέπει να ισχύει και όταν υπήρξε παραίτηση από την προηγούμενη προσφυγή. Με το απαράδεκτο λόγω εκκρεμοδικίας πρέπει, δηλαδή, να αποτρέπεται το ενδεχόμενο να εξετάζονται δύο φορές πανομοιότυπες προσφυγές. Με τον τρόπο αυτόν πρέπει, μεταξύ άλλων, να αποτρέπεται το ενδεχόμενο εκδόσεως αντιφατικών αποφάσεων. Πάντως, εάν η προηγούμενη προσφυγή κριθεί απαράδεκτη ή εάν χωρήσει παραίτηση από αυτήν, ο κίνδυνος αυτός δεν υφίσταται πλέον.

γ) Επί της ταυτότητας των λόγων ακυρώσεως

51. Στο μέτρο που η Επιτροπή υποστηρίζει ότι το Πρωτοδικείο έπρεπε να απορρίψει ως απαράδεκτη την προσφυγή της Comitato στην υπόθεση T-277/00 λόγω εκκρεμοδικίας με αντικείμενο την προηγούμενη προσφυγή της στην υπόθεση T-231/00, η αιτίαση αυτή είναι εν μέρει βάσιμη.

52. Βεβαίως, η αιτίαση της Επιτροπής ότι το Πρωτοδικείο εσφαλμένως θεώρησε την ταυτότητα των λόγων ακυρώσεως ως προϋπόθεση για το απαράδεκτο λόγω εκκρεμοδικίας είναι αβάσιμη. Κατά παγία νομολογία του Δικαστηρίου, υπάρχει απαράδεκτο λόγω εκκρεμοδικίας μόνον εάν η προηγούμενη προσφυγή αφορά τους ιδίους διαδίκους, περιέχει τα ίδια αιτήματα και στηρίζεται στους ίδιους λόγους ακυρώσεως [25]. Αντίθετα προς την άποψη της Επιτροπής, η νομολογία αυτή δεν μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι το Δικαστήριο ανέφερε την προϋπόθεση της ταυτότητας των λόγων ακυρώσεως μόνον ad abundantiam [26] . Το Δικαστήριο ασχολήθηκε πράγματι, με την απόφαση Γαλλία κατά Κοινοβουλίου, διεξοδικώς με το ζήτημα της ταυτότητας των λόγων ακυρώσεως σε δύο διαφορετικές προσφυγές [27], πράγμα το οποίο αποκλείει την αποδοχή της απόψεως ότι η ταυτότητα των λόγων ακυρώσεως δεν είναι σημαντική. Επιπλέον, το Δικαστήριο, με την απόφαση Diezler κ.λπ. κατά ΟΚΕ, θεμελίωσε το απαράδεκτο προσφυγής λόγω εκκρεμοδικίας στο ότι, εκτός από την ταυτότητα του αντικειμένου των δύο διαφορών, οι προβληθέντες λόγοι ακυρώσεως στις δύο προσφυγές ήσαν κατ' ουσίαν πανομοιότυποι [28]. Ούτε από τις αποφάσεις Bode [29] και Perinciolo [30] συνάγεται, κατά τη γνώμη μου, ότι υφίσταται εκκρεμοδικία στην περίπτωση ταυτότητας των διαδίκων και των αιτημάτων. Πράγματι,

23 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 27ης Νοεμβρίου 1984, 50/84, Bensider κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1984, σ. 3991, σκέψη 8), και της 18ης Απριλίου 2002, C-61/96, C-132/97, C-45/98, C-27/99, C-81/00 και C-22/01, Ισπανία κατά Συμβουλίου (Συλλογή 2002, σ. I-3439, σκέψη 23).

24 — Με την απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1987, 146/85 και 431/85, Diezler κ.λπ. κατά ΟΚΕ (Συλλογή 1987, σ. 4283, σκέψη 12), το Δικαστήριο έκρινε ότι η ένσταση περί απαραδέκτου λόγω εκκρεμοδικίας κατά μεταγενέστερης προσφυγής δεν ευδοκιμεί, εάν η προηγούμενη προσφυγή κηρύχθηκε απαράδεκτη.

25 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 19ης Σεπτεμβρίου 1985, 172/83 και 226/83, Hoogovens Groep κατά Επιτροπής (Συλλογή 1985, σ. 2831, σκέψη 9), Diezler κ.λπ. κατά ΟΚΕ (παρατεθείσα ήδη στην υποσημείωση 24, σκέψη 16), της 22ας Σεπτεμβρίου 1988, 358/85 και 51/86, Γαλλία κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 1988, σ. 4821, σκέψεις 9 έως 12), και της 24ης Νοεμβρίου 2005, C-138/03, C-324/03 και C-431/03, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2005, σ. I-10043, σκέψεις 64 επ.).

26 — Υπό την έννοια αυτή και Hackspiel, S., σε: Rengeling, H.-W., Middeke, A., Gellermann, M., *Handbuch des Rechtsschutzes in der Europäischen Union,* Beck, 2. Aufl. 2003, § 23, σημείο 32.

27 — Παρατεθείσα στην υποσημείωση 25, σκέψεις 9 έως 12.

28 — Παρατεθείσα στην υποσημείωση 24, σκέψη 16.

29 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 26ης Μαΐου 1971, 45/70 και 49/70, Bode κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1971, σ. 681).

30 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Μαΐου 1973, 58/72 και 75/72, Perinciolo κατά Συμβουλίου (Συλλογή τόμος 1973, σ. 543).

οι αποφάσεις αυτές στηρίζονται σε μια ιδιαίτερη περίπτωση, κατά την οποία οι προσφεύγοντες άσκησαν, κατ' αρχάς, προσφυγή κατά της πρώτης αποφάσεως και, στη συνέχεια, κατά άλλης αποφάσεως, η οποία ήταν, από απόψεως περιεχομένου, επιβεβαιωτική της πρώτης. Νομίζω ότι από το γεγονός ότι το Δικαστήριο, στην ειδική εκείνη περίπτωση, έκρινε την προσφυγή κατά της δεύτερης αποφάσεως απαράδεκτη για τον λόγο ότι ο προσφεύγων απλώς «επανέλαβε» [31] τα αιτήματά του, δεν μπορεί να συναχθεί άνευ ετέρου ότι το Δικαστήριο στην περίπτωση της ταυτότητας των διαδίκων και των αιτημάτων κρίνει ότι υφίσταται απαράδεκτο λόγω εκκρεμοδικίας. Μάλιστα, όπως προκύπτει από τα επιχειρήματα των διαδίκων σε αμφότερες τις υποθέσεις, στις περιπτώσεις εκείνες αμφότερες οι προσφυγές στηρίζονταν σε πανομοιότυπους λόγους ακυρώσεως.

53. Πάντως, ορθώς η Επιτροπή προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι δεν έλαβε υπόψη τη μερική ταυτότητα των λόγων ακυρώσεως στις υποθέσεις Τ-231/00 και Τ-277/00. Το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Comitato προέβαλε ορισμένους από τους λόγους ακυρώσεως μόνο στη μεταγενέστερη προσφυγή της στην υπόθεση Τ-277/00, όχι όμως και στην προηγούμενη προσφυγή της στην υπόθεση Τ-231/00. Εξ αυτού όμως το Πρωτοδικείο δεν έπρεπε να συναγάγει το συμπέρασμα ότι η μεταγενέστερη προσφυγή της Comitato στην υπόθεση Τ-277/00 ήταν απολύτως παραδεκτή. Η διπλή εξέταση πανομοιότυπων λόγων ακυρώσεως θα μπορούσε, πράγματι, να έχει ως συνέπεια αντιφατικές αποφάσεις. Αυτό δεν μπορεί να αποτραπεί με την παράλειψη ασκήσεως, μετά την έκδοση της αποφάσεως στην υπόθεση Τ-277/00, ελέγχου των πανομοιοτύπων λόγων ακυρώσεως στην υπόθεση Τ-231/00. Πράγματι, κατά τη νομολογία, απαράδεκτη κρίνεται η μεταγενέστερη προσφυγή, όχι η προηγούμενη. Τέλος, η εν λόγω προσέγγιση του Πρωτοδικείου δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ούτε από το ότι το Πρωτοδικείο χαρακτήρισε την υπόθεση Τ-277/00, κατόπιν συμφωνίας όλων των διαδίκων, ως αντιπροσωπευτική υπόθεση. Όπως ορθώς εκθέτει η Επιτροπή, το παραδεκτό προσφυγής πρέπει να εξετάζεται αυτεπαγγέλτως [32], οπότε δεν υπάρχει περιθώριο για θεωρήσεις περί οικονομίας της δίκης υπό το πρίσμα αυτό.

δ) Συμπέρασμα

54. Το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, στο μέτρο που δεν εξέτασε κατά πόσον οι προσφυγές της Comitato στην προγενέστερη υπόθεση Τ-231/00 και στη μεταγενέστερη υπόθεση Τ-277/00 στηρίζονταν ουσιωδώς σε πανομοιότυπους λόγους ακυρώσεως και δεν απέρριψε συνακολούθως ως απαράδεκτη την προσφυγή της Comitato στην υπόθεση Τ-277/00. Συναφώς, ο πρώτος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής είναι βάσιμος. Κατά τα λοιπά πρέπει να απορριφθεί.

31 — Αποφάσεις Bode (παρατεθείσα στην υποσημείωση 29, σκέψη 11) και Perinciolo (παρατεθείσα στην υποσημείωση 30, σκέψεις 4 επ.).

32 — Αποφάσεις Bode (παρατεθείσα στην υποσημείωση 29, σκέψη 11) και Perinciolo (παρατεθείσα στην υποσημείωση 30, σκέψεις 4 και 5).

Β — *Επί του κατά πόσον η απόφαση αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες*

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

55. Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως, η Επιτροπή βάλλει κατά της στηριζόμενης στις σκέψεις 69 έως 112 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες στις υποθέσεις T-254/00, T-270/00 και T-277/00.

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων

56. Στις σκέψεις αυτές το Πρωτοδικείο έκρινε ότι μια απόφαση της Επιτροπής με την οποία διαπιστώνεται ο παράνομος χαρακτήρας ενός καθεστώτος ενισχύσεων έχει, κατ' αρχήν, γενική ισχύ, εφόσον έχει εφαρμογή επί αντικειμενικώς προσδιοριζομένων καταστάσεων και παράγει γενικά και αφηρημένα έννομα αποτελέσματα [33]. Πάντως, οι διατάξεις μιας πράξεως γενικής ισχύος μπορούν, σε ορισμένες περιπτώσεις, να αφορούν ατομικά ορισμένα φυσικά ή νομικά πρόσωπα, όταν αυτά θίγονται λόγω ορισμένων ειδικών χαρακτηριστικών τους ή μιας πραγματικής καταστάσεως που τα χαρακτηρίζει σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο [34].

57. Στη συνέχεια, το Πρωτοδικείο απέρριψε την άποψη που υποστήριξε η Επιτροπή, κατά την οποία η απόφαση αφορά ατομικά τους πραγματικούς δικαιούχους ενός καθεστώτος ενισχύσεων μόνον εάν το καθεστώς ενισχύσεων τίθεται σε εφαρμογή διά της εκδόσεως ατομικών αποφάσεων [35]. Η προσέγγιση αυτή δεν συνάδει ούτε με τη νομολογία [36] ούτε με το σύστημα ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων [37]. Τέλος, το Πρωτοδικείο εξέτασε το επιχείρημα της Επιτροπής ότι οι εθνικές αρχές κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως είχαν την εξουσία να εξετάσουν σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση κατά πόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Το Πρωτοδικείο έκρινε ότι δεν υφίσταται η αρμοδιότητα αυτή [38].

58. Κατά την άποψη της *Επιτροπής*, η αιτιολογία του Πρωτοδικείου πάσχει νομικά ελαττώματα. Κατ' αρχάς, η προσβαλλόμενη απόφαση είναι πράξη γενικής ισχύος. Πράγματι, κατά την έκδοση αποφάσεως για παράνομο, πολυτομεακό καθεστώς ενισχύσεων, η Επιτροπή δεν υποχρεούται να λάβει υπόψη ατομικές περιπτώσεις. Για τον λόγο αυτόν, και στην προσβαλλόμενη απόφαση δεν είχε προβεί σε καμία διαπίστωση ως προς το αν στην περίπτωση των προσφευγουσών υφίσταται ενίσχυση. Τούτο διευκρινίζεται για πρώτη φορά κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως. Επομένως, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες. Η διαταγή περί ανακτήσεως

33 — Σκέψη 73 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
34 — Σκέψη 74 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
35 — Σκέψεις 76 έως 99 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
36 — Σκέψεις 76 έως 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
37 — Σκέψεις 94 έως 99 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
38 — Σκέψεις 100 έως 111 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

που περιλαμβάνεται στο άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως δεν αλλάζει τίποτε συναφώς.

59. Περαιτέρω, το Πρωτοδικείο εσφαλμένως συνέδεσε το ζήτημα αν η απόφαση αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες με την υποχρέωσή τους προς επιστροφή της ενισχύσεως. Η νομιμοποίηση προς άσκηση προσφυγής πρέπει να κρίνεται κατά τον χρόνο της ασκήσεως της προσφυγής. Κατά τον χρόνο όμως αυτόν δεν είναι ακόμη βέβαιο αν οι προσφεύγουσες θα υποχρεωθούν να επιστρέψουν τις ενισχύσεις. Μόνον επί τη βάσει των ερευνών τις οποίες διεξήγαγαν οι εθνικές αρχές στο πλαίσιο της εκτελέσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως κατέστη σαφές ποιοι πραγματικοί δικαιούχοι ήσαν υποχρεωμένοι να επιστρέψουν την ενίσχυση. Υπέρ της απόψεως αυτής συνηγορεί και το γεγονός ότι μια επιχείρηση στερείται εννόμου συμφέροντος εάν είναι προφανές ότι δεν θα υποχρεωθεί να επιστρέψει το πλεονέκτημα που έλαβε.

60. Περαιτέρω, εσφαλμένως το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι μπορεί να προσδιοριστεί ο κύκλος των προσώπων τα οποία αφορά η προσβαλλόμενη απόφαση. Ο κύκλος αυτός μπορεί να προσδιοριστεί μόνον εάν ο αριθμός ή η ταυτότητα των προσώπων μπορεί να οριστεί λίγο ως πολύ επακριβώς. Απλή δυνατότητα καθορισμού δεν αρκεί. Θα πρέπει τουλάχιστον η Επιτροπή να είναι σε θέση να προσδιορίσει τους υποχρέους σε επιστροφή, πράγμα που δεν συνέβαινε εν προκειμένω. Πράγματι, κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως και της ασκήσεως της προσφυγής δεν διέθετε τις απαιτούμενες προς τούτο πληροφορίες.

61. Περαιτέρω, η Επιτροπή προσάπτει πλάνη περί το δίκαιο στο τμήμα της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως με το οποίο το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η προσέγγιση της Επιτροπής δεν συνάδει προς το σύστημα ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων, καθώς και στο τμήμα στο οποίο εκθέτει για ποιους λόγους οι εθνικές αρχές δεν έχουν αρμοδιότητα, κατά την εκτέλεση της διαταγής περί ανακτήσεως, να εξετάσουν αν υφίσταται ενίσχυση σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση.

62. Κατά την *Italgas,* ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής πρέπει να απορριφθεί. Αντίθετα προς την άποψη της Επιτροπής, το Πρωτοδικείο δεν συνέδεσε το ζήτημα του αν η απόφαση αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες με την υποχρέωσή τους να επιστρέψουν την ενίσχυση, αλλά με το ότι η προσβαλλόμενη απόφαση θίγει άμεσα τη νομική τους θέση. Επιπλέον, σημασία έχει μόνον η δυνατότητα προσδιορισμού του κύκλου των προσώπων, όχι όμως και το αν η Επιτροπή μπορεί να προσδιορίσει τον κύκλο των προσώπων. Άλλωστε η Επιτροπή συγχέει τη νομιμοποίηση προς άσκηση προσφυγής με το έννομο συμφέρον. Περαιτέρω, η προσέγγιση της Επιτροπής έχει ως συνέπεια ότι η πρόσβαση των προσφευγόντων στα δικαστήρια της Ενώσεως εξαρτάται από την Επιτροπή. Πράγματι, κατά την προσέγγισή της, μπορεί να αποκλείσει τη νομιμοποίηση του ιδιώτη με την έκδοση αποφάσεως γενικού και αφηρημένου χαρακτήρα. Επιπλέον, δεν υπάρχουν ουσιαστικές δυνατότητες έννομης προστασίας κατά των κατευθύνσεων που παρέχει η Επιτροπή στις εθνικές αρχές στο

πλαίσιο της εκτελέσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως.

63. Οι αιτιάσεις της Επιτροπής όσον αφορά τη διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι η προσέγγισή της δεν συνάδει προς το σύστημα ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων είναι, κατά την Italgas, αλυσιτελείς, διότι δεν πρόκειται για ουσιώδες τμήμα της αιτιολογίας. Τούτο ισχύει και για τις αιτιάσεις σχετικά με τη διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι οι εθνικές αρχές δεν έχουν καμία εξουσία, κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως, να εξετάσουν αν υφίσταται ενίσχυση σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση. Άλλωστε, οι αιτιάσεις που στρέφονται κατά των διαπιστώσεων αυτών είναι αβάσιμες.

64. Και η *Comitato* φρονεί ότι ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής πρέπει να απορριφθεί [39]. Σε αντιδιαστολή προς τους δυνάμει δικαιούχους, για τους πραγματικούς δικαιούχους η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αποτελεί πράξη γενικής ισχύος, εφόσον, μέσω των πραγματικών δικαιούχων, θίγει τη νομική κατάσταση δυνάμενου να προσδιοριστεί αριθμού επιχειρήσεων. Οι πραγματικοί δικαιούχοι θα μπορούσαν να οριστούν ως οι αποδέκτες αποφάσεως περί αναζητήσεως των εθνικών αρχών. Κατά συνέπεια, η θέση τους είναι παρεμφερής προς αυτή του δικαιούχου ατομικής ενισχύσεως.

39 — Βεβαίως, στον τίτλο του υπομνήματός της, η Comitato αναφέρεται στις αιτιάσεις της Επιτροπής περί του εννόμου συμφέροντος. Πάντως, το περιεχόμενο του υπομνήματος της Comitato αφορά τη νομιμοποίηση για την άσκηση προσφυγής.

3. Νομική εκτίμηση

65. Επειδή το Πρωτοδικείο στήριξε την αιτιολογία του πρωτίστως στην ανάλυση της νομολογίας του Δικαστηρίου [40], θα εξετάσω, κατ' αρχάς, τις αιτιάσεις της Επιτροπής οι οποίες στρέφονται κατά του εν λόγω τμήματος της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου.

66. Οι αιτιάσεις αυτές είναι αβάσιμες. Ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι πρέπει να θεωρηθεί ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά ατομικά τους πραγματικούς δικαιούχους των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου (υπό α΄). Οι ενστάσεις τις οποίες προβάλλει η Επιτροπή κατά της νομολογίας αυτής πρέπει να απορριφθούν (υπό β΄).

α) Επί της νομολογίας του Δικαστηρίου

67. Όπως ορθώς εξέθεσε το Πρωτοδικείο [41], τα πρόσωπα που δεν είναι αποδέκτες αποφάσεως δεν μπορούν να επικαλεστούν ότι η εν λόγω απόφαση τα αφορά ατομικά, παρά μόνον αν η απόφαση αυτή τα θίγει λόγω ορισμένων ξεχωριστών ιδιοτήτων ή μιας πραγματικής καταστάσεως που τα χαρακτηρίζει σε σχέση με κάθε άλλο πρόσωπο και έτσι τα εξατομικεύει κατά τρόπον ανάλογο προς

40 — Σκέψεις 76 έως 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
41 — Βλ. σκέψη 74 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

αυτόν του αποδέκτη (η καλούμενη νομολογία Plaumann) [42].

68. Εάν η Επιτροπή χαρακτηρίζει, με μια απόφαση, ένα εθνικό, πολυτομεακό καθεστώς ως ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά ενίσχυση, τότε, σύμφωνα με τη νομολογία Plaumann, η απόφαση αυτή δεν αφορά ατομικά τα πρόσωπα τα οποία *ευνοήθηκαν δυνάμει μόνον* από αυτό. Οι δυνητικοί δικαιούχοι πολυτομεακού καθεστώτος ενισχύσεων αποτελούν δηλαδή ένα γενικώς και αορίστως περιγραφόμενο κύκλο προσώπων [43].

69. Πάντως, στο μέτρο που η Επιτροπή επιβάλλει στο κράτος μέλος, με μία τέτοια απόφαση, την υποχρέωση να ανακτήσει τις ενισχύσεις που χορηγήθηκαν κατά το εθνικό καθεστώς, τότε η απόφαση αυτή αφορά, κατά τη νομολογία Plaumann, άμεσα τους *πραγματικούς δικαιούχους* κατά το καθεστώς αυτό. Όπως ορθώς έκρινε το Πρωτοδικείο [44], οι πραγματικοί δικαιούχοι αποτελούν, δηλαδή, κατά τον χρόνο της εκδόσεως της αποφάσεως, δυνάμενο να προσδιοριστεί και, επομένως, κλειστό κύκλο προσώπων. Η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά και τη δική τους νομική θέση. Πρέπει δηλαδή να φοβούνται ότι οι εθνικές αρχές θα ανακτήσουν το χορηγηθέν πλεονέκτημα [45].

β) Επί των ενστάσεων της Επιτροπής

70. Οι ενστάσεις τις οποίες προβάλλει η Επιτροπή κατά της νομολογίας αυτής, η οποία, ιδίως μετά τις αποφάσεις Ιταλία και Sardegna Lines κατά Επιτροπής [46] και Ιταλία κατά Επιτροπής [47], μπορεί εφεξής να θεωρηθεί ως πάγια, ή κατά της εφαρμογής της νομολογίας αυτής στην παρούσα περίπτωση δεν είναι πειστικές.

i) Επί του συνδέσμου με την υποχρέωση επιστροφής

71. Καθόσον η Επιτροπή προσάπτει, κατ' αρχάς, ότι το Πρωτοδικείο εξαρτά το ζήτημα αν η απόφαση αφορά ατομικά τους πραγματικούς δικαιούχους από την υποχρέωσή τους να επιστρέψουν το πλεονέκτημα, μολονότι η

42 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 15ης Ιουλίου 1963, 25/62, Plaumann κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1954-1964, σ. 197, 223), της 2ας Απριλίου 1998, C-321/95 P, Greenpeace Council κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-1651, σκέψεις 7 και 28), της 19ης Οκτωβρίου 2000, C-15/98 και C-105/99, Ιταλία και Sardegna Lines κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-8855, σκέψη 32), της 29ης Απριλίου 2004, C-298/00 P, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. I-4087, σκέψη 36), και της 8ης Ιουλίου 2010, C-343/09, Afton Chemical Limited (Συλλογή 2010, σ. I-7027, σκέψη 21).

43 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 7ης Δεκεμβρίου 1993, C-6/92, Federmineraria κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1993, σ. I-6357, σκέψεις 14 επ.), Ιταλία και Sardegna Lines κατά Επιτροπής (παρατεθείσα στην υποσημείωση 42, σκέψη 33) και Ιταλία κατά Επιτροπής (παρατεθείσα στην υποσημείωση 42, σκέψη 37).

44 — Σκέψη 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

45 — Αποφάσεις Ιταλία και Sardegna Lines κατά Επιτροπής (παρατεθείσα στην υποσημείωση 42, σκέψεις 34 επ.) και Ιταλία κατά Επιτροπής (παρατεθείσα στην υποσημείωση 42, σκέψη 38).

46 — Παρατεθείσα στην υποσημείωση 42.

47 — Παρατεθείσα στην υποσημείωση 42.

υποχρέωση αυτή δεν υφίσταται ακόμη κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως ή της ασκήσεως της προσφυγής, η ένσταση αυτή δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

72. Πράγματι, αντίθετα προς την άποψη της Επιτροπής, η απόφαση δεν αφορά ατομικά τους πραγματικούς δικαιούχους μόνον εάν οι εθνικές αρχές απαιτούν την επιστροφή των ενισχύσεων. Αντιθέτως, η διαταγή περί ανακτήσεως της Επιτροπής αφορά ατομικά όλα τα πρόσωπα τα οποία πράγματι ευνοήθηκαν από το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές, εκτός εάν η Επιτροπή διαπίστωσε, με την προσβαλλόμενη απόφαση, ότι, στην περίπτωσή τους ή σε συγκεκριμένες κατηγορίες περιπτώσεων στις οποίες ανήκουν, οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές συνάδουν προς το άρθρο 87 ΕΚ. Πράγματι, η απόφαση αυτή θίγει τη νομική θέση των πραγματικών δικαιούχων και μάλιστα ανεξαρτήτως του πώς ερμηνεύεται η απόφαση αυτή.

73. Στο μέτρο που το άρθρο 5 σε συνδυασμό με τα άρθρα 1, παράγραφος 2, και 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι η Ιταλική Δημοκρατία εντέλλεται να αναζητήσει όλες τις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές οι οποίες δεν κρίθηκαν ρητώς κατά το άρθρο 1, παράγραφος 1, το άρθρο 3 και το άρθρο 4 ή κατά την αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως σύμφωνες προς το άρθρο 87 ΕΚ είναι προφανές ότι η νομική θέση των προσφευγουσών θίγεται άμεσα από την προσβαλλόμενη απόφαση. Πράγματι, κατά την έννοια αυτή, η απαίτηση επιστροφής των ενισχύσεων είναι μόνο ζήτημα χρόνου.

74. Αντιθέτως, η Επιτροπή ερμηνεύει το άρθρο 5 σε συνδυασμό με το άρθρο 1, παράγραφος 2, και το άρθρο 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως υπό την έννοια ότι η αναζήτηση των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές διατάσσεται μόνο στο μέτρο που οι απαλλαγές αυτές συνιστούν στην κατ' ιδίαν περίπτωση ενισχύσεις υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Αυτό θα εξετασθεί από τις εθνικές αρχές κατά την εκτέλεση της αποφάσεως. Πάντως, η προσβαλλόμενη απόφαση και κατά την έννοια αυτή αφορά ατομικά τους πραγματικούς δικαιούχους.

75. Πράγματι, κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως, οι εθνικές αρχές δεσμεύονται, κατ' αρχάς, από τις διαπιστώσεις της Επιτροπής που αυτή περιέχει. Πάντως, ακόμη και αν η Επιτροπή επισημαίνει ότι δεν εξέτασε σε κάθε ατομική περίπτωση αν οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές νοθεύουν τον ανταγωνισμό ή επηρεάζουν τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές, προέβη, σε σχέση με τις άλλες προϋποθέσεις του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, σε μια διαπίστωση η οποία δεσμεύει τις εθνικές αρχές και στο πλαίσιο έρευνας των κατ' ιδίαν περιπτώσεων. Πράγματι, στις αιτιολογικές σκέψεις 52 έως 56 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές συνιστούν πλεονεκτήματα υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, ακόμη και αν ο Ιταλός νομοθέτης είχε την πρόθεση να αντισταθμίσει με αυτά τα μειονεκτήματα από απόψεως ανταγωνισμού. Επομένως, η προσβαλλόμενη απόφαση περιέχει διαπίστωση της Επιτροπής η οποία δεσμεύει τις εθνικές αρχές κατά την εκτέλεση της αποφάσεως περί ανακτήσεως. Κατά συνέπεια, επηρεάζει άμεσα τη νομική θέση των πραγματικών δικαιούχων.

76. Υπέρ της αποδοχής της απόψεως ότι η απόφαση αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες

συνηγορεί σε μια τέτοια περίπτωση και η μέριμνα της αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας. Δεν θα υπήρχε τέτοια προστασία εάν μια επιχείρηση η οποία επιθυμούσε να στραφεί κατά της εν λόγω διαπιστώσεως που περιλαμβάνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση έπρεπε να επαφεθεί στην έννομη προστασία ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Πράγματι, τα εθνικά δικαστήρια όπως και οι εθνικές αρχές δεσμεύονται από την εν λόγω διαπίστωση της Επιτροπής, οπότε δεν έχουν άλλη δυνατότητα από την παραπομπή του ζητήματος αυτού στο Δικαστήριο [48].

77. Τέλος, νομίζω ότι δεν μπορεί να αποβαίνει εις βάρος των πραγματικών δικαιούχων το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν τεκμηρίωσε περαιτέρω την αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως όσον αφορά τις συγκεκριμένες προϋποθέσεις του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, οπότε δεν είναι προφανές για τον πραγματικό δικαιούχο αν θα του ζητηθεί η επιστροφή της ενισχύσεως.

78. Κατά συνέπεια, ανεξαρτήτως του πώς θα ερμηνευθεί, η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά ατομικά τους πραγματικούς δικαιούχους.

ii) Επί της επαρκούς δυνατότητας προσδιορισμού

79. Και η περαιτέρω ένσταση της Επιτροπής, ότι οι πραγματικοί δικαιούχοι των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές δεν μπορούσαν να προσδιοριστούν επακριβώς, πρέπει να απορριφθεί. Πράγματι, αντίθετα προς την άποψη της Επιτροπής, δεν έχει σημασία το ότι η Επιτροπή κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως ή της ασκήσεως της προσφυγής δεν τους γνώριζε ούτε μπορούσε να τους γνωρίζει. Κατά τη νομολογία Plaumann, καθοριστικής σημασίας είναι μόνον το γεγονός ότι ο κύκλος των πραγματικών δικαιούχων μπορεί να οριοθετηθεί [49]. Επομένως, ορθώς το Πρωτοδικείο, στις σκέψεις 81 επ. και 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στηρίχθηκε στο γεγονός ότι οι πραγματικοί δικαιούχοι αποτελούσαν έναν δυνάμενο να οριοθετηθεί και, κατά συνέπεια, δυνάμενο να προσδιοριστεί κύκλο προσώπων. Στο μέτρο που το Πρωτοδικείο, στις σκέψεις 91 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ανέφερε περαιτέρω ότι η Επιτροπή γνώριζε τον ακριβή αριθμό των δικαιούχων επιχειρήσεων, τούτο συνιστά πρόσθετη ένδειξη ότι η ορθή αιτιολογία του Πρωτοδικείου στις σκέψεις 81 επ. και 84 της προσβαλλομένης αποφάσεως δεν τίθεται εν αμφιβόλω.

iii) Επί της ελλείψεως εννόμου συμφέροντος

80. Περαιτέρω, η παρατήρηση της Επιτροπής ότι η προσφυγή ενός πραγματικού δικαιούχου μπορεί να καταστεί απαράδεκτη λόγω περαιτέρω ερευνών των εθνικών αρχών στο πλαίσιο της εκτελέσεως μέτρου της Επιτροπής δεν είναι πειστική. Πράγματι, στο

48 — Υπό την έννοια αυτή και Grespan, D., σε: Mederer, W., Pesaresi N., Van Hoof, M., *EU Competition Law,* Volume IV, State Aid, Book One, Claeys & Casteels, 2008, σημείο 3 366.

49 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 17ης Σεπτεμβρίου 2009, C-519/07 P, Επιτροπή κατά Koninklijke Friesland Campina (Συλλογή 2009, σ. I-8495, σκέψη 59).

πλαίσιο αυτό πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ, αφενός, της ενεργητικής νομιμοποιήσεως και, αφετέρου, του εννόμου συμφέροντος.

81. Πράγματι, η ατομική σχέση φυσικού ή νομικού προσώπου προς μια απόφαση η οποία, κατά το άρθρο 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, είναι προϋπόθεση της ενεργητικής νομιμοποιήσεως εξαρτάται μόνον από την προσβαλλόμενη απόφαση. Όπως εκτέθηκε ανωτέρω, η διαταγή περί αναζητήσεως που περιλαμβάνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση αφορά άμεσα και ατομικά όλα τα πρόσωπα τα οποία, κατά το σύστημα των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές, ωφελήθηκαν πράγματι, εξαιρουμένων των προσώπων ως προς τα οποία η Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές συνάδουν προς το άρθρο 87 ΕΚ. Επομένως, ήδη κατά τον χρόνο εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως και, συνακολούθως, και κατά τον χρόνο ασκήσεως της προσφυγής ήταν σαφές ποιον η απόφαση αυτή αφορούσε ατομικά.

82. Εάν μετά την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι δεν ζητείται από ένα πρόσωπο το οποίο αυτή αφορά ατομικά η επιστροφή των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές, αυτό δεν έχει καμία συνέπεια για το γεγονός ότι η απόφαση αφορά ατομικά το εν λόγω πρόσωπο. Όπως έκρινε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 88 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το πρόσωπο αυτό μπορεί πάντως να στερηθεί του εννόμου συμφέροντος προς άσκηση προσφυγής κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως, διότι στην περίπτωση αυτή δεν θα είχε πλέον κανένα συμφέρον στην ακύρωση της αποφάσεως.

iv) Επί των ανεπιθύμητων συνεπειών

83. Η Επιτροπή υποστηρίζει περαιτέρω ότι η αποδοχή της απόψεως ότι η απόφαση αφορά ατομικά τους πραγματικούς δικαιούχους επιφέρει ανεπιθύμητες συνέπειες γι' αυτούς. Στην περίπτωση αυτή, οι δικαιούχοι θα μπορούσαν μόνο να ασκήσουν προσφυγή κατά το άρθρο 230 ΕΚ κατά αποφάσεως της Επιτροπής περί ανακτήσεως. Ο έλεγχος του κύρους μιας τέτοιας αποφάσεως μέσω της αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως κατά το άρθρο 234, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β΄, πρώτη περίπτωση, ΕΚ δεν θα ήταν πλέον δυνατός.

84. Ούτε η ένσταση αυτή είναι πειστική. Όπως ορθώς διαπίστωσε το Πρωτοδικείο στη σκέψη 90 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, πράγματι δεν μπορεί να συναχθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου[50] ότι όλα τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα που νομιμοποιούνταν να ασκήσουν προσφυγή κατά αποφάσεως της Επιτροπής σύμφωνα με το άρθρο 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ μπορούσαν να προσβάλουν το κύρος της αποφάσεως αυτής μόνο μέσω προσφυγής ακυρώσεως και ότι δεν είχαν τη δυνατότητα να αμφισβητήσουν το κύρος της αποφάσεως αυτής στο πλαίσιο αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως.

85. Στο μέτρο που η Επιτροπή παραπέμπει στην απόφαση Textilwerke Deggendorf,

50 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 9ης Μαρτίου 1994, C-188/92, Textilwerke Deggendorf (Συλλογή 1994, σ. I-833, σκέψεις 10 έως 26), της 12ης Δεκεμβρίου 1996, C-241/95, Accrington Beef κ.λπ. (Συλλογή 1996, σ. I-6699, σκέψεις 15 και 16), καθώς και της 11ης Νοεμβρίου 1997, C-408/95, Eurotunnel κ.λπ. (Συλλογή 1997, σ. I-6315, σκέψη 28).

πρέπει να τονιστεί ότι στην υπόθεση εκείνη συνέτρεχαν ειδικές περιστάσεις οι οποίες συνηγορούσαν υπέρ του απαραδέκτου αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως. Πρώτον, στην περίπτωση εκείνη γινόταν ρητώς μνεία του δικαιούχου της ενισχύσεως στην απόφαση της Επιτροπής, έστω όχι ονομαστικά, πλην όμως κατά τρόπον ώστε να μην υφίσταται καμία αμφιβολία ως προς την ταυτότητά του [51]. Δεύτερον, οι εθνικές αρχές τον ενημέρωσαν για την ύπαρξη της αποφάσεως της Επιτροπής και τη δυνατότητα προσβολής της ενώπιον του Δικαστηρίου [52].

86. Στην παρούσα περίπτωση ισχύει κάτι διαφορετικό. Πρώτον, οι προσφεύγουσες δεν αναφέρονται ονομαστικά στην προσβαλλόμενη απόφαση. Δεύτερον, κατά τον χρόνο της εκδόσεώς της δεν ήταν ακόμη προφανές από ποιους πραγματικούς δικαιούχους οι εθνικές αρχές θα ζητούσαν ανάκτηση των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές. Νομίζω ότι στην περίπτωση αυτή δεν μπορεί να προσαφθεί σε πραγματικό δικαιούχο ότι, ακόμη και αν είχε τη δυνατότητα ασκήσεως προσφυγής σύμφωνα με το άρθρο 230, τέταρτο εδάφιο, ΕΚ, δεν άσκησε απευθείας προσφυγή κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως, αλλά ανέμενε προηγουμένως τα μέτρα των εθνικών αρχών.

87. Νομίζω ότι και η απόφαση Atzeni [53] πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια αυτή. Πράγματι, αντίθετα προς την άποψη της Επιτροπής, το Δικαστήριο με την απόφαση εκείνη δεν έθεσε εν αμφιβόλω την πάγια μετά τις αποφάσεις Ιταλία και Sardegna Lines [54] και Ιταλία κατά Επιτροπής [55] νομολογία του όσον αφορά το ζήτημα των αποφάσεων που αφορούν ατομικά τους πραγματικούς δικαιούχους. Αντιθέτως, με την απόφαση εκείνη τόνισε ότι, σε μία περίπτωση κατά την οποία δεν μπορεί να προσαφθεί σε ένα πρόσωπο ότι δεν έκανε χρήση μιας προφανώς υφισταμένης δυνατότητας ασκήσεως προσφυγής κατά αποφάσεως της Επιτροπής, είναι παραδεκτή η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως με την οποία το Δικαστήριο ερωτάται για το κύρος της αποφάσεως της Επιτροπής [56]. Κατά συνέπεια, η ένσταση της Επιτροπής πρέπει να απορριφθεί.

ν) Επί του αντιφατικού χαρακτήρα των αποτελεσμάτων

88. Τέλος, δεν με πείθει ούτε η αιτίαση της Επιτροπής ότι η αποδοχή της απόψεως ότι η απόφαση αφορά ατομικά τους πραγματικούς δικαιούχους θα κατέληγε σε αντιφατικά αποτελέσματα, διότι στην περίπτωση αυτή οι επιχειρήσεις θα ετύγχαναν καλύτερης μεταχειρίσεως, μόνον επειδή το κράτος μέλος δεν τήρησε την υποχρέωση κοινοποιήσεως. Η σκέψη ότι ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να αντλήσει όφελος από τη μη τήρηση της υποχρεώσεως κοινοποιήσεως που υπέχει μπορεί βεβαίως να ληφθεί πλήρως υπόψη, στο μέτρο

51 — Βλ. σημείο 3 των προτάσεων του γενικού εισαγγελέα F. Jacobs της 15ης Σεπτεμβρίου 1993 στην υπόθεση Textilwerke Deggendorf (παρατεθείσα στην υποσημείωση 50).

52 — Όπ.π.

53 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 23ης Φεβρουαρίου 2006, C-346/03 και C-529/03, Atzeni κ.λπ. (Συλλογή 2006, σ. I-1875, σκέψεις 30 έως 34).

54 — Παρατεθείσα στην υποσημείωση 42.

55 — Παρατεθείσα στην υποσημείωση 42

56 — Υπό την έννοια αυτή και Grespan, D., όπ.π. (υποσημείωση 48), σημείο 3369.

που πρόκειται για το κριτήριο εξετάσεως της Επιτροπής σε περίπτωση παρανόμων, πολυτομεακών καθεστώτων ενισχύσεων [57]. Δεν θεωρώ όμως ορθό να εφαρμοστεί η σκέψη αυτή απεριόριστα και στην ενεργητική νομιμοποίηση φυσικών και νομικών προσώπων και ιδίως στα κριτήρια για την εκτίμηση του αν η απόφαση τα αφορά ατομικά, τα οποία, κατά παγία νομολογία, διαμορφώνονται βάσει των κριτηρίων της νομολογίας Plaumann.

γ) Συμπέρασμα

89. Ως συμπέρασμα, επιβάλλεται, κατ' αρχάς, η διαπίστωση ότι ορθώς το Πρωτοδικείο ακολούθησε τη νομολογία του Δικαστηρίου. Επομένως, η διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες στις υποθέσεις T-254/00, T-270/00 και T-277/00 ως τους πραγματικούς δικαιούχους των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές αιτιολογείται επαρκώς με την εν λόγω αναφορά στη νομολογία του Δικαστηρίου.

90. Επομένως, οι περαιτέρω αιτιάσεις της Επιτροπής είναι αλυσιτελείς [58]. Πράγματι, ούτε το σκέλος της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως με το οποίο το Πρωτοδικείο εξέθεσε για ποιους λόγους η προσέγγιση της Επιτροπής δεν συνάδει προς το σύστημα ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων ούτε το σκέλος στο οποίο το Πρωτοδικείο εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους οι εθνικές αρχές, κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως, δεν πρέπει να έχουν την εξουσία να εξετάζουν, σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση, τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ είναι σημαντικά για τη διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά ατομικά τις προσφεύγουσες. Επομένως, μια νομική πλημμέλεια στα τμήματα αυτά της αποφάσεως δεν θα μπορούσε να θέσει εν αμφιβόλω την ορθότητα της ως άνω διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου.

91. Ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής πρέπει, επομένως, να απορριφθεί στο σύνολό του.

Γ — *Επί της ενεργητικής νομιμοποιήσεως της Comitato*

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

92. Με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, η Επιτροπή βάλλει κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου, στις σκέψεις 114 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι η

57 — Στο πλαίσιο αυτό πρέπει προεχόντως να γίνει παραπομπή στην αιτιολογία στο σημείο 150 των προτάσεων αυτών και στην παρατιθέμενη στην υποσημείωση 85 νομολογία.

58 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 12ης Ιουλίου 2001, C-302/99 P και C-8/99 P, Επιτροπή και Γαλλία κατά TF1 (Συλλογή 2001, σ. I-5603, σκέψεις 26 και 27), και της 19ης Απριλίου 2007, ΓΕΕΑ κατά Celltech (Συλλογή 2007, σ. I-2883, σκέψεις 56 επ.).

Comitato, ως ένωση της οποίας μέλη είναι αντιπροσωπευτικές επαγγελματικές οργανώσεις των επιχειρήσεων, νομιμοποιείται να ασκήσει προσφυγή. Το Πρωτοδικείο τόνισε, κατ' αρχάς, ότι παρέλκει η εξέταση του παραδεκτού της προσφυγής της Comitato στην υπόθεση Τ-277/00, επειδή ήδη η προσφυγή που άσκησε από κοινού με την Coopservice είναι παραδεκτή. Περαιτέρω, η προσβαλλόμενη απόφαση αφορά άμεσα και ατομικά την Comitato ως ένωση της οποίας μέλη είναι αντιπροσωπευτικές επαγγελματικές οργανώσεις των επιχειρήσεων που έχουν την έδρα τους στη Βενετία ή την Chioggia. Η Comitato ενεργεί εξ ονόματος των μελών της, των οποίων η προσφυγή θα ήταν παραδεκτή.

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων

93. Κατά τη γνώμη της *Επιτροπής*, το Πρωτοδικείο δεν θα έπρεπε να παραιτηθεί από την εξέταση του παραδεκτού της προσφυγής της Comitato. Περαιτέρω, η νομολογία όσον αφορά την ενεργητική νομιμοποίηση των επαγγελματικών ενώσεων δεν μπορεί να ισχύσει σε ένωση αντιπροσωπευτικών επαγγελματικών οργανώσεων. Επιπλέον, έλλειπαν οι ενδείξεις περί του ότι τα μέλη των επαγγελματικών οργανώσεων είχαν παράσχει εντολή στην ένωση για την εκπροσώπηση των συμφερόντων τους ενώπιον του Πρωτοδικείου και ότι οι επαγγελματικές οργανώσεις με τη σειρά τους είχαν παράσχει σχετική εντολή στην Comitato.

94. Η *Comitato* ζητεί να απορριφθεί ο λόγος αυτός αναιρέσεως. Κατά το καταστατικό της, η αποστολή της έγκειται ιδίως στον συνδυασμό μέτρων κατά της απαγορεύσεως των απαλλαγών από τις φορολογικές εισφορές. Σ' αυτά ανήκει και η άσκηση ενδίκων βοηθημάτων. Επιπλέον, μετέσχε ενεργά στην επίσημη διαδικασία έρευνας.

3. Νομική εκτίμηση

95. Κατ' αρχάς, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το Πρωτοδικείο, για τους λόγους που αναφέρθηκαν ήδη ανωτέρω [59], δεν μπορούσε να παραιτηθεί από τον έλεγχο της νομιμοποιήσεως της Comitato στην υπόθεση Τ-277/00, ακόμη και αν η προσφυγή που η Comitato άσκησε από κοινού με την Coopservice στην υπόθεση εκείνη ήταν παραδεκτή.

96. Πάντως, οι αιτιάσεις της Επιτροπής, οι οποίες βάλλουν κατά της επικουρικής διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι η Comitato νομιμοποιούνταν προς άσκηση προσφυγής, δεν μπορούν να γίνουν δεκτές.

97. Κατά παγία νομολογία, μια επαγγελματική οργάνωση η οποία προασπίζει τα ατομικά συμφέροντα ορισμένων από τα μέλη της, επιχειρώντας συγχρόνως να προασπίσει τα συμφέροντα ολόκληρου του τομέα, παραδεκτώς ασκεί προσφυγή, εφόσον τα μέλη αυτά θα μπορούσαν να ασκήσουν προσφυγή [60]. Οι

59 — Βλ. σημείο 49 των προτάσεων αυτών.

60 — Απόφαση του Πρωτοδικείου της 6ης Ιουλίου 1995, Τ-447/93 έως Τ-449/93, AITEC κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1995, σ. II-1971, σκέψη 60).

αμφιβολίες της Επιτροπής για τη δυνατότητα εφαρμογής της νομολογίας αυτής σε ένωση αντιπροσωπευτικών επαγγελματικών οργανώσεων δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν. Σκοπός δηλαδή της νομολογίας αυτής είναι να αντικατασταθούν πιθανές προσφυγές κατ' ιδίαν επιχειρήσεων από την προσφυγή αντιπροσωπευτικής επαγγελματικής ενώσεως. Σε περίπτωση μάλιστα ενώσεως την οποία συγκροτούν επαγγελματικές οργανώσεις, το αποτέλεσμα της συγκεντρώσεως των προσφυγών ενισχύεται σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι στην περίπτωση επαγγελματικής οργανώσεως. Τα ανωτέρω δεν αποκλείει το γεγονός ότι η Comitato ενήργησε, στην υπόθεση T-277/00, ως προσφεύγουσα από κοινού, επειδή δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι και η συμπεριφορά της Comitato ως από κοινού προσφεύγουσας αποσκοπεί στην προστασία των συμφερόντων ολόκληρου του τομέα.

98. Στο μέτρο που η Επιτροπή προσάπτει περαιτέρω ότι η «διαδοχική» εντολή που έλαβε η Comitato δεν αποδείχθηκε επαρκώς, η αιτίαση αυτή είναι παραδεκτή. Η Επιτροπή δεν διατυπώνει δηλαδή αιτίαση ως προς την αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών από το Πρωτοδικείο, αλλά υποστηρίζει μάλλον ότι το Πρωτοδικείο δεν διέθετε τα αναγκαία πραγματικά περιστατικά ώστε να μπορέσει να κρίνει ότι η Comitato έλαβε τέτοια εντολή. Η αιτίαση αυτή προβάλλεται παραδεκτώς στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως [61].

99. Η αιτίαση της Επιτροπής δεν μπορεί να απορριφθεί εκ προοιμίου, με τη διαπίστωση ότι η αιτιολογία του Πρωτοδικείου ήταν επαρκής, εφόσον δεν είναι αναγκαίο η απόφαση να περιέχει διεξοδική αιτιολογία ως προς κάθε σημείο. Πράγματι, αυτό θα προϋπέθετε ότι το Πρωτοδικείο όντως εξέτασε την ύπαρξη «διαδοχικής» εντολής προς την Comitato και αρκέστηκε απλώς σε συνοπτική αιτιολογία. Πάντως, η ίδια η Comitato ανέφερε ότι δεν προσκόμισε στο Πρωτοδικείο το καταστατικό της από το οποίο προκύπτει η εντολή που έχει λάβει.

100. Πάντως, νομίζω ότι η ενεργητική νομιμοποίηση της Comitato στην παρούσα περίπτωση δεν μπορεί να στηριχθεί μόνο στο ότι εκπροσωπεί τα συμφέροντα των επαγγελματικών οργανώσεων. Αντιθέτως, νομίζω ότι, κατά την προεκτεθείσα νομολογία, αρκεί ότι η Comitato προασπίζει τουλάχιστον τα συμφέροντα ορισμένων επιχειρήσεων που έχουν ενεργητική νομιμοποίηση και ταυτοχρόνως επιχειρεί να προασπίσει τα συμφέροντα ενός ολόκληρου τομέα. Στην παρούσα περίπτωση από το γεγονός ότι η Comitato άσκησε προσφυγή από κοινού με επιχείρηση που νομιμοποιείται ενεργητικά, όπως η Coopservice, μπορεί να συναχθεί ότι η Comitato ενήργησε τουλάχιστον με τη συναίνεση των επιχειρήσεων αυτών. Άλλωστε, πρέπει να επισημανθεί ότι η Comitato συμμετείχε ενεργά στην επίσημη διαδικασία έρευνας.

101. Κατά συνέπεια, προτείνω να απορριφθεί ο τρίτος λόγος αναιρέσεως, με μερική υποκατάσταση της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως.

61 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 15ης Οκτωβρίου 2002, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P έως C-252/99 P και C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2002, σ. I-8375, σκέψεις 392 έως 405).

Δ — *Επί του εννόμου συμφέροντος*

102. Με τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως, η *Επιτροπή* προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι δεν εξέτασε αρκούντως το έννομο συμφέρον των προσφευγουσών. Κατά την άσκηση της προσφυγής δεν υφίστατο έννομο συμφέρον, επειδή κατά τον χρόνο εκείνο δεν ήταν βέβαιο αν οι προσφεύγουσες θα υποχρεώνονταν να επιστρέψουν τα ποσά που αντιστοιχούσαν στις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές. Κατά την *Italgas,* η αιτίαση αυτή πρέπει να απορριφθεί. Ορθώς το Πρωτοδικείο εξέθεσε ότι το έννομο συμφέρον προκύπτει άμεσα από την προσβαλλόμενη απόφαση.

103. Ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής είναι αβάσιμος. Όπως ορθώς εξέθεσε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 88 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, οι προσφεύγουσες είχαν έννομο συμφέρον επειδή η ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως θα βελτίωνε τη νομική τους θέση. Η προσβαλλόμενη απόφαση έθιγε αφεαυτής άμεσα τη νομική θέση των πραγματικών δικαιούχων των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές [62]. Το γεγονός αυτό θεμελιώνει στην παρούσα υπόθεση όχι μόνο τη νομιμοποίηση αλλά και το έννομο συμφέρον των πραγματικών δικαιούχων. Πάντως, το τελευταίο μπορεί να εκλείψει μεταγενέστερα, εάν καταστεί σαφές με επαρκή βεβαιότητα ότι οι εθνικές αρχές δεν θα απαιτήσουν από τον πραγματικό δικαιούχο την επιστροφή των ποσών που αντιστοιχούν στις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές [63].

62 — Βλ. σημεία 72 έως 78 των προτάσεων αυτών.

63 — Βλ. σημεία 80 επ. των προτάσεων αυτών.

Ε — *Συμπέρασμα*

104. Ο πρώτος λόγος αναιρέσεως της Επιτροπής είναι βάσιμος, στο μέτρο που το Πρωτοδικείο δεν εξέτασε κατά πόσον η Comitato προέβαλε τους λόγους ακυρώσεως, στους οποίους στήριξε την προσφυγή στην υπόθεση Τ-277/00, και με την προσφυγή στην προηγούμενη υπόθεση Τ-231/00, και το Πρωτοδικείο δεν απέρριψε την προσφυγή της Comitato στην υπόθεση Τ-277/00 ως απαράδεκτη λόγω εκκρεμοδικίας, εφόσον επικαλείται πανομοιότυπους λόγους ακυρώσεως. Κατά τα λοιπά, η ανταναίρεση της Επιτροπής πρέπει να απορριφθεί.

VI — Επί των αιτήσεων αναιρέσεως της Italgas, της Hotel Cipriani και της Comitato

105. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο απέρριψε τις προσφυγές στις υποθέσεις Τ-254/00, Τ-270/00 και Τ-277/00 ως αβάσιμες. Η Hotel Cipriani, η Italgas και η Comitato, που ήσαν προσφεύγουσες στις υποθέσεις εκείνες, ισχυρίζονται κατ' ουσίαν, με την αίτηση αναιρέσεως που άσκησαν, ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την εφαρμογή των άρθρων 87, παράγραφος 1, ΕΚ, 86, παράγραφος 2, ΕΚ, 87, παράγραφος 3, στοιχεία γ΄ και δ΄, ΕΚ, καθώς και των άρθρων 14 και 15 του κανονισμού 659/1999. Επιπλέον, το Πρωτοδικείο παραβίασε την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων και κακώς διαπίστωσε ότι η Επιτροπή αιτιολόγησε επαρκώς την προσβαλλόμενη απόφαση. Θα εξετάσω, στη συνέχεια, από

κοινού τους παράλληλους λόγους αναιρέσεως της Hotel Cipriani, της Italgas και της Comitato (στο εξής: αναιρεσείουσες) [64].

Α — *Επί του αντισταθμιστικού χαρακτήρα των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές*

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

106. Οι αναιρεσείουσες βάλλουν, κατ' αρχάς, κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές πρέπει να θεωρηθούν ως πλεονεκτήματα υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι το στοιχείο πλεονεκτήματος που ενέχουν οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές δεν αίρεται για τον λόγο ότι με τις απαλλαγές των κοινωνικών εισφορών σκοπείτο η αντιστάθμιση των διαρθρωτικών μειονεκτημάτων, στα οποία ήσαν εκτεθειμένες οι επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στη Βενετία και στην Chioggia. Το Πρωτοδικείο επιβεβαίωσε την εν λόγω διαπίστωση της Επιτροπής στις σκέψεις 179 έως 198 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως.

64 — Η εξέταση της αιτήσεως αναιρέσεως της Comitato πραγματοποιείται για την περίπτωση κατά την οποία το Δικαστήριο δεν ήθελε να ακολουθήσει την υποστηριζόμενη εν προκειμένω γνώμη περί εν μέρει απαραδέκτου της προσφυγής της Comitato. Δεν θα εξετάσω τις προβληθείσες από την Coopservice αιτιάσεις περί παραβάσεως του άρθρου 87, παράγραφος 2, στοιχείο β', ΕΚ και 87, παράγραφος 3, στοιχείο β', ΕΚ, διότι η Coopservice δεν άσκησε εμπροθέσμως αίτηση αναιρέσεως και οι αιτιάσεις αυτές δεν προβλήθηκαν από καμία εκ των αναιρεσειουσών.

107. Με τις σκέψεις αυτές, το Πρωτοδικείο επικαλέστηκε κατ' αρχάς τη νομολογία του Δικαστηρίου καθώς και το γεγονός ότι οι διατάξεις περί ανταγωνισμού αποσκοπούν στη διασφάλιση όχι τέλειου ανταγωνισμού, αλλά μόνο πραγματικού και αποτελεσματικού ανταγωνισμού [65]. Το Πρωτοδικείο παραδέχθηκε βεβαίως ότι σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις μια διευκόλυνση μπορεί να μη συνιστά πλεονέκτημα υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, εάν συνιστά απλώς αντιστάθμισμα. Τέτοια ειδική περίπτωση δεν αποτελεί όμως η υπό κρίση περίπτωση, κατά την οποία οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές αποσκοπούν εν μέρει στην αντιστάθμιση των συνδεομένων με τη γεωγραφική τοποθεσία διαρθρωτικών μειονεκτημάτων των επιχειρήσεων [66].

108. Επικουρικώς, το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε στο γεγονός ότι δεν υφίσταται καμία άμεση σχέση μεταξύ των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές και του σκοπού αντισταθμίσεως του επιπλέον κόστους που συνεπάγεται η εγκατάσταση στη Βενετία και στην Chioggia [67]. Περαιτέρω, η Ιταλική Κυβέρνηση δεν προέβη σε σύγκριση μεταξύ μιας επιχειρήσεως εγκατεστημένης στη Βενετία ή στην Chioggia, αφενός, και μιας μεσαίας επιχειρήσεως της Κοινότητας, αφετέρου, αλλά μόνο μεταξύ των δαπανών μιας εγκατεστημένης στη Βενετία ή στην Chioggia επιχειρήσεως, αφενός, και των δαπανών μιας ιταλικής επιχειρήσεως που έχει την έδρα της στην ηπειρωτική χώρα, αφετέρου [68].

65 — Σκέψεις 182 έως 184 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
66 — Σκέψεις 185 έως 188 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
67 — Σκέψεις 189 έως 191 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
68 — Σκέψεις 191 έως 194 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων

109. Οι *αναιρεσείουσες* βάλλουν, κατ' αρχάς, κατά της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου ότι το στοιχείο πλεονεκτήματος που ενέχουν οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές δεν αίρεται από το γεγονός ότι αυτές αποσκοπούσαν στην αντιστάθμιση διαρθρωτικών μειονεκτημάτων των επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες στη Βενετία και στην Chioggia. Στο πλαίσιο αυτό, η Comitato και η Ιταλική Κυβέρνηση προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι δεν έλαβε αρκούντως υπόψη τον αντισταθμιστικό χαρακτήρα των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές. Πλεονέκτημα, το οποίο αποσκοπεί απλώς στην αντιστάθμιση μειονεκτήματος από απόψεως ανταγωνισμού δεν αποτελεί ενίσχυση. Το εθνικό καθεστώς αποσκοπούσε μόνο στη διατήρηση της ανταγωνιστικής ικανότητας των επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες στη Βενετία και στην Chioggia. Είναι αντιφατικό να εφαρμόζεται η απαγόρευση των ενισχύσεων κατά τρόπον ώστε να οδηγεί στη μετακίνηση των επιχειρήσεων και στην έλλειψη του ανταγωνισμού. Η Hotel Cipriani και η Coopservice ισχυρίζονται ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε αρκούντως υπόψη τον σκοπό του εθνικού νομοθέτη, ο οποίος συνίστατο στη διατήρηση του ιστορικού κέντρου της Βενετίας και στην ενίσχυση της απασχολήσεως. Ο Ιταλός νομοθέτης αξιολόγησε από ποσοτικής και ποιοτικής απόψεως τις εντονότερες επιβαρύνσεις στις οποίες είναι εκτεθειμένες επιχειρησεις εγκατεστημένες στη Βενετία και στην Chioggia. Η αξιολόγηση αυτή δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διεξοδικής αναλύσεως της Επιτροπής και του Πρωτοδικείου. Επιπλέον, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι υψηλότερες δαπάνες μπορούν να αντισταθμιστούν από την αύξηση των τιμών των ξενοδοχείων. Πρώτον, όλες οι επιχειρήσεις που επωφελήθηκαν δεν ασκούν τουριστική δραστηριότητα. Δεύτερον, ο ανταγωνισμός δεν θα πρέπει να έχει ως συνέπεια αύξηση αλλά μείωση των τιμών.

110. Η Italgas προσάπτει σφάλμα στην αιτιολογία. Το Πρωτοδικείο παραδέχθηκε ότι υπάρχουν ειδικές περιπτώσεις κατά τις οποίες η αντιστάθμιση ενός μειονεκτήματος συνεπάγεται την άρση του στοιχείου πλεονεκτήματος που ενέχει ένα μέτρο, χωρίς να εκθέτει πειστικά για ποιους λόγους δεν συντρέχει εν προκειμένω μια τέτοια ειδική περίπτωση.

111. Η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίζεται, επιπλέον, επικαλούμενη τη σύγκριση των ιταλικών αρχών με ιδιωτική επιχείρηση και των κοινωνικών εισφορών με ασφάλιστρα, ότι μια ιδιωτική επιχείρηση θα είχε μειώσει τα ασφάλιστρα σε μια περίπτωση όπως η παρούσα.

112. Επιπλέον, οι αναιρεσείουσες βάλλουν κατά της επικουρικής αιτιολογίας του Πρωτοδικείου ότι δεν υφίσταται καμία άμεση σχέση μεταξύ των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές και του σκοπού αντισταθμίσεως προσθέτων δαπανών που συνεπάγεται η εγκατάσταση στη Βενετία και στην Chioggia [69], καθώς και κατά της επικουρικής αιτιολογίας, κατά την οποία οι ιταλικές αρχές δεν προέβησαν σε σύγκριση μεταξύ

69 — Σκέψεις 189 έως 191 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

εγκατεστημένης στη Βενετία ή στην Chioggia επιχειρήσεως, αφενός, και μεσαίας επιχειρήσεως με έδρα στην Κοινότητα, αφετέρου [70].

113. Κατά την *Επιτροπή,* οι αιτιάσεις αυτές πρέπει να απορριφθούν. Κατ' αρχάς, το Πρωτοδικείο ορθώς κατέληξε ότι ο σκοπός της αντισταθμίσεως των διαρθρωτικών μειονεκτημάτων δεν αίρει τον χαρακτήρα των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές ως πλεονεκτήματος υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Απλώς, η αιτιολογία του Πρωτοδικείου είναι πλημμελής και, επομένως, πρέπει να αντικατασταθεί. Πράγματι, δεν υπάρχει καμία ειδική περίπτωση κατά την οποία ένα μέτρο θα έχανε το στοιχείο πλεονεκτήματος που ενέχει λόγω του σκοπού αντισταθμίσεως διαρθρωτικών μειονεκτημάτων ενός τομέα ή μιας περιοχής. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να αντικατασταθεί η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Περαιτέρω, πρέπει να απορριφθούν και οι αιτιάσεις των αναιρεσειουσών, οι οποίες βάλλουν κατά της επικουρικής αιτιολογίας του Πρωτοδικείου.

3. Νομική εκτίμηση

114. Κατ' αρχάς, πρέπει να εξετασθεί αν το Πρωτοδικείο κακώς δέχθηκε ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές συνιστούν πλεονεκτήματα υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, ακόμη και αν ο Ιταλός νομοθέτης είχε την πρόθεση να αντισταθμίσει με αυτές τα μειονεκτήματα από απόψεως ανταγωνισμού των επιχειρήσεων που είναι εγκατεστημένες στη Βενετία και στην Chioggia.

α) Επί της ερμηνείας της έννοιας του πλεονεκτήματος

115. Στο μέτρο που οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι δεν ερμήνευσε ορθώς την έννοια του πλεονεκτήματος κατά το άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ, οι αιτιάσεις αυτές πρέπει να απορριφθούν.

116. Πράγματι, στη σκέψη 182 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε στην πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία η προσπάθεια ενός κράτους μέλους να αντισταθμίσει τα μειονεκτήματα από απόψεως ανταγωνισμού επιχειρήσεων ορισμένου οικονομικού τομέα ή ορισμένης περιοχής με ευνοϊκά μέτρα δεν αίρει τον χαρακτήρα των εν λόγω μέτρων ως ενισχύσεων [71].

117. Πράγματι, κατά την εκτίμηση του αν ένα μέτρο συνιστά ενίσχυση υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, δεν πρέπει να λαμβάνονται, κατ' αρχήν, υπόψη οι σκοποί που επιδιώκονται με αυτό, αλλά οι συνέπειές του. Οι σκοποί οι οποίοι επιδιώκονται με ένα μέτρο λαμβάνονται υπόψη στο

70 — Σκέψεις 191 έως 194 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

71 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 10ης Δεκεμβρίου 1969, 6/69 και 11/69, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή τόμος 1969, σ. 193, σκέψεις 20 και 21), της 19ης Μαΐου 1999, C-6/97, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. I-2981, σκέψη 21), καθώς και Ιταλία κατά Επιτροπής (παρατεθείσα στην υποσημείωση 42 των προτάσεών μου, σκέψη 61).

πλαίσιο του ελέγχου αν μια ενίσχυση συνάδει με την εσωτερική αγορά [72]. Όπως εξέθεσε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 185 έως 187 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η αρχή αυτή δεν τηρείται βεβαίως απαρεγκλίτως στη νομολογία. Για τους σκοπούς της παρούσας υποθέσεως δεν χρειάζεται, πάντως, να πραγματοποιηθεί διεξοδική ανάλυση των ειδικών περιπτώσεων, στις οποίες η νομολογία παρεκκλίνει από την αρχή αυτή. Πράγματι, ορθώς η Επιτροπή παραπέμπει στο γεγονός ότι ο σκοπός αντισταθμίσεως μειονεκτημάτων από απόψεως ανταγωνισμού των επιχειρήσεων τα οποία συνδέονται με τη γεωγραφική θέση δεν δικαιολογεί παρέκκλιση από την αρχή αυτή.

118. Υπέρ της απόψεως αυτής συνηγορεί η δομή του άρθρου 87 ΕΚ. Πράγματι, κατά το άρθρο 87, παράγραφος 3, στοιχεία α΄ έως δ΄, ΕΚ, ένας τέτοιος σκοπός μπορεί να ληφθεί υπόψη υπό ορισμένες συνθήκες στο πλαίσιο της εκτιμήσεως της συμβατότητας ενισχύσεως προς την κοινή αγορά. Επομένως, η οικονομία του κανόνα αυτού αποκλείει εκ προοιμίου τη συνεκτίμηση του ως άνω σκοπού στο επίπεδο των ρυθμιζομένων στο άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ στοιχείων που συνιστούν την ενίσχυση.

119. Επιπλέον, η συνεκτίμηση του σκοπού αυτού στο πλαίσιο του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ δεν συμβιβάζεται με την έννοια και τον σκοπό της διατάξεως αυτής. Όπως ορθώς διαπίστωσαν η Επιτροπή, στην αιτιολογική σκέψη 53 της προσβαλλομένης αποφάσεως, και το Πρωτοδικείο, στη σκέψη 184 της αναιρεσιβαλλομενης αποφάσεως, το άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ προστατεύει κάθε μορφή ανταγωνισμού από κρατική επέμβαση υπό μορφή ενισχύσεως. Επομένως, προστατεύεται όχι μόνον ο ανταγωνισμός μεταξύ επιχειρήσεων οι οποίες ασκούν τη δραστηριότητά τους υπό παρεμφερείς συνθήκες, αλλά και ο ανταγωνισμός μεταξύ επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται υπό διαφορετικές συνθήκες. Επιπλέον, αντίθετα προς την άποψη της Comitato και της Ιταλικής Κυβερνήσεως, το άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ προστατεύει και από τον εξοβελισμό των ανταγωνιστών. Πάντως, οι αρνητικές συνέπειες του εξοβελισμού των ανταγωνιστών μπορούν να ληφθούν υπόψη κατά το άρθρο 87, παράγραφος 3, ΕΚ.

β) Επί της πλημμέλειας της αιτιολογίας

120. Περαιτέρω πρέπει να απορριφθεί η προβαλλόμενη από την Italgas αιτίαση ότι το Πρωτοδικείο δεν αιτιολόγησε επαρκώς κατά τι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές διαφέρουν από τις ειδικές περιπτώσεις κατά τις οποίες μπορεί, κατ' εξαίρεση, να ληφθεί υπόψη ο επιδιωκόμενος σκοπός κατά την αξιολόγηση του χαρακτήρα ενισχύσεως. Πράγματι, ορθώς το Πρωτοδικείο, στις σκέψεις 181 επ. της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, στηρίζεται κατ' αρχάς στην παγία νομολογία του Δικαστηρίου κατά την οποία η προσπάθεια των κρατών μελών να αντισταθμίσουν με τη λήψη μέτρων τα μειονεκτήματα από απόψεως ανταγωνισμού επιχειρήσεων ορισμένου οικονομικού τομέα ή συγκεκριμένης περιοχής δεν αίρουν τον χαρακτήρα ενισχύσεως των μέτρων αυτών.

72 — Υπό την έννοια αυτή, βλ. Grespan, D., Santamato, S., όπ.π. (υποσημείωση 48), σημείο 2 307.

Περαιτέρω, στη σκέψη 184 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ορθώς διαπίστωσε ότι το άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ προστατεύει κάθε μορφή ανταγωνισμού. Επομένως, ο σκοπός που επιδιώκεται με τις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές προφανώς δεν ήταν κατάλληλος να άρει τον χαρακτήρα τους ως ενισχύσεως. Κατά συνέπεια, δεν ήταν αναγκαίο να ασχοληθεί το Πρωτοδικείο διεξοδικότερα με τις ειδικές περιπτώσεις κατά τις οποίες μπορεί να ληφθεί υπόψη, στο επίπεδο του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, ο επιδιωκόμενος με ένα μέτρο σκοπός. Αντιθέτως, αρκεί ότι το Πρωτοδικείο, στη σκέψη 188 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, διαπίστωσε ότι δεν συνέτρεχε εν προκειμένω τέτοια ειδική περίπτωση και ότι επί τη βάσει των προαναφερθέντων επιχειρημάτων ήταν σαφές ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές συνιστούσαν πλεονέκτημα υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ.

γ) Επί του κριτηρίου του ιδιώτη επιχειρηματία

121. Η παρατήρηση της Ιταλικής Κυβερνήσεως, ότι το Πρωτοδικείο θα έπρεπε να εφαρμόσει το κριτήριο του ιδιώτη επιχειρηματία, δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη για τον λόγο ότι η ίδια η Ιταλική Δημοκρατία δεν άσκησε αίτηση αναιρέσεως και ουδεμία εκ των αναιρεσειουσών στηρίζεται στην αιτίαση αυτή. Ούτως ή άλλως, η σύγκριση με ιδιώτη επιχειρηματία είναι αλυσιτελής και μάλιστα για τον λόγο, ιδίως, ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές δεν επιδιώκουν σκοπό τον οποίο θα επεδίωκε ιδιώτης επιχειρηματίας και ότι η απαλλαγή για τις επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στη Βενετία και στην Chioggia χορηγήθηκε ανεξαρτήτως της εκάστοτε οικονομικής τους καταστάσεως, πράγμα το οποίο δεν συνάδει προς την αρχή της μεγιστοποιήσεως του κέρδους προς την οποία θα προσανατολίζεται ο ιδιώτης επιχειρηματίας.

δ) Συμπέρασμα

122. Οι αιτιάσεις των αναιρεσειουσών οι οποίες βάλλουν κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι ο σκοπός της αντισταθμίσεως των μειονεκτημάτων των εγκατεστημένων στη Βενετία και στην Chioggia επιχειρήσεων δεν μπορεί να άρει τον χαρακτήρα ενισχύσεως των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές πρέπει να απορριφθούν.

123. Αντίθετα προς την άποψη της Επιτροπής, δεν θεωρώ ότι είναι απολύτως αναγκαίο να αντικατασταθεί η αιτιολογία της αποφάσεως. Πράγματι, αυτό θα ήταν αναγκαίο εάν οι αιτιάσεις των αναιρεσειουσών δεν μπορούσαν να απορριφθούν επί τη βάσει της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως. Πάντως, όπως εκτέθηκε ανωτέρω, οι αιτιάσεις μπορούν επί τη βάσει των ανωτέρω εκτεθέντων στοιχείων αιτιολογίας να απορριφθούν. Η εκ μέρους του Πρωτοδικείου εξέταση του ζητήματος σε ποιες ειδικές περιπτώσεις μπορεί κατ' εξαίρεση να ληφθεί υπόψη ο επιδιωκόμενος σκοπός κατά την αξιολόγηση του χαρακτήρα ενισχύσεως δεν έχει επομένως σημασία. Κατά συνέπεια, νομίζω ότι δεν είναι αναγκαία η αντικατάσταση της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου στις σκέψεις 185 έως

188 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, έστω και αν οι αναλύσεις του Πρωτοδικείου στο σημείο αυτό βαρύνονται με πλάνη περί το δίκαιο.

Β — *Επί της εξετάσεως της προϋποθέσεως στρεβλώσεως του ανταγωνισμού και επηρεασμού των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών*

124. Οι λοιπές αιτιάσεις των αναιρεσειουσών, οι οποίες βάλλουν κατά των επικουρικών επιχειρημάτων του Πρωτοδικείου στις σκέψεις 189 έως 194 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, πρέπει να απορριφθούν ως αλυσιτελείς [73]. Πράγματι, η διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές συνιστούν πλεονέκτημα υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ δικαιολογείται από το ότι ο επιδιωκόμενος με τις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές σκοπός αντισταθμίσεως ανταγωνιστικού μειονεκτήματος των εγκατεστημένων στη Βενετία και στην Chioggia επιχειρήσεων δεν μπορεί να ληφθεί υπόψη στο πλαίσιο του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Επομένως, ενδεχόμενη πλάνη περί το δίκαιο στην επικουρική αιτιολογία του Πρωτοδικείου δεν δύναται να θέσει εν αμφιβόλω τη διαπίστωση ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές συνιστούν πλεονεκτήματα υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ.

125. Επομένως, οι αιτιάσεις των αναιρεσειουσών που βάλλουν κατά της διαπιστώσεως αυτής πρέπει να απορριφθούν στο σύνολό τους.

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

126. Περαιτέρω, οι αναιρεσείουσες βάλλουν κατά των διαπιστώσεων του Πρωτοδικείου ότι η Επιτροπή εξέτασε επαρκώς αν το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές νόθευσε τον ανταγωνισμό και επηρέασε τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές και ότι το αιτιολόγησε επαρκώς. Το Πρωτοδικείο στήριξε τις διαπιστώσεις αυτές στην αιτιολογία που περιλαμβάνεται στις σκέψεις 222 έως 252 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στις σκέψεις αυτές, το Πρωτοδικείο εξέθεσε κατ' αρχάς ότι η Επιτροπή μπορεί, κατά την εξέταση ενός πολυτομεακού καθεστώτος, να περιοριστεί στην έρευνα των χαρακτηριστικών του οικείου καθεστώτος χωρίς να υπεισέλθει στις κατ' ιδίαν περιπτώσεις [74]. Περαιτέρω, το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η κατανομή του βάρους αποδείξεως στη διαδικασία ελέγχου των κρατικών ενισχύσεων εξαρτάται από την τήρηση των αντίστοιχων διαδικαστικών υποχρεώσεων εκ μέρους της Επιτροπής και των κρατών μελών καθώς και των μετεχόντων τρίτων [75]. Εναπόκειται στο οικείο κράτος μέλος και στους μετέχοντες τρίτους να παράσχουν στην Επιτροπή, στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, όλα τα αναγκαία στοιχεία [76]. Κατά συνέπεια, στην

73 — Βλ. συναφώς την παρατεθείσα στην υποσημείωση 58 νομολογία.

74 — Σκέψεις 227 έως 231 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

75 — Σκέψη 232 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

76 — Σκέψεις 233 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

περίπτωση πολυτομεακού καθεστώτος ενισχύσεων, η Επιτροπή υποχρεούται απλώς να εξετάσει τις προϋποθέσεις επηρεασμού των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών και τη νόθευση του ανταγωνισμού, εάν της παρασχέθηκαν συναφώς επαρκή πληροφοριακά στοιχεία στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας. Ελλείψει επαρκών πληροφοριακών στοιχείων, η Επιτροπή μπορεί, κατά τη νομολογία, να προσφύγει σε ένα τεκμήριο στηριζόμενο στη μελέτη των χαρακτηριστικών του επίμαχου καθεστώτος ενισχύσεων [77]. Και η έκταση της υποχρεώσεως αιτιολογίας που υπέχει η Επιτροπή εξαρτάται από τα δεδομένα και τα στοιχεία που διαβιβάστηκαν στο όργανο αυτό στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας [78]. Η νομιμότητα της αποφάσεως της Επιτροπής πρέπει να εκτιμάται μόνο επί τη βάσει των στοιχείων που διέθετε κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως [79].

127. Στη συνέχεια, το Πρωτοδικείο εξέτασε αν η αιτιολογία της Επιτροπής, λαμβανομένων υπόψη των περιορισμών αυτών, ήταν επαρκής και έκρινε ότι ήταν, για τον λόγο ιδίως ότι οι παρατηρήσεις και τα έγγραφα που διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας δεν περιείχαν κανένα στοιχείο και κανένα συγκεκριμένο δεδομένο ικανό να επιστήσει την προσοχή του θεσμικού αυτού οργάνου στην ιδιαίτερη κατάσταση ορισμένων τομέων και, ειδικότερα, να του παράσχει τη δυνατότητα να αποδείξει ότι, στους τομείς αυτούς, οι επίδικες απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές δεν μπορούσαν να επηρεάσουν το ενδοκοινοτικό εμπόριο και να έχουν επίπτωση επί του ανταγωνισμού. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή δεν υπεχρεούτο να αναζητήσει πρόσθετα στοιχεία από τις εθνικές αρχές [80].

128. Στη συνέχεια, το Πρωτοδικείο απέρριψε τους λόγους ακυρώσεως περί παραβιάσεως της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων και περί αντιφατικότητας της αιτιολογίας, οι οποίοι προβλήθηκαν ενόψει του ότι η Επιτροπή έλαβε υπόψη την κατάσταση των δημοτικών επιχειρήσεων, ενώ αντιθέτως δεν έλαβε υπόψη την κατάσταση των προσφευγουσών ή συγκεκριμένων οικονομικών τομέων. Και στο πλαίσιο αυτό, το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε στο γεγονός ότι, κατά τη διοικητική διαδικασία, υποβλήθηκαν στην Επιτροπή ειδικά στοιχεία μόνον όσον αφορά τις δημοτικές επιχειρήσεις [81].

129. Περαιτέρω, το Πρωτοδικείο απέρριψε την αιτίαση ότι η Επιτροπή θα έπρεπε να εξετάσει πιο εμπεριστατωμένα το ελάχιστο ύψος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές και τον τοπικό χαρακτήρα των δικαιούχων επιχειρήσεων. Το ελάχιστο ύψος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές δεν αποκλείει τη δυνατότητα επηρεασμού των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών. Ακόμη και αν οι δικαιούχοι επιχειρήσεις άσκησαν τη

77 — Σκέψη 235 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
78 — Σκέψεις 236 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
79 — Σκέψη 238 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
80 — Σκέψεις 239 έως 243 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
81 — Σκέψεις 244 έως 245 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

δραστηριότητά τους μόνο τοπικά, θα ήταν δυνατόν να επηρεαστούν οι μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές και να νοθευτεί ο ανταγωνισμός [82].

130. Κατά συνέπεια, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η απόφαση της Επιτροπής ήταν αρκούντως αιτιολογημένη [83].

131. Τέλος, το Πρωτοδικείο απέρριψε και τον λόγο ακυρώσεως ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν ήταν αρκούντως ακριβής ώστε να καταστεί δυνατή η εκτέλεσή της από τις εθνικές αρχές. Στο πλαίσιο αυτό, εξέθεσε ότι η αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως ήταν επαρκής προκειμένου οι ιταλικές αρχές να είναι σε θέση να προσδιορίσουν τις επιχειρήσεις που υπεχρεούντο σε επιστροφή των χορηγηθεισών ενισχύσεων. Επιπλέον, οι εν λόγω αρχές δεν υπεχρεούντο να εξετάσουν, κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως, κατά πόσον οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ πληρούνταν σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση [84].

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων

132. Η *Italgas* προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι παρέβη τους κανόνες για την κατανομή του βάρους αποδείξεως, καθόσον έκρινε ότι οι εθνικές αρχές ή οι οικείοι τρίτοι φέρουν το βάρος αποδείξεως της συνδρομής των προϋποθέσεων του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ.

133. Περαιτέρω, το Πρωτοδικείο εσφαλμένως διαπίστωσε ότι η Επιτροπή αιτιολόγησε επαρκώς την απόφασή της. Η Επιτροπή έλαβε, πριν από την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως, πληροφορίες οι οποίες δημιούργησαν αμφιβολίες ως προς το αν οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές για ορισμένες κατηγορίες επιχειρήσεων ή ορισμένους οικονομικούς κλάδους ήσαν ικανές να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό και να επηρεάσουν τις συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών. Η Επιτροπή ζήτησε μεν από τις ιταλικές αρχές να προσκομίσουν όλες τις αναγκαίες πληροφορίες για να μπορέσει να αξιολογήσει τη θέση των δημοτικών επιχειρήσεων. Η Επιτροπή όμως θα έπρεπε να διενεργήσει περαιτέρω έρευνες και όσον αφορά και άλλες κατηγορίες επιχειρήσεων, στις οποίες αναφέρθηκε. Τουλάχιστον θα έπρεπε να διευκρινίσει ποια κριτήρια θα έπρεπε να λάβουν υπόψη οι εθνικές αρχές κατά την εκτέλεση της αποφάσεως, για να αποτρέψουν το ενδεχόμενο ανακτήσεως πλεονεκτημάτων τα οποία δεν συνιστούν ενισχύσεις.

134. Περαιτέρω, το Πρωτοδικείο παραμόρφωσε τα αποδεικτικά στοιχεία. Πράγματι, από την επιστολή του Δήμου Βενετίας της 18ης Μαΐου 1998, την ανακοίνωση της Ιταλικής Κυβερνήσεως της 23ης Ιανουαρίου 1999 και την επιστολή των ιταλικών αρχών της 10ης Ιουνίου 1999 δεν προέκυψαν μόνον ενδείξεις περί του ότι η απαλλαγή από τις κοινωνικές εισφορές στην περίπτωση των δημοτικών επιχειρήσεων δεν είναι ικανή να νοθεύσει τον ανταγωνισμό και να επηρεάσει τις συναλλαγές μεταξύ των κρατών

82 — Σκέψεις 246 έως 248 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
83 — Σκέψεις 250 έως 253 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
84 — Σκέψεις 251 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

μελών. Αντιθέτως, προέκυψαν και πληροφοριακά στοιχεία όσον αφορά άλλες κατηγορίες επιχειρήσεων.

135. Τέλος, είναι νομικώς εσφαλμένη η διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ήταν αρκούντως συγκεκριμένη ώστε οι εθνικές αρχές να είναι σε θέση να την εκτελέσουν. Όπως παραδέχεται η ίδια η Επιτροπή, η προσβαλλόμενη απόφαση είναι ελλιπής και έπρεπε να συμπληρωθεί με τις επιστολές της Επιτροπής της 29ης Αυγούστου και της 29ης Οκτωβρίου 2001. Η έκδοση τέτοιων ελλιπών αποφάσεων δεν συνάδει προς το σύστημα ελέγχου των ενισχύσεων. Πρώτον, η Επιτροπή θα έπρεπε να εξετάσει, ήδη στο πλαίσιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας, τις ενδείξεις ότι σε συγκεκριμένες περιπτώσεις δεν υφίστανται ενισχύσεις ή ότι αυτές συνάδουν προς την κοινή αγορά. Πράγματι, μόνο με τον τρόπο αυτό θα διασφαλιζόταν η δυνατότητα των εθνικών αρχών να εκτελέσουν νομοτύπως τις αποφάσεις της Επιτροπής. Δεύτερον, οι έρευνες δεν θα μπορούσαν να μετατοπισθούν στη διαδικασία για την εκτέλεση της αποφάσεως, αφού τότε δεν θα διασφαλιζόταν ούτε η νομότυπη έρευνα από την Επιτροπή ούτε ο έλεγχος της Επιτροπής από τα κοινοτικά δικαστήρια.

136. Και η *Hotel Cipriani* βάλλει κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι η απόφαση της Επιτροπής ήταν επαρκώς αιτιολογημένη. Οι αγορές ξενοδοχειακών υποδομών και εστιάσεως πρέπει να οριοθετηθούν τοπικά, επειδή οι τουρίστες πρώτα επιλέγουν τον τόπο προορισμού και στη συνέχεια το ξενοδοχείο ή το εστιατόριο. Επειδή τα ξενοδοχεία στη Βενετία δεν τελούν σε σχέση ανταγωνισμού με τα ξενοδοχεία σε άλλες πόλεις, οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές δεν θα μπορούσαν να επηρεάσουν τις συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών.

137. Κατά την άποψη της *Comitato,* με τη διαπίστωσή του ότι η Επιτροπή δεν παρέβη τις διαδικαστικές υποχρεώσεις της, το Πρωτοδικείο παραβίασε την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων. Πράγματι, η Επιτροπή προέβη σε εμπεριστατωμένη έρευνα μόνον όσον αφορά τις δημοτικές επιχειρήσεις, όχι όμως σε σχέση με άλλες κατηγορίες επιχειρήσεων.

138. Περαιτέρω, η *Comitato* και η *Ιταλική Κυβέρνηση* βάλλουν επίσης κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε σφάλμα κατά την αιτιολογία. Και στην περίπτωση καθεστώτος ενισχύσεων περιφερειακού χαρακτήρα, η Επιτροπή δεν μπορεί να περιοριστεί σε κατ' αρχήν διαπιστώσεις ή σε τεκμήρια, αλλά πρέπει να αποδείξει ότι συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Η αιτιολογία της Επιτροπής περιορίστηκε στη διαπίστωση ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές παρασχέθηκαν σε επιχειρήσεις οι οποίες εμπλέκονταν ενεργά στις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές, ως επιχειρήσεις του εμπορικού τομέα και του τομέα της παροχής υπηρεσιών. Δεν έλαβε υπόψη ότι η δραστηριότητα πολλών επιχειρήσεων στην Chioggia και τη Βενετία είχαν τοπικό

και μόνο χαρακτήρα, μολονότι αυτό προέκυπτε από τα πληροφοριακά στοιχεία τα οποία είχαν παρασχεθεί στην Επιτροπή. Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, η Επιτροπή έπρεπε να λάβει σοβαρότερα υπόψη το χαμηλό ύψος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές, την τοπική φύση της δραστηριότητας των δικαιούχων και τον νησιωτικό χαρακτήρα της Βενετίας.

139. Τέλος, η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι θα έπρεπε να εφαρμοστούν τα κριτήρια για την εκτίμηση των κατ' ιδίαν ενισχύσεων, επειδή η Επιτροπή μπορούσε να γνωρίζει τους δικαιούχους και το ύψος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές. Μετά την έκδοση της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή απέκλεισε την ύπαρξη ενισχύσεως για ορισμένες επιχειρήσεις, επειδή στην περίπτωσή τους δεν επηρεάστηκαν οι μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές. Η Επιτροπή όφειλε να έχει διεξαγάγει την έρευνα αυτή στο πλαίσιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας.

140. Κατά την *Επιτροπή,* οι αιτιάσεις αυτές πρέπει να απορριφθούν. Ορθώς το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή αιτιολόγησε επαρκώς την απόφασή της.

141. Πρώτον, ορθώς επισήμανε ότι η Επιτροπή, κατά την εκτίμηση ενός παράνομου, πολυτομεακού καθεστώτος ενισχύσεων, μπορεί να περιοριστεί σε μια γενική θεώρηση, χωρίς να αναλύσει κάθε κατ' ιδίαν οικονομικό τομέα. Στην περίπτωση αυτή απόκειται στις εθνικές αρχές και στους ενδιαφερόμενους τρίτους να θέσουν στη διάθεση της Επιτροπής τα αναγκαία πληροφοριακά στοιχεία, ώστε να της παράσχουν τη δυνατότητα να εκτιμήσει αν το μέτρο, σε σχέση με συγκεκριμένους οικονομικούς τομείς, δεν είναι ικανό να νοθεύσει τον ανταγωνισμό ή να επηρεάσει τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές. Πάντως, από τα πληροφοριακά στοιχεία που διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή δεν προέκυψαν ιδιαιτερότητες όσον αφορά τους τομείς των ξενοδοχειακών υπηρεσιών και των υπηρεσιών διανομής αερίου.

142. Δεύτερον, ορθώς το Πρωτοδικείο τόνισε ότι και η διευκόλυνση δραστηριοτήτων αμιγώς τοπικού χαρακτήρα μπορεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό και να επηρεάσει τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές, επειδή θα μπορούσε να έχει επιπτώσεις στην προσφορά ορισμένων προϊόντων και υπηρεσιών.

143. Τρίτον, το Πρωτοδικείο βεβαίως υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο όσον αφορά το βάρος της αποδείξεως. Πάντως, το συμπέρασμά του είναι, τελικώς, ακριβές, έστω και αν θα έπρεπε να απορριφθεί η αιτίαση με αντικατάσταση της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Πράγματι, η Επιτροπή προσκόμισε την απόδειξη ότι το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές συνιστά ενίσχυση. Αντικείμενο του ελέγχου της Επιτροπής ήταν το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές και όχι τα κατ' ιδίαν πλεονεκτήματα που χορηγήθηκαν βάσει του καθεστώτος αυτού. Εάν το καθεστώς αυτό είχε κοινοποιηθεί προηγουμένως στην Επιτροπή, η Επιτροπή θα έπρεπε, κατ'

αρχήν, να εκτιμήσει το καθεστώς αυτό γενικώς και μόνον, χωρίς να λάβει υπόψη τις κατ' ιδίαν περιπτώσεις. Στα κράτη μέλη απόκειται να ενημερώσουν την Επιτροπή για ειδικές περιπτώσεις. Οι αρχές αυτές πρέπει να ισχύουν και όταν το κράτος μέλος δεν τηρεί την υποχρέωσή του να προβεί σε κοινοποίηση. Πράγματι, τα κράτη μέλη δεν πρέπει να αμειφθούν για την παράβαση της υποχρεώσεως κοινοποιήσεως την οποία υπέχουν. Όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, δεν περιήλθαν στην Επιτροπή ειδικά πληροφοριακά στοιχεία για τις προσφεύγουσες επιχειρήσεις. Η Επιτροπή αναφέρει συναφώς ότι ζήτησε κατ' επανάληψη από τις εθνικές αρχές να της παράσχουν πληροφοριακά στοιχεία.

144. Τέταρτον, η αιτίαση περί παραμορφώσεως των αποδεικτικών στοιχείων πρέπει να απορριφθεί. Στο μέτρο που η Italgas βάλλει κατά της εκ μέρους του Πρωτοδικείου αξιολογήσεως των πραγματικών περιστατικών, η αιτίαση αυτή απαραδέκτως προβάλλεται στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως. Βεβαίως, καθόσον η Italgas προσάπτει παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων, η αιτίαση είναι κατ' αρχήν παραδεκτή. Πάντως, επί της ουσίας, η Italgas δεν προσάπτει στο Πρωτοδικείο την παραμόρφωση αλλά την αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων. Ούτως ή άλλως, ορθώς το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι οι γενικές πληροφορίες που περιελάμβαναν τα αποδεικτικά μέσα δεν περιείχαν συγκεκριμένα στοιχεία τα οποία θα είχαν επιστήσει την προσοχή της Επιτροπής στην ειδική κατάσταση συγκεκριμένων τομέων.

145. Πέμπτον, και η αιτίαση της Italgas όσον αφορά τον ελλιπή χαρακτήρα της προσβαλλομένης αποφάσεως πρέπει να απορριφθεί. Στο μέτρο που η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως περιέχει αντιφάσεις, αυτές οφείλονται στη νομική πλάνη στην οποία υπέπεσε το Πρωτοδικείο στο πλαίσιο της εκτιμήσεως της ενεργητικής νομιμοποιήσεως. Άλλωστε, στο πλαίσιο της εκτιμήσεως ενός πολυτομεακού καθεστώτος ενισχύσεων, η Επιτροπή δεν χρειάζεται να αναλύσει τις κατ' ιδίαν περιπτώσεις.

3. Νομική εκτίμηση

146. Οι αναιρεσείουσες βάλλουν κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι η Επιτροπή, με την προσβαλλόμενη απόφασή της, εξέτασε επαρκώς αν το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές νοθεύει τον ανταγωνισμό και επηρεάζει τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές και ότι αιτιολόγησε επίσης τη διαπίστωση αυτή. Στο πλαίσιο αυτό προσάπτουν πλάνη περί το δίκαιο τόσο στο σκέλος της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου στο οποίο αυτό εξέθεσε το εφαρμοστέο κριτήριο ελέγχου όσο και στο σκέλος της αιτιολογίας στο οποίο το Πρωτοδικείο εφήρμοσε το κριτήριο αυτό.

147. Θα εξετάσω τις αιτιάσεις αυτές, κατ' αρχάς, σε σχέση με την εκτίμηση του καθεστώτος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές εκ μέρους του Πρωτοδικείου και της Επιτροπής (υπό α΄). Στη συνέχεια, θα εξετάσω πώς πρέπει να εκτιμηθούν οι αιτιάσεις αυτές, λαμβανομένου υπόψη ότι, με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή δεν περιορίστηκε απλώς στην εκτίμηση του καθεστώτος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές αλλά διέταξε και την ανάκτηση των χορηγηθεισών ενισχύσεων (υπό β΄).

α) Επί της εκτιμήσεως του καθεστώτος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές

i) Επί του κριτηρίου ελέγχου και επί του βάρους αποδείξεως

148. Οι αναιρεσείουσες προσάπτουν, κατ' αρχάς, πλάνη περί το δίκαιο όσον αφορά το κριτήριο ελέγχου και το βάρος αποδείξεως.

— Επί του κριτηρίου ελέγχου

149. Στο μέτρο που οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο όσον αφορά το εφαρμοστέο από την Επιτροπή κριτήριο ελέγχου, η αιτίαση αυτή είναι αβάσιμη.

150. Όπως ορθώς διαπίστωσε το Πρωτοδικείο στη σκέψη 209 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το κριτήριο εξετάσεως που πρέπει να εφαρμόσει η Επιτροπή στο πλαίσιο του ελέγχου των ενισχύσεων εξαρτάται πρωτίστως από το αντικείμενο του ελέγχου. Στην περίπτωση κατά την οποία η Επιτροπή εξετάζει τη συμβατότητα παράνομου, πολυτομεακού καθεστώτος προς το άρθρο 87 ΕΚ, υποχρεούται κατ' αρχήν να εξετάσει μόνο τις ρυθμίσεις του καθεστώτος αυτού [85]. Κατά συνέπεια, μπορεί κατ' αρχήν να περιοριστεί σε μια εκτίμηση του εθνικού καθεστώτος χωρίς να υπεισέλθει στα κατ' ιδίαν πλεονεκτήματα που χορηγούνται επί τη βάσει του καθεστώτος αυτού. Τούτο διότι ένα κράτος μέλος δεν πρέπει να επιβραβευθεί για την παράβαση της υποχρεώσεως κοινοποιήσεως που υπέχει. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή δεν πρέπει να βρεθεί σε χειρότερη θέση από ό,τι στην περίπτωση κατά την οποία το κράτος μέλος κοινοποίησε προηγουμένως το καθεστώς ενισχύσεως.

151. Περαιτέρω, ορθώς το Πρωτοδικείο εξέθεσε, στις σκέψεις 211 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ότι το αντικείμενο ελέγχου της Επιτροπής μπορεί να εξαρτάται και από τις πληροφορίες που διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Εάν διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή ειδικές πληροφορίες όσον αφορά συγκεκριμένο δικαιούχο ή συγκεκριμένο τομέα, αυτό μπορεί να έχει ως συνέπεια διαδικαστική υποχρέωση της Επιτροπής. Εάν οι πληροφορίες είναι πλήρεις, τότε η Επιτροπή πρέπει να λάβει υπόψη τον δικαιούχο αυτόν [86] ή τον τομέα αυτόν. Εάν οι πληροφορίες είναι ελλιπείς, τότε η Επιτροπή οφείλει, όπως συνάγεται από το άρθρο 13, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 659/1999, να ζητήσει από το κράτος μέλος να της διαβιβάσει εντός

85 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου Ιταλία και Sardegna Lines (παρατεθείσα στην υποσημείωση 42, σκέψη 51), της 29ης Απριλίου 2004, C-278/00, Ελλάδα κατά Επιτροπής (Συλλογή 2004, σ. I-3997, σκέψη 24), της 15ης Δεκεμβρίου 2005, C-66/02, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2005, σ. I-10901, σκέψεις 91 επ.), και της 15ης Δεκεμβρίου 2005, C-148/04, Unicredito Italiano (Συλλογή 2005, σ. I-11137, σκέψεις 67 επ.).

86 — Απόφαση του Πρωτοδικείου της 22ας Νοεμβρίου 2001, T-9/98, Mitteldeutsche Erdöl-Raffinerie κατά Επιτροπής (Συλλογή 2001, σ. II-3367, σκέψεις 116 επ.).

της προθεσμίας που τάσσει όλα τα αναγκαία έγγραφα, στοιχεία και ενδείξεις.

152. Κατά συνέπεια, η αιτίαση ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο όσον αφορά το κριτήριο ελέγχου πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη.

— Επί του βάρους αποδείξεως

153. Περαιτέρω, η Italgas προσάπτει ότι το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο όσον αφορά το βάρος αποδείξεως.

154. Η αιτίαση αυτή είναι βάσιμη.

155. Αντίθετα προς τις διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου στη σκέψη 232 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, ούτε η Ιταλική Δημοκρατία ούτε οι προσφεύγουσες φέρουν εν προκειμένω το βάρος αποδείξεως ότι το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές δεν νοθεύει τον ανταγωνισμό ή δεν επηρεάζει τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές. Μάλλον η Επιτροπή φέρει το βάρος αποδείξεως της συνδρομής των προϋποθέσεων του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ [87] και, επομένως, και της αποδείξεως της νοθεύσεως του ανταγωνισμού και του επηρεασμού των μεταξύ κρατών μελών συναλλαγών.

156. Περαιτέρω, νομίζω ότι και η ακόλουθη διαπίστωση του Πρωτοδικείου στη σκέψη 233 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως ότι στο κράτος μέλος και στους ενδιαφερομένους τρίτους απόκειται να προβάλουν τα επιχειρήματά τους και να παράσχουν στην Επιτροπή όλα τα ασκούντα επιρροή στοιχεία είναι τουλάχιστον ακατανόητη. Οι διαδικαστικές υποχρεώσεις της Επιτροπής, των κρατών μελών και των λοιπών μετεχόντων στη διαδικασία ελέγχου των ενισχύσεων δεν επηρεάζουν άμεσα την κατανομή του βάρους της αποδείξεως. Πάντως, μπορούν, όπως εκτέθηκε ανωτέρω, να επηρεάσουν τόσο το αντικείμενο ελέγχου όσο και το ζήτημα από πότε θεωρείται ότι έχει προσκομιστεί η απόδειξη για τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Πράγματι, το άρθρο 13, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 659/1999 ορίζει ότι η Επιτροπή μπορεί να εκδώσει την απόφασή της με βάση τις διαθέσιμες πληροφορίες, σε περίπτωση μη συμμορφώσεως κράτους μέλους προς διαταγή παροχής πληροφοριών.

157. Επομένως, η αιτιολογία του Πρωτοδικείου όσον αφορά την κατανομή του βάρους αποδείξεως βαρύνεται με πλάνη περί το δίκαιο. Πάντως, το Πρωτοδικείο, όπως προκύπτει από τη σκέψη 239 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, παρά την εν λόγω πλάνη περί το δίκαιο, εξέτασε αν η Επιτροπή απέδειξε επαρκώς την ύπαρξη επιπτώσεως επί του ανταγωνισμού και των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών. Επομένως, η πλάνη περί το δίκαιο δεν είχε συνέπειες. Για

87 — Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Απριλίου 1994, C-324/90 και C-342/90, Γερμανία και Pleuger Worthington κατά Επιτροπής (Συλλογή 1994, σ. I-1173, σκέψη 23).

τον λόγο αυτόν, η αιτίαση της Italgas πρέπει να απορριφθεί κατόπιν αντικαταστάσεως της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου.

— Ενδιάμεσο συμπέρασμα

158. Επομένως, δεν μπορούν να γίνουν δεκτές οι αιτιάσεις όσον αφορά το κριτήριο ελέγχου και το βάρος αποδείξεως.

ii) Επί της εφαρμογής του κριτηρίου ελέγχου

159. Οι αναιρεσείουσες βάλλουν και κατά του σκέλους της αιτιολογίας με το οποίο το Πρωτοδικείο εφήρμοσε το εν λόγω κριτήριο ελέγχου στην παρούσα υπόθεση. Ισχυρίζονται, κατ' αρχάς, ότι η Επιτροπή δεν απέδειξε ή δεν αιτιολόγησε επαρκώς ότι το καθεστώς νοθεύει τον ανταγωνισμό και επηρεάζει τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές. Περαιτέρω, ισχυρίζονται ότι η Επιτροπή όφειλε, στην παρούσα περίπτωση, να εξετάσει όλες τις κατ' ιδίαν περιπτώσεις, την ατομική κατάσταση των Italgas και Hotel Cipriani ή την κατάσταση ορισμένων οικονομικών τομέων. Τέλος, προσάπτουν παραβίαση της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων καθώς και παραμόρφωση των αποδεικτικών στοιχείων εκ μέρους του Πρωτοδικείου.

— Επί της αποδείξεως νοθεύσεως του ανταγωνισμού και επηρεασμού των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών

160. Πρέπει να απορριφθεί η αιτίαση ότι κακώς το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή απέδειξε νόθευση του ανταγωνισμού και επηρεασμό των μεταξύ κρατών μελών συναλλαγών.

161. Όπως εκτέθηκε ανωτέρω, η Επιτροπή δεν οφείλει κατ' αρχήν κατά την εξέταση ενός παρανόμου, πολυτομεακού καθεστώτος ενισχύσεων να ελέγξει αν όλα τα πλεονεκτήματα τα οποία χορηγήθηκαν κατά το καθεστώς αυτό συνιστούν ενισχύσεις υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Αντιθέτως, η Επιτροπή μπορεί να περιοριστεί στην απόδειξη ότι το καθεστώς δεν συνάδει, αφεαυτού, προς το άρθρο 87 ΕΚ. Επομένως, δεν χρειάζεται να εξετάσει και αν όλα τα πλεονεκτήματα τα οποία χορηγούνται στο πλαίσιο του καθεστώτος αυτού νοθεύουν τον ανταγωνισμό και επηρεάζουν τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές.

162. Ορθώς το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή προσκόμισε την απόδειξη αυτή. Πράγματι, οι απαιτήσεις όσον αφορά την απόδειξη ότι το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές αφεαυτού είναι ικανό να νοθεύσει τον ανταγωνισμό και να επηρεάσει τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές δεν είναι πολύ υψηλές. Προς τούτο αρκεί η διαπίστωση ότι τουλάχιστον ένα μέρος των πλεονεκτημάτων που χορηγήθηκαν στο πλαίσιο του καθεστώτος είναι ικανό να προκαλέσει το αποτέλεσμα αυτό. Αυτό ισχύει

προδήλως στην περίπτωση των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές, οι οποίες χορηγούνται σε όλες τις επιχειρήσεις σε ορισμένη περιοχή.

163. Τέτοιες λειτουργικές ενισχύσεις απαλλάσσουν τις επιχειρήσεις από τις δαπάνες τις οποίες θα πρέπει να συνήθως να φέρουν. Επομένως, νοθεύουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των δικαιούχων επιχειρήσεων και άλλων μη δικαιούχων επιχειρήσεων [88]. Η ένσταση της Ιταλικής Κυβερνήσεως ότι αυτό θα έπρεπε, λόγω του ελαχίστου ύψους των απαλλαγών, να έχει εξεταστεί ακριβέστερα, είναι αλυσιτελής. Όπως ορθώς εξέθεσε το Πρωτοδικείο στη σκέψη 247 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή εξαίρεσε ρητώς, στην αιτιολογική σκέψη 110 της προσβαλλομένης αποφάσεως, απαλλαγές από κοινωνικές εισφορές οι οποίες εμπίπτουν στον κανόνα de minimis από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Περαιτέρω, ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι, κατά παγία νομολογία, ούτε το σχετικά χαμηλό ύψος μιας ενισχύσεως ούτε το σχετικά μέτριο μέγεθος της επιχειρήσεως που λαμβάνει την ενίσχυση αποκλείουν τη δυνατότητα νοθεύσεως του ανταγωνισμού. Τούτο ισχύει ιδίως εάν το πλεονέκτημα παρέχεται, όπως εν προκειμένω, με σκοπό να διατηρηθεί η δραστηριότητα επιχειρήσεων οι οποίες διαφορετικά θα εξαφανίζονταν από την αγορά.

164. Όσον αφορά, επίσης, τον επηρεασμό των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών, ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι η Επιτροπή αιτιολόγησε επαρκώς την απόφασή της. Πράγματι, στην αιτιολογική σκέψη 49 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή ανέφερε, κατ' αρχάς, ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές ίσχυαν για όλες τις επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στη Βενετία και στην Chioggia. Περαιτέρω, ανέφερε ότι τουλάχιστον ορισμένες από τις επιχειρήσεις αυτές συμμετείχαν στο μεταξύ των κρατών μελών εμπόριο.

165. Επομένως, η Επιτροπή απέδειξε ότι το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές νοθεύει τον ανταγωνισμό και επηρεάζει τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές, επειδή τουλάχιστον ένα μέρος των πλεονεκτημάτων που χορηγήθηκαν κατά το καθεστώς αυτό είχε το εν λόγω αποτέλεσμα. Για τους λόγους που αναφέρθηκαν ανωτέρω, δεν ήταν αναγκαίο για την Επιτροπή να αποδείξει ότι όλα τα πλεονεκτήματα που χορηγήθηκαν κατά το καθεστώς αυτό νόθευσαν τον ανταγωνισμό και επηρέασαν τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές.

— Επί της ανάγκης εξετάσεως όλων των κατ' ιδίαν περιπτώσεων

166. Καθόσον προσάπτεται ότι η Επιτροπή έπρεπε να εξετάσει σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση αν όλες οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές είναι ικανές να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό και να επηρεάσουν τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές, η αιτίαση αυτή πρέπει να απορριφθεί.

88 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 6ης Νοεμβρίου 1990, C-86/89, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1990, σ. I-3891, σκέψη 18), και της 19ης Σεπτεμβρίου 2000, C-156/98, Γερμανία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-6857, σκέψη 30).

167. Ήδη διαπιστώθηκε ανωτέρω ότι η Επιτροπή δεν είναι, κατ' αρχήν, υποχρεωμένη να προσκομίσει τη σχετική απόδειξη. Ανακύπτει, πάντως, το ερώτημα αν το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή πληροφοριακά στοιχεία, χάρη στα οποία κατέστη δυνατόν να εντοπίσει την ταυτότητα και τον αριθμό των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων, θεμελιώνει διαδικαστική υποχρέωση της Επιτροπής να εξετάσει την ατομική κατάσταση των επιχειρήσεων αυτών.

— Επί της ανάγκης της έρευνας της ατομικής καταστάσεως της Italgas και της Hotel Cipriani

168. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ ελλιπών ενδείξεων και πληροφοριακών στοιχείων και μη αρκούντως εξειδικευμένων ενδείξεων και πληροφοριών. Ειδικές ενδείξεις μπορούν να θεμελιώσουν την υποχρέωση της Επιτροπής να λάβει υπόψη συγκεκριμένες καταστάσεις. Στο μέτρο που οι ενδείξεις και οι πληροφορίες είναι μεν αρκούντως εξειδικευμένες, πλην όμως ελλιπείς, η Επιτροπή μπορεί να υποχρεωθεί, κατά το άρθρο 13, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του κανονισμού 659/1999, να ζητήσει από τα κράτη μέλη την παροχή πληροφοριών. Αντιθέτως, μη εξειδικευμένες, επομένως όχι αρκούντως τεκμηριωμένες ενδείξεις, δεν δημιουργούν αντίστοιχη υποχρέωση της Επιτροπής. Πράγματι, διαφορετικά, θα υπήρχε η δυνατότητα να καταστρατηγηθεί λίαν ευχερώς η αρχή κατά την οποία ένα κράτος μέλος δεν πρέπει να επιβραβεύεται για την παράβαση της υποχρεώσεως κοινοποιήσεως που υπέχει και, κατά συνέπεια, η Επιτροπή πρέπει να περιορίζεται, κατ' αρχήν, στην εξέταση του καθεστώτος ενισχύσεως αφεαυτού. Όπως ορθώς διαπίστωσε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 240 και 242 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, τα στοιχεία που διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή όσον αφορά τις κατ' ιδίαν επιχειρήσεις δεν ήσαν αρκούντως συγκεκριμένα, ώστε να θεμελιώσουν διαδικαστική υποχρέωση της Επιτροπής.

169. Και η αιτίαση ότι η Επιτροπή όφειλε να λάβει υπόψη την ατομική κατάσταση της Italgas και της Hotel Cipriani είναι αβάσιμη. Όπως ορθώς διαπίστωσε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 214 και 241 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, δεν υποβλήθηκαν στην Επιτροπή συναφώς κατά τη διεξαγωγή της διαδικασίας συγκεκριμένα πληροφοριακά στοιχεία τα οποία θα μπορούσαν να θεμελιώσουν διαδικαστική υποχρέωση να λάβει υπόψη την ατομική κατάσταση των προσφευγουσών αυτών.

— Επί της ανάγκης της έρευνας ορισμένων οικονομικών τομέων

170. Οι αναιρεσείουσες προβάλλουν περαιτέρω ότι η αιτιολογία της Επιτροπής όσον αφορά τους οικονομικούς κλάδους των κατασκευών, του εμπορίου και των ξενοδοχείων δεν ήταν επαρκής και προσάπτουν ότι το Πρωτοδικείο θα έπρεπε να προβεί στη διαπίστωση αυτή.

171. Και η αιτίαση αυτή είναι αβάσιμη. Όπως ορθώς εξέθεσε το Πρωτοδικείο, ούτε ως προς το ζήτημα αυτό υποβλήθηκαν στην Επιτροπή κατά τη διοικητική διαδικασία ειδικά στοιχεία τα οποία θα μπορούσαν να θεμελιώσουν διαδικαστική υποχρέωση της Επιτροπής. Από τη σκέψη 240 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως συνάγεται βεβαίως ότι οι ιταλικές αρχές, στο πλαίσιο της επίσημης διαδικασίας έρευνας, ισχυρίστηκαν, με έγγραφο της 23ης Ιανουαρίου 1999, ότι οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους οικονομικούς τομείς των κατασκευών, του εμπορίου, των ξενοδοχείων και της παροχής υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος δεν μπορούσαν να μετάσχουν στις συναλλαγές. Το Πρωτοδικείο, πάντως, επισήμανε ότι ο ισχυρισμός αυτός δεν τεκμηριώθηκε με κανένα πραγματικό ή νομικό επιχείρημα. Επιπλέον, τα έγγραφα που επισυνάφθηκαν στην επιστολή αυτή ως παραρτήματα δεν περιέχουν απόψεις ή ενδείξεις από τις οποίες να μπορεί να συναχθεί ότι ιδίως οι οικονομικοί κλάδοι που περιγράφουν οι ιταλικές αρχές στην ως άνω επιστολή συνιστούσαν αποκλειστικά τοπικές αγορές.

— Επί της παραμορφώσεως των αποδεικτικών στοιχείων

172. Ελλείψει παροχής ειδικών πληροφοριακών στοιχείων, δεν υφίστατο συναφώς καμία διαδικαστική υποχρέωση της Επιτροπής. Επομένως, η αιτίαση αυτή είναι ομοίως αβάσιμη.

— Επί της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων

173. Η αιτίαση περί παραβιάσεως της απαγορεύσεως των διακρίσεων την οποία προβάλλουν οι αναιρεσείουσες είναι επίσης αβάσιμη. Η Επιτροπή οφείλει βεβαίως, στο πλαίσιο του ελέγχου των ενισχύσεων, να διεξάγει επιμελή και αμερόληπτη εξέταση [89]. Επομένως, πρέπει να λαμβάνει υπόψη και την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, δηλαδή να επιφυλάσσει την ίδια μεταχείριση σε παρεμφερείς περιπτώσεις. Πάντως, όπως ορθώς διαπίστωσε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 244 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η κατάσταση των δημοτικών επιχειρήσεων διαφέρει από την κατάσταση των λοιπών δικαιούχων κατά το ότι, όσον αφορά τις δημοτικές επιχειρήσεις, είχαν παρασχεθεί συγκεκριμένα, έστω αν όχι πλήρη στοιχεία. Τα ειδικά αυτά στοιχεία δημιουργούσαν διαδικαστική υποχρέωση της Επιτροπής, προς την οποία αυτή συμμορφώθηκε με την όχληση προς παροχή περαιτέρω πληροφοριών.

— Επί της παραμορφώσεως των αποδεικτικών στοιχείων

174. Η αιτίαση της Italgas ότι το Πρωτοδικείο παραμόρφωσε τα αποδεικτικά στοιχεία πρέπει να απορριφθεί. Πράγματι, στο πλαίσιο της αιτιάσεως αυτής, η Italgas ισχυρίζεται ότι το Πρωτοδικείο παραμόρφωσε το περιεχόμενο ορισμένων εγγράφων. Η Italgas υποστηρίζει μάλιστα ότι το Πρωτοδικείο, επί τη βάσει των ενδείξεων οι οποίες προέκυπταν από συγκεκριμένα έγγραφα, θα έπρεπε να συναγάγει το συμπέρασμα ότι η Επιτροπή είχε διαδικαστική υποχρέωση να λάβει υπόψη τις πληροφορίες αυτές. Πάντως, η ίδια η Italgas παραδέχεται ότι επρόκειτο για γενικές

89 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 2ας Απριλίου 1998, C-367/95 P, Επιτροπή κατά Sytraval και Brink's France (Συλλογή 1998, σ. I-1719, σκέψη 62).

και, επομένως, όχι ειδικές ενδείξεις. Κατά συνέπεια, η αιτίαση της Italgas πρέπει να απορριφθεί με παραπομπή στα προηγουμένως εκτεθέντα.

iii) Ενδιάμεσο συμπέρασμα

175. Κατά συνέπεια, πρέπει να απορριφθούν στο σύνολό τους οι αιτιάσεις οι οποίες βάλλουν κατά του σκέλους της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου στο πλαίσιο του οποίου το Πρωτοδικείο εξέτασε την εκ μέρους της Επιτροπής εφαρμογή στην παρούσα περίπτωση του κριτηρίου ελέγχου στο οποίο στηρίχθηκαν το ίδιο και η Επιτροπή.

β) Επί της διαταγής περί ανακτήσεως

176. Οι αναιρεσείουσες υποστηρίζουν ότι η Επιτροπή δεν έπρεπε να εκδώσει τη διαταγή περί ανακτήσεως που περιλαμβάνεται στο άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως, χωρίς προηγουμένως να εξετάσει αν οι κατ' ιδίαν απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές πληρούσαν τις προϋποθέσεις του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Στηριζόμενες στην άποψη αυτή, προσάπτουν ότι το Πρωτοδικείο έκρινε την αιτιολογία της Επιτροπής επαρκή. Πάντως, κατά την Επιτροπή, η αιτίαση αυτή πρέπει να απορριφθεί, με υποκατάσταση της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου.

177. Η παρούσα περίπτωση χαρακτηρίζεται από την ιδιομορφία ότι το Πρωτοδικείο και η Επιτροπή ερμηνεύουν κατά διαφορετικό τρόπο τη διαταγή περί ανακτήσεως που περιλαμβάνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση. Επειδή η ερμηνεία του Πρωτοδικείου στηρίζεται σε νομικώς εσφαλμένη εκτίμηση, οι προβαλλόμενες κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως αιτιάσεις των αναιρεσειουσών είναι μεν βάσιμες (υπό i), πλην όμως πρέπει να απορριφθούν κατόπιν της υποκαταστάσεως της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως (υπό ii).

i) Επί της πλάνης περί το δίκαιο στην αιτιολογία του Πρωτοδικείου

178. Οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι εσφαλμένως, από νομικής απόψεως, υιοθέτησε την άποψη ότι ο έλεγχος που διεξήγαγε η Επιτροπή αρκούσε για να στηρίξει τη διαταγή περί ανακτήσεως όλων των παρασχεθεισών απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές.

179. Για να εξετασθεί το βάσιμο της αιτιάσεως αυτής, πρέπει, κατ' αρχάς, να ερευνηθεί αν το Πρωτοδικείο προέβη στη διαπίστωση αυτή. Στη συνέχεια, πρέπει να εξετασθεί αν η διαπίστωση αυτή είναι νομικώς εσφαλμένη.

— Επί της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου

180. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, το Πρωτοδικείο έλαβε, κατ' αρχάς, ως

αφετηρία της συλλογιστικής του ότι η Επιτροπή με τη διαταγή περί ανακτήσεως των ενισχύσεων στο άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως διέταξε την ανάκτηση των ποσών που αντιστοιχούν σε *όλες τις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές*, τις οποίες ρητώς έκρινε με την απόφαση αυτή ως ασυμβίβαστες προς το άρθρο 87 ΕΚ.

181. Η εν λόγω ερμηνεία του Πρωτοδικείου προκύπτει από τις σκέψεις 251 επ. καθώς και από τις σκέψεις 100 έως 111 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στη σκέψη 251 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι οι εθνικές αρχές δεν υπεχρεούντο να εξετάσουν, κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως, κατά πόσον οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ πληρούνταν σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση. Στο πλαίσιο αυτό, το Πρωτοδικείο παρέπεμψε στις αναλύσεις του στις σκέψεις 100 έως 111 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στις σκέψεις αυτές, το Πρωτοδικείο εξέθεσε ιδίως ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν περιέχει καμία ένδειξη περί του ότι παράλληλα προς τα πλεονεκτήματα που εξαιρούνται κατά τον κανόνα de minimis μπορούσαν να εξαιρεθούν από την υποχρέωση ανακτήσεως και άλλα πλεονεκτήματα κατά το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές, με το αιτιολογικό ότι δεν συνιστούσαν κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ[90]. Περαιτέρω, το Πρωτοδικείο εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους πρέπει να απορριφθεί η προσέγγιση κατά την οποία οι εθνικές αρχές, κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως, μπορούσαν να εξετάσουν κατά πόσον οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ πληρούνταν σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση. Δεν απόκειται στις εθνικές αρχές να εξετάζουν, κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως, κατά πόσον οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ πληρούνται σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση.

182. Τούτο επιβεβαιώνεται με την αιτιολογία στη σκέψη 15 της αναρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στη σκέψη αυτή, το Πρωτοδικείο απέδωσε το άρθρο 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως υπό την έννοια ότι *οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές* που προβλέπονται στο άρθρο 1 της υπουργικής αποφάσεως της 5ης Αυγούστου 1994, οι οποίες χορηγήθηκαν σε επιχειρήσεις της Βενετίας και της Chioggia, συνιστούν ενισχύσεις που δεν συμβιβάζονται προς την κοινή αγορά.

— Επί του εσφαλμένου χαρακτήρα της εν λόγω νομικής θέσεως

183. Περαιτέρω, το Πρωτοδικείο έκρινε επαρκή την αιτιολογία της Επιτροπής για την εν λόγω διαταγή περί επανακτήσεως. Η εν λόγω διαπίστωση του Πρωτοδικείου είναι νομικώς εσφαλμένη.

184. Κατά την προσέγγιση του Πρωτοδικείου, η Επιτροπή πρέπει, πρώτον, να έχει την εξουσία να διατάξει την πλήρη ανάκτηση πλεονεκτημάτων τα οποία χορηγήθηκαν στο πλαίσιο πολυτομεακού καθεστώτος, χωρίς προηγουμένως να έχει εξετάσει αν αυτά πληρούν στην κατ' ιδίαν περίπτωση τις προϋποθέσεις του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Δεύτερον, οι εθνικές αρχές δεν πρέπει να έχουν την εξουσία να εξετάσουν, κατά την εκτέλεση της προσβαλλομένης αποφάσεως, κατά πόσον οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ πληρούνται σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση.

90 — Βλ. την τελευταία πρόταση στη σκέψη 103 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

185. Η προσέγγιση αυτή δεν συνάδει ούτε με το άρθρο 87, παράγραφος 1, ΕΚ ούτε με τη διαδικασία ελέγχου των ενισχύσεων. Η Επιτροπή μπορεί να διατάξει την ανάκτηση χορηγηθέντος πλεονεκτήματος μόνον εάν προέβη σε έλεγχο και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το πλεονέκτημα δεν συνάδει προς το άρθρο 87 ΕΚ, επομένως συνιστά ενίσχυση υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, η οποία είναι ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά.

— Ενδιάμεσο συμπέρασμα

187. Κατά συνέπεια, η αιτιολογία του Πρωτοδικείου είναι νομικώς πλημμελής.

ii) Αντικατάσταση της αιτιολογίας

188. Η Επιτροπή ζητεί να απορριφθεί η αιτίαση των αναιρεσειουσών κατόπιν αντικαταστάσεως της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου. Ισχυρίζεται κατ' ουσίαν ότι, με το άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως, διέταξε απλώς ανάκτηση των χορηγηθεισών απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές στο μέτρο που, στην κατ' ιδίαν περίπτωση, πρόκειται για ενίσχυση υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Στο πλαίσιο της εκτελέσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, οι εθνικές αρχές πρέπει να εξακριβώσουν αν, στην κατ' ιδίαν περίπτωση, συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ.

186. Νομίζω ότι η προσέγγιση του Πρωτοδικείου δεν μπορεί να δικαιολογηθεί ούτε με το ότι το κράτος μέλος παρέβη την υποχρέωση κοινοποιήσεως που υπέχει. Πράγματι, αυτό έχει μόνον ως συνέπεια, όπως εκτέθηκε ανωτέρω [91], ότι η Επιτροπή κατά την αξιολόγηση ενός παράνομου, πολυτομεακού καθεστώτος μπορεί να περιοριστεί, κατ' αρχήν, στον έλεγχο των διατάξεων του καθεστώτος αυτού. Αυτό δεν σημαίνει όμως ότι η Επιτροπή μπορεί να θεμελιώσει σε μια αιτιολογία η οποία στηρίζει μόνο τη διαπίστωση ότι το πολυτομεακό καθεστώς είναι, αφεαυτού, ασυμβίβαστο προς το άρθρο 87 ΕΚ και τη διαταγή περί ανακτήσεως όλων των πλεονεκτημάτων που χορηγήθηκαν κατά το καθεστώς αυτό. Το γεγονός και μόνον ότι τα πλεονεκτήματα αυτά χορηγήθηκαν επί τη βάσει ενός καθεστώτος κατά το οποίο χορηγήθηκαν ενισχύσεις οι οποίες είναι εν μέρει ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά δεν μου φαίνεται ότι συνιστά επαρκή δικαιολογία για μια τέτοια διαταγή πλήρους ανακτήσεως.

189. Το αίτημα αυτό περί αντικαταστάσεως της αιτιολογίας πρέπει να γίνει δεκτό. Πράγματι, στο άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή διέταξε την ανάκτηση μόνο στο μέτρο που τα πλεονεκτήματα στην κατ' ιδίαν περίπτωση συνιστούσαν ενισχύσεις υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Νομίζω ότι η προσέγγιση αυτή συνάδει και με το σύστημα ελέγχου των ενισχύσεων, στο πλαίσιο, πάντως, του οποίου πρέπει να τηρούνται συγκεκριμένες προδιαγραφές.

91 — Βλ. τα σημεία 149 έως 152 των προτάσεων αυτών.

— Επί του περιεχομένου της διαταγής περί ανακτήσεως

190. Το Πρωτοδικείο προέβη σε προδήλως εσφαλμένη ερμηνεία της διαταγής περί ανακτήσεως του άρθρου 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως. Όπως εκθέτει η Επιτροπή, με την προσβαλλομένη απόφαση εξέτασε πρωτίστως αν το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές συνάδει αφεαυτού προς το άρθρο 87 ΕΚ. Επομένως, δεν προέβη σε συνολική αξιολόγηση όλων των χορηγηθεισών απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές.

191. Τούτο προκύπτει τόσο από την αιτιολογία όσο και από το διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως. Πράγματι, στην αιτιολογική σκέψη 49 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή διαπίστωσε απλώς, όσον αφορά τη νόθευση του ανταγωνισμού και τον επηρεασμό των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών, ότι το εθνικό καθεστώς επηρεάζει τον ανταγωνισμό και τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές, επειδή η απαλλαγή χορηγείται σε όλες τις επιχειρήσεις του τομέα, επομένως *και* σε επιχειρήσεις των οποίων η οικονομική δραστηριότητα αποτελεί αντικείμενο του ενδοκοινοτικού εμπορίου. Η αιτιολογία της Επιτροπής κατά την οποία καλύπτονται «και» επιχειρήσεις οι οποίες συμμετέχουν στο μεταξύ των κρατών μελών εμπόριο καταδεικνύει σαφώς ότι η Επιτροπή προδήλως δεν αξιολόγησε όλες τις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές υπό το πρίσμα των προϋποθέσεων του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ.

192. Η σκέψη αυτή εκφράζεται και στο διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως. Πράγματι, αντίθετα προς την παρουσίαση του άρθρου 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως στη σκέψη 15 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή δεν διαπίστωσε ότι οι *απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές* που προβλέπονται στο άρθρο 1 της υπουργικής αποφάσεως της 5ης Αυγούστου 1994, οι οποίες χορηγήθηκαν σε επιχειρήσεις της Βενετίας και της Choggia, συνιστούν ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά ενισχύσεις. Αντιθέτως, στο άρθρο αυτό, όπως και στο άρθρο 1, παράγραφος 2, της προσβαλλομένης αποφάσεως, περιορίστηκε στη διαπίστωση ότι οι χορηγηθείσες κατά το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές *ενισχύσεις* είναι ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά. Ατομικώς θεωρούμενη, μια απαλλαγή από τις κοινωνικές εισφορές που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 1, παράγραφος 2, και του άρθρου 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως είναι ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά μόνον στο μέτρο που οι εθνικές αρχές διαπιστώνουν ότι συνιστά ενίσχυση υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Μόνο για τις περιπτώσεις αυτές το άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως επιβάλλει την ανάκτηση του πλεονεκτήματος.

— Επί της συμβατότητας της προσεγγίσεως αυτής προς το άρθρο 87 ΕΚ και προς το σύστημα ελέγχου των ενισχύσεων

193. Περαιτέρω, πρέπει να διευκρινιστεί αν η προσέγγιση αυτή συνάδει προς το άρθρο 87 ΕΚ και προς το σύστημα ελέγχου των ενισχύσεων. Αυτό έκρινε το Δικαστήριο με

την απόφαση Ιταλία κατά Επιτροπής [92]. Υπέρ της προσεγγίσεως αυτής συνηγορεί, πράγματι, το γεγονός ότι, διαφορετικά, η Επιτροπή θα έπρεπε να επιλέξει μεταξύ δύο μη ικανοποιητικών εναλλακτικών λύσεων. Είτε θα έπρεπε πριν από τη διαταγή περί ανακτήσεως να εξετάσει όλες τις κατ' ιδίαν περιπτώσεις. Πάντως, αυτό θα καταστρατηγούσε την αρχή ότι η Επιτροπή μπορεί, στην περίπτωση ελέγχου ενός πολυτομεακού καθεστώτος, να περιοριστεί σε έρευνα των χαρακτηριστικών του οικείου προγράμματος. Είτε η Επιτροπή θα πρέπει να περιοριστεί στη διαπίστωση της ασυμβατότητας του καθεστώτος προς το άρθρο 87 ΕΚ. Τούτο δεν θα συνιστούσε ικανοποιητική λύση διότι η διαταγή περί ανακτήσεως είναι η λογική συνέπεια της διαπιστώσεως ότι υφίσταται ασυμβίβαστη προς την κοινή αγορά ενίσχυση [93].

194. Επιπλέον, οι ενστάσεις που προβλήθηκαν κατά της προσεγγίσεως αυτής δεν με πείθουν.

195. Πρώτον, η προσέγγιση αυτή δεν έχει ως συνέπεια την εκ μέρους των εθνικών αρχών και δικαστηρίων παράνομη επέμβαση στις εξουσίες της Επιτροπής. Πράγματι, σε αντιδιαστολή προς τις προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφοι 2 και 3, ΕΚ, οι εθνικές αρχές μπορούν να εξετάσουν τις προϋποθέσεις του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ [94]. Πάντως, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι εθνικές αρχές και τα δικαστήρια έχουν εξουσία ελέγχου της συνδρομής των προϋποθέσεων του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ μόνο στο μέτρο που δεν δεσμεύονται ήδη από διαπίστωση σε απόφαση της Επιτροπής.

196. Δεύτερον, διατυπώνεται η ένσταση ότι η προσέγγιση αυτή θα είχε ως συνέπεια την αβεβαιότητα ως προς το δίκαιο όσον αφορά την έκταση της εξουσίας ελέγχου των εθνικών αρχών. Νομίζω ότι ούτε η ένσταση αυτή μπορεί να ευδοκιμήσει. Όπως εκτέθηκε ανωτέρω, υφίσταται εξουσία ελέγχου των εθνικών αρχών μόνο στο μέτρο που η προσβαλλόμενη απόφαση της Επιτροπής δεν περιέχει οριστική διαπίστωση ως προς τη συνδρομή των προϋποθέσεων του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ. Επομένως, η Επιτροπή πρέπει να αναφέρει σαφώς με την προσβαλλόμενη απόφαση κατά πόσον οι διαπιστώσεις της περιορίζονται στην αξιολόγηση του καθεστώτος αφεαυτού, κατά πόσον ισχύουν και για την εξέταση των κατ' ιδίαν πλεονεκτημάτων στην οποία πρέπει να προβούν οι εθνικές αρχές και τα δικαστήρια και σε ποιο μέτρο διεξήγαγε έρευνα η οποία υπερβαίνει την αξιολόγηση του καθεστώτος ενισχύσεων για ορισμένους οικονομικούς τομείς ή για κατ' ιδίαν πλεονεκτήματα.

197. Νομίζω ότι η προσβαλλόμενη απόφαση πληροί τις επιταγές αυτές. Όσον αφορά την εκτίμηση του αν οι απαλλαγές από τις

92 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Μαρτίου 2002, C-310/99, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2002, σ. I-2289, σκέψεις 90 επ.).

93 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 5ης Δεκεμβρίου 2005, C-66/02, Ιταλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 2005, σ. I-10901, σκέψη 103).

94 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 11ης Δεκεμβρίου 1973, 120/73, Lorenz (Συλλογή τόμος 1973, σ. 815, σκέψη 8).

κοινωνικές εισφορές μπορούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό και να επηρεάσουν τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές, η Επιτροπή περιορίστηκε προδήλως στην αξιολόγηση του καθεστώτος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές αφεαυτού. Κατά συνέπεια, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν περιέχει, υπό το πρίσμα αυτό, καμία οριστική διαπίστωση της Επιτροπής. Συναφώς, τα εθνικά δικαστήρια και οι εθνικές αρχές έχουν την εξουσία ελέγχου σε κάθε ατομική περίπτωση αν οι χορηγηθείσες απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές νοθεύουν τον ανταγωνισμό και επηρεάζουν τις μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγές.

198. Αντιθέτως, νομίζω ότι η διαπίστωση της Επιτροπής ότι ο επιδιωκόμενος με τις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές σκοπός αντισταθμίσεως των διαρθρωτικών μειονεκτημάτων για τις επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στη Βενετία και στην Chioggia δεν αίρει τον χαρακτήρα τους ως ενισχύσεων δεν ισχύει μόνο για την εκτίμηση του καθεστώτος των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές αφεαυτού, αλλά και για κάθε κατ' ιδίαν πλεονέκτημα που χορηγείται κατά το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές. Συναφώς, υφίσταται οριστική διαπίστωση της Επιτροπής η οποία δεσμεύει τις εθνικές αρχές και τα δικαστήρια.

199. Σε περίπτωση αβεβαιότητας των εθνικών αρχών ως προς το περιεχόμενο των διαπιστώσεων, αυτές μπορούν να απευθυνθούν στην Επιτροπή, η οποία, κατά την αρχή της ειλικρινούς συνεργασίας, οφείλει να συνεργάζεται καλοπίστως με τις εθνικές αρχές [95].

200. Τρίτον, διατυπώνεται η αιτίαση ότι η προσέγγιση αυτή δεν συνάδει προς το σύστημα του ελέγχου των ενισχύσεων. Πράγματι, στην περίπτωση κατά την οποία ανέκυπτε διαφορά κατά την εκτέλεση μιας τέτοιας αποφάσεως, θα έπρεπε η Επιτροπή, κατά παράβαση του συστήματος, τόσο να κινήσει τη διαδικασία του άρθρου 88, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, ΕΚ όσο και να ασκήσει προσφυγή κατά παραβάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου κατά το άρθρο 88, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ.

201. Ούτε αυτή η αιτίαση είναι πειστική. Πράγματι, πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ των περιπτώσεων κατά τις οποίες η Επιτροπή πρέπει να κινήσει εκ νέου την επίσημη διαδικασία εξετάσεως κατά το άρθρο 88, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, ΕΚ και των περιπτώσεων κατά τις οποίες μπορεί να ασκήσει απευθείας προσφυγή ενώπιον του Δικαστηρίου κατά το άρθρο 88, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ.

202. Εάν πρόκειται για διαφορές σχετικά με το καθεστώς αφεαυτό, για παράδειγμα, επειδή η Επιτροπή είναι της γνώμης ότι το κράτος μέλος δεν κατήργησε ή δεν τροποποίησε επαρκώς το καθεστώς για να διασφαλίσει τη συμβατότητά του προς το άρθρο 87 ΕΚ, μπορεί η Επιτροπή να ασκήσει απευθείας προσφυγή κατά το άρθρο 88, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ. Πράγματι, υφίσταται απόφαση της Επιτροπής όσον αφορά το καθεστώς ενισχύσεων. Νομίζω ότι αυτό ισχύει και στην περίπτωση κατά την οποία η Επιτροπή είναι της γνώμης ότι το κράτος μέλος δεν έλαβε γενικώς επαρκή μέτρα ώστε να ανακτήσει χορηγηθείσες κατά το ως άνω καθεστώς ενισχύσεις.

203. Αντιθέτως, στο μέτρο που πρόκειται για ανακτήσεις κατ' ιδίαν πλεονεκτημάτων τα

95 — Απόφαση του Δικαστηρίου της 13ης Νοεμβρίου 2008, C-214/07, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή 2008, σ. I-8357, σκέψη 45), και της 12ης Μαΐου 2005, C-415/03, Επιτροπή κατά Ελλάδας (Συλλογή 2005, σ. I-3875, σκέψη 42).

οποία χορηγήθηκαν κατά το καθεστώς ενισχύσεων πρέπει να γίνει διάκριση. Εάν πρόκειται για πλεονεκτήματα τα οποία η Επιτροπή δεν αξιολόγησε κατ' ιδίαν υπό το πρίσμα των προϋποθέσεων του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ και η διαφορά αφορά προϋπόθεση του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ ως προς την οποία η Επιτροπή δεν προέβη, με την απόφασή της, σε οριστική διαπίστωση, τότε η Επιτροπή οφείλει να κινήσει νέα διοικητική διαδικασία. Πάντως, δεν πρόκειται συναφώς για επανάληψη της διοικητικής διαδικασίας, αλλά για την κίνηση διοικητικής διαδικασίας με νέο αντικείμενο, δηλαδή την αξιολόγηση των οικείων ατομικών μέτρων. Εάν, αντιθέτως, πρόκειται για πλεονεκτήματα τα οποία η Επιτροπή έκρινε ήδη διεξοδικά με την απόφαση υπό το πρίσμα του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ, τότε μπορεί να ασκήσει απευθείας προσφυγή κατά το άρθρο 88, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ.

204. Επομένως, ούτε η προσέγγιση αυτή έχει ως συνέπεια, κατά παράβαση του συστήματος, τόσο την κίνηση διοικητικής διαδικασίας κατά το άρθρο 88, παράγραφος 2, πρώτο εδάφιο, ΕΚ όσο και την άσκηση προσφυγής κατά το άρθρο 88, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, ΕΚ, όσον αφορά το ίδιο μέτρο.

205. Κατά συνέπεια, ως ενδιάμεσο συμπέρασμα, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η Επιτροπή, με την απόφαση με την οποία εξετάζει πρωτίστως τη συμβατότητα παράνομου, πολυτομεακού καθεστώτος ενισχύσεων προς το άρθρο 87 ΕΚ, μπορεί να διατάξει και την ανάκτηση των χορηγηθέντων κατά το καθεστώς αυτό πλεονεκτημάτων, χωρίς να χρειάζεται να εξετάσει προηγουμένως αν τα χορηγηθέντα κατά το καθεστώς αυτό πλεονεκτήματα συνιστούν σε κάθε κατ' ιδίαν περίπτωση ενίσχυση υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ.

iii) Ενδιάμεσο συμπέρασμα

206. Επομένως, πρέπει να απορριφθούν στο σύνολό τους και οι αιτιάσεις ότι η Επιτροπή δεν αιτιολόγησε επαρκώς τη διαταγή περί ανακτήσεως στο άρθρο 5 της προσβαλλομένης αποφάσεως.

γ) Συμπέρασμα

207. Κατά συνέπεια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι οι αιτιάσεις που διατυπώθηκαν κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι η Επιτροπή εξέτασε και αιτιολόγησε επαρκώς την προσβαλλόμενη απόφαση όσον αφορά τη νόθευση του ανταγωνισμού και τον επηρεασμό των μεταξύ των κρατών μελών συναλλαγών πρέπει να απορριφθούν στο σύνολό τους.

Γ — *Επί των υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος*

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

208. Περαιτέρω, η Comitato και η Italgas βάλλουν κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι η Επιτροπή δεν παρέβη το άρθρο 86, παράγραφος 2, ΕΚ ούτε η αιτιολογία της αποφάσεώς της ενέχει αντιφάσεις συναφώς. Το Πρωτοδικείο στήριξε τη διαπίστωση αυτή στις σκέψεις 203 έως 221 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στις σκέψεις αυτές διαπίστωσε ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καθόσον εξέτασε την εφαρμογή του άρθρου 86, παράγραφος 2, ΕΚ σε σχέση μόνον με τις δημοτικές επιχειρήσεις και όχι με την Italgas. Κατά την αξιολόγηση ενός πολυτομεακού καθεστώτος ενισχύσεων, η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη να ερευνά τις κατ' ιδίαν περιπτώσεις. Περαιτέρω, στις εθνικές αρχές και στους ενδιαφερομένους τρίτους απόκειται, στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής, να προβάλουν επιχειρήματα υπέρ της εφαρμογής του άρθρου 86, παράγραφος 2, ΕΚ. Πάντως, όσον αφορά την Italgas δεν παρασχέθηκαν πληροφοριακά στοιχεία.

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων

209. Η *Comitato*, η *Italgas* και η *Coopservice* προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι παρέβη το άρθρο 86, παράγραφος 2, ΕΚ. Κατά την άποψη της Comitato, το Πρωτοδικείο έπρεπε να διαπιστώσει ότι η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 86, παράγραφος 2, ΕΚ και παραβίασε την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, καθόσον δεν εξέτασε εμπεριστατωμένα σε ποιες επιχειρήσεις έχει εφαρμογή το άρθρο 86, παράγραφος 2, ΕΚ. Η Italgas και η Coopservice διατυπώνουν την αιτίαση αυτή ειδικά όσον αφορά την περίπτωσή τους, επειδή η δραστηριότητά τους θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παροχή υπηρεσίας γενικού οικονομικού συμφέροντος.

210. Η *Επιτροπή* φρονεί ότι η αιτίαση αυτή πρέπει να απορριφθεί. Ορθώς το Πρωτοδικείο εξέθεσε ότι στο κράτος μέλος και στους ενδιαφερόμενους τρίτους απόκειται, στο πλαίσιο της ενώπιον της Επιτροπής διαδικασίας, να προβάλουν τους λόγους για τους οποίους τα κρατικά μέτρα συνάδουν προς την κοινή αγορά. Περαιτέρω, η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη, κατά τον έλεγχο ενός καθεστώτος ενισχύσεων, να εξετάσει τις κατ' ιδίαν περιπτώσεις. Στην παρούσα περίπτωση, οι ιταλικές αρχές επισήμαναν την ειδική κατάσταση των δημοτικών επιχειρήσεων. Πάντως, ούτε οι ιταλικές αρχές ούτε οι ενδιαφερόμενοι τρίτοι προσκόμισαν συγκεκριμένες πληροφορίες όσον αφορά την Italgas.

3. Νομική εκτίμηση

211. Οι αιτιάσεις περί παραβάσεως του άρθρου 86, παράγραφος 2, ΕΚ και περί παραβιάσεως της αρχής της απαγορεύσεως των

διακρίσεων πρέπει να απορριφθούν. Ορθώς το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή, κατά τον έλεγχο ενός καθεστώτος ενισχύσεων, δεν χρειάζεται κατ' αρχήν να εξετάσει τις κατ' ιδίαν περιπτώσεις. Δεν μπορεί επίσης να προσαφθεί στην Επιτροπή ότι παρέβη τις διαδικαστικές της υποχρεώσεις. Πράγματι, αφού οι ιταλικές αρχές επέστησαν ιδίως την προσοχή στην ειδική κατάσταση των υπηρεσιών γενικού οικονομικού συμφέροντος, η Επιτροπή ζήτησε από τις αρχές αυτές να προσκομίσουν περαιτέρω στοιχεία για τις οικείες επιχειρήσεις. Πάντως, οι ιταλικές αρχές δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο όσον αφορά την Italgas.

χαρακτήρα [96]. Στο πλαίσιο αυτό, το Πρωτοδικείο έκρινε κατ' αρχάς ότι η Επιτροπή έχει την εξουσία, πέρα από τις ανακοινώσεις και κατευθυντήριες γραμμές, να λαμβάνει υπόψη ιδιαίτερες καταστάσεις στο πλαίσιο ad hoc ερμηνείας του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ. Συναφώς, η Επιτροπή πρέπει να σταθμίσει τις θετικές συνέπειες των ενισχύσεων και τις αρνητικές επιπτώσεις τους στους όρους των εμπορικών συναλλαγών και στη διατήρηση του ανόθευτου ανταγωνισμού [97].

Δ — Επί της εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ

213. Πάντως, το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν εφάρμοσε στην υπό κρίση υπόθεση το άρθρο 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ δεν συνιστά πλάνη περί το δίκαιο. Η Επιτροπή δεν υπερέβη τα όρια της διακριτικής της ευχέρειας καθόσον απέρριψε την εφαρμογή της διατάξεως αυτής στην παρούσα περίπτωση με το αιτιολογικό ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές δεν συνιστούν λειτουργικές ενισχύσεις που συνδέονται με κάποια επένδυση [98].

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

212. Περαιτέρω, οι αναιρεσείουσες βάλλουν κατά της διαπιστώσεως του Πρωτοδικείου ότι η Επιτροπή δεν υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο κατά την εφαρμογή του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ. Το Πρωτοδικείο στήριξε τη διαπίστωση αυτή στις σκέψεις 280 έως 314 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στις σκέψεις αυτές εξέτασε ιδίως το ζήτημα αν η Επιτροπή όφειλε, κατά το άρθρο 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ, να λάβει άμεσα υπόψη τα διαρθρωτικά προβλήματα τα οποία συνδέονται με τον νησιωτικό

214. Περαιτέρω, κατά το Πρωτοδικείο, η Επιτροπή αιτιολόγησε επαρκώς την προσβαλλόμενη απόφαση. Πράγματι, στην αιτιολογική σκέψη 74 της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή εξέθεσε τους λόγους για τους οποίους δεν προετίθετο, εν προκειμένω, να τροποποιήσει τη μέθοδο εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ. Η Επιτροπή επισήμανε βεβαίως ότι, κατά την προσχώρηση της Σουηδίας και της Φινλανδίας, είχε τροποποιήσει εν μέρει τη μέθοδό της, προκειμένου να καταστεί δυνατόν να ληφθούν υπόψη οι νέες γεωγραφικές

96 — Σκέψεις 306 έως 311 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
97 — Σκέψη 307 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
98 — Σκέψεις 308 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

ιδιομορφίες στα εν λόγω κράτη μέλη. Δεν έκρινε όμως αναγκαία την τροποποίηση της μεθόδου της σε σχέση με τις επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στη Βενετία και στην Chioggia, επειδή, πρώτον, δεν ανέκυψαν νέα στοιχεία όσον αφορά την κατάσταση της Βενετίας, δεύτερον, οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές είναι ικανές, ως λειτουργικές ενισχύσεις, να διαταράξουν το σύστημα και, τρίτον, δεν υπάρχουν οξέα προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στην περιφέρεια αυτήν [99].

2. Οι κυριότεροι ισχυρισμοί των διαδίκων

215. Η *Hotel Cipriani,* η *Comitato,* η *Coopservice* και η *Ιταλική Κυβέρνηση* ισχυρίζονται, κατ' ουσίαν, ότι τόσο η Επιτροπή όσο και το Πρωτοδικείο κακώς περιορίστηκαν στην εξέταση του αν στην παρούσα περίπτωση υπήρχαν νέα στοιχεία τα οποία θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την τροποποίηση των ανακοινώσεων και των κατευθυντηρίων γραμμών της Επιτροπής όσον αφορά το άρθρο 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ. Η Επιτροπή και το Πρωτοδικείο έπρεπε να εξετάσουν το ζήτημα αν, λόγω της ιδιαιτερότητας και της μοναδικότητας της περιπτώσεως της Βενετίας και της Chioggia, ήταν ενδεδειγμένη η ad hoc εφαρμογή της διατάξεως αυτής.

216. Κατά την *Επιτροπή,* οι αιτιάσεις αυτές πρέπει να απορριφθούν. Οι αιτιάσεις της Comitato είναι απαράδεκτες, επειδή βάλλουν πρωτίστως κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως της Επιτροπής. Άλλωστε, οι αιτιάσεις της Hotel Cipriani, της Comitato και της Ιταλικής Κυβερνήσεως είναι και αβάσιμες.

3. Νομική εκτίμηση

217. Αντίθετα προς την άποψη της Επιτροπής, η αιτίαση της Comitato προβάλλεται παραδεκτώς. Ακόμη και αν με την αίτηση αναιρέσεως η Comitato εξετάζει διεξοδικά μόνο την προσβαλλόμενη απόφαση, δεν υφίσταται καμία αμφιβολία περί του ότι προσάπτει στο Πρωτοδικείο πλάνη περί το δίκαιο, η οποία έγκειται στο ότι το Πρωτοδικείο δεν διαπίστωσε, κατόπιν της προσφυγής της, κανένα πλάνη της Επιτροπής περί το δίκαιο κατά την εφαρμογή του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ. Η αιτίαση αυτή παραδεκτώς προβάλλεται στο πλαίσιο της αιτήσεως αναιρέσεως.

218. Οι αιτιάσεις είναι, πάντως, αβάσιμες. Πράγματι, το Πρωτοδικείο εξέτασε το ζήτημα της ad hoc εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ. Στη σκέψη 307 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο επισήμανε ρητώς ότι η διάταξη αυτή μπορεί να τύχει εφαρμογής και εκτός του τομέα που καλύπτουν οι ανακοινώσεις και οι κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής, επομένως ad hoc.

219. Στο μέτρο που το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή αρνήθηκε, χωρίς να

99 — Σκέψη 311 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

υποπέσει σε πλάνη περί το δίκαιο, να προβεί σε ad hoc εφαρμογή της διατάξεως αυτής και αιτιολόγησε επαρκώς την άρνηση αυτή, δεν μπορώ να εντοπίσω συναφώς πλάνη περί το δίκαιο του Πρωτοδικείου. Ορθώς το Πρωτοδικείο επισήμανε ότι η Επιτροπή διαθέτει στον τομέα αυτόν ευρεία διακριτική ευχέρεια, καθώς και ότι πρόκειται για λειτουργικές ενισχύσεις οι οποίες μπορούν σε μεγάλο βαθμό να διαταράξουν τον ανταγωνισμό και ότι η περιοχή της Βενετίας και της Chioggia αποτελεί περιφέρεια χωρίς οξέα προβλήματα οικονομικής και κοινωνικής συνοχής.

220. Περαιτέρω, η διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι η Επιτροπή αιτιολόγησε επαρκώς την απόφασή της δεν πάσχει πλάνη περί το δίκαιο. Πράγματι, στο μέτρο που η Επιτροπή, στις αιτιολογικές σκέψεις 73 επ. της προσβαλλομένης αποφάσεως, ανέφερε τους λόγους οι οποίοι αποκλείουν την προσαρμογή των ισχυουσών ανακοινώσεων και κατευθυντηρίων γραμμών, στηρίχθηκε στους λόγους για τους οποίους δεν δικαιολογείται, κατ' αρχήν, η εφαρμογή του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ στην παρούσα περίπτωση. Επομένως, οι λόγοι αυτοί όχι μόνον αποκλείουν την προσαρμογή των ανακοινώσεων και των κατευθυντηρίων γραμμών τις οποίες εξέδωσε η Επιτροπή σε σχέση με τη διάταξη αυτή, αλλά και την ad hoc εφαρμογή της.

221. Κατά συνέπεια, πρέπει να απορριφθούν οι αιτιάσεις που στηρίζονται σε παράβαση του άρθρου 87, παράγραφος 3, ΕΚ.

Ε — *Επί της εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο δ΄, ΕΚ*

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

222. Επιπλέον, οι αναιρεσείουσες προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο δ΄, ΕΚ. Στις σκέψεις 322 έως 329 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο απέρριψε τον λόγο ακυρώσεως που συνίσταται στο ότι η Επιτροπή κακώς αρνήθηκε να εφαρμόσει τη σχετική με την πολιτιστική πολιτική εξαίρεση κατά το άρθρο 87, παράγραφος 3, στοιχείο δ΄, ΕΚ. Συναφώς, το Πρωτοδικείο στηρίχθηκε, πρώτον, στο γεγονός ότι κατά την ενώπιον της Επιτροπής διαδικασία δεν προσκομίστηκε η απόδειξη ότι οι δικαιούχοι των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές επιχειρήσεις επιβαρύνονταν με το επιπλέον κόστος που συνδέεται με τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς [100]. Δεύτερον, οι λεπτομέρειες εφαρμογής των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές δεν παρέχουν εγγύηση ότι με αυτές επιδιώκονται οι εν λόγω πολιτιστικοί σκοποί [101]. Τρίτον, η Επιτροπή δεν παραβίασε την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων, επειδή εφήρμοσε την παρέκκλιση για πολιτιστικούς λόγους στο Consorzio Venezia Nuova, όχι όμως και στην Hotel Cipriani. Πράγματι, κατά τη διεξαγωγή της διοικητικής διαδικασίας δεν περιήλθαν στην Επιτροπή ενδείξεις περί της ειδικής καταστάσεως της Hotel Cipriani.

100 — Σκέψεις 322 έως 324 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
101 — Σκέψη 325 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

Αντιθέτως, το Consorzio Venezia Nuova ανήκει στις δημοτικές επιχειρήσεις ως προς τις οποίες οι ιταλικές αρχές παρέσχον λεπτομερή στοιχεία [102].

περιοχή της Βενετίας και της Chioggia είναι νομικώς εσφαλμένη. Πράγματι, ο Δήμος της Βενετίας αποτελεί αφεαυτού τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς.

224. Περαιτέρω, το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη καθόσον κακώς χαρακτήρισε το Consorzio Venezia Nuova ως δημοτική επιχείρηση.

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων

225. Τέλος, η Hotel Cipriani ισχυρίζεται ότι δεν μπορεί να της προσαφθεί ότι δεν μετέσχε στη διοικητική διαδικασία. Η Επιτροπή όφειλε να την καλέσει.

223. Η *Comitato,* η *Hotel Cipriani* και η *Coopservice* βάλλουν, κατ' αρχάς, κατά της εκτιμήσεως του Πρωτοδικείου ότι δεν είναι όλες οι επιχειρήσεις ιδιοκτήτριες ακινήτων και, επομένως, δεν επιβαρύνονται όλες με το επιπλέον κόστος των εργασιών αναπαλαιώσεως και συντηρήσεως. Η Comitato εκθέτει ότι αποδείχθηκε ότι όλες οι επιχειρήσεις έπρεπε να προβούν σε εργασίες συντηρήσεως. Οι εργασίες αυτές είναι πιο δαπανηρές στην περιοχή του Δήμου της Βενετίας και της Chioggia. Κατά συνέπεια, οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές οι οποίες ίσχυαν μόνον για δραστηριότητες στην περιοχή αυτή, πρώτον, είχαν μειώσει τις δαπάνες για τις εργασίες αποκαταστάσεως και, δεύτερον, είχαν παράσχει στις οικείες επιχειρήσεις της περιφέρειας αυτής τη δυνατότητα να προβούν σε μεγαλύτερες επενδύσεις σε εργασίες συντηρήσεως. Η Hotel Cipriani επισημαίνει ότι τα μέτρα ωφελούσαν επιχειρήσεις οι οποίες, λόγω της ιδιαίτερης καταστάσεως στη Βενετία, υπέκειντο σε ειδικές επιβαρύνσεις. Κατά την Comitato και την Hotel Cipriani, και η διάκριση μεταξύ κατ' ιδίαν κτιρίων στην

226. Η *Επιτροπή* φρονεί ότι οι αιτιάσεις αυτές πρέπει να απορριφθούν.

3. Νομική εκτίμηση

227. Οι αιτιάσεις της Comitato και της Hotel Cipriani δεν μπορούν να ευδοκιμήσουν. Πράγματι, η διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι δεν δικαιολογείται η εφαρμογή του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο δ', ΕΚ επειδή δεν αποδείχθηκε η ύπαρξη επαρκούς συνδέσμου μεταξύ των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές και της διατηρήσεως της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν βαρύνεται με πλάνη περί το δίκαιο.

102 — Σκέψεις 326 έως 328 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

228. Πρώτον, είναι εσφαλμένη η άποψη ότι σε ένα Δήμο ο οποίος αποτελεί τμήμα της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς τα μέτρα συντηρήσεως για κάθε κτίριο, ανεξαρτήτως της πολιτιστικής, ιστορικής ή αρχιτεκτονικής σημασίας του, μπορούν να δικαιολογηθούν δυνάμει της παρεκκλίσεως για πολιτιστικούς λόγους. Πράγματι, δεν μπορεί να γίνει δεκτό ότι η συντήρηση κάθε κατ' ιδίαν κτιρίου έχει την ίδια σημασία για την πολιτιστική κληρονομιά.

229. Δεύτερον, δεν μπορώ να εντοπίσω πλάνη περί το δίκαιο στη διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι οι λεπτομέρειες εφαρμογής των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές δεν παρέχουν εγγυήσεις ως προς την επιδίωξη του σκοπού πολιτιστικής πολιτικής.

230. Κατ' αρχάς, πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος ο ισχυρισμός ότι, κατά την ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία, αποδείχθηκε ότι όλες οι δικαιούχοι επιχειρήσεις επιβαρύνονταν με πρόσθετες δαπάνες για μέτρα συντηρήσεως. Πράγματι, στο πλαίσιο της αναιρετικής δίκης η οποία περιορίζεται στην εξέταση νομικών ζητημάτων, δεν μπορεί, κατ' αρχήν, να αμφισβητηθεί η ορθότητα των εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτιμήσεων των πραγματικών περιστατικών.

231. Περαιτέρω, το γεγονός ότι οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές αντισταθμίζουν ειδική επιβάρυνση των επιχειρήσεων που έχουν την έδρα τους στη Βενετία και την Chioggia δεν αρκεί, αντίθετα προς την άποψη της Hotel Cipriani, για την εφαρμογή του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο δ΄, ΕΚ. Αντιθέτως, η διάταξη αυτή μπορεί να εφαρμοστεί μόνον εάν αποδειχθεί ότι υφίσταται σύνδεσμος μεταξύ του πλεονεκτήματος υπό τη μορφή των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές και του ποσού που απαιτείται για τη διατήρηση της πολιτιστικής, ιστορικής ή αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Όπως ορθώς διαπίστωσε το Πρωτοδικείο, το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές δεν προβλέπει τέτοιες δεσμεύσεις. Πράγματι, οι δαπάνες για τη συντήρηση των σημαντικών από πολιτιστικής, ιστορικής ή αρχιτεκτονικής απόψεως κτιρίων μπορούν να ποικίλουν σημαντικά ανάλογα με το είδος και τον αριθμό των οικείων κτιρίων. Όπως διαπίστωσαν η Επιτροπή και το Πρωτοδικείο, το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές δεν δημιουργεί κανένα σαφή σύνδεσμο μεταξύ των εν λόγω δαπανών συντηρήσεως και του ύψους των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές.

232. Τρίτον, και η αιτίαση περί παραβιάσεως της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων πρέπει, σε τελική ανάλυση, να απορριφθεί. Όπως ορθώς διαπίστωσε το Πρωτοδικείο στις σκέψεις 326 έως 328 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, η εφαρμογή της παρεκκλίσεως για πολιτιστικούς λόγους στο Consorzio Venezia Nuova δικαιολογείται διότι οι ιταλικές αρχές παρέσχον στην Επιτροπή, στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, λεπτομερή στοιχεία για την εν λόγω κοινοπραξία, επί τη βάσει των οποίων η Επιτροπή μπόρεσε να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το Ιταλικό Δημόσιο ανέθεσε στην κοινοπραξία αυτή την πραγματοποίηση επεμβάσεων για τη διαφύλαξη της ιστορικής, καλλιτεχνικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Βενετίας. Αντίθετα προς την άποψη της Comitato και της Hotel Cipriani, η ορθότητα του συμπεράσματος αυτού δεν μπορεί αμφισβητηθεί ούτε μέσω ενδεχόμενου εσφαλμένου χαρακτηρισμού της κοινοπραξίας ως δημοτικής επιχειρήσεως. Πράγματι, η αιτιολογία του Πρωτοδικείου δεν στηρίζεται

στο ότι η κοινοπραξία αποτελεί δημοτική επιχείρηση, αλλά στο ότι της ανατέθηκε η πραγματοποίηση επεμβάσεων για τη διαφύλαξη της ιστορικής, καλλιτεχνικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Βενετίας.

233. Τέταρτον, πρέπει να απορριφθεί και η αιτίαση της Hotel Cipriani ότι θα έπρεπε να έχει κληθεί από την Επιτροπή. Με τη δημοσιευθείσα στην Επίσημη Εφημερίδα, στις 18 Φεβρουαρίου 1998, ανακοίνωση, εκλήθησαν οι ενδιαφερόμενοι τρίτοι να εκφράσουν τις απόψεις τους επί του επίδικου καθεστώτος ενισχύσεων. Η Επιτροπή δεν είναι υποχρεωμένη, παράλληλα προς την ανακοίνωση αυτή, να καλέσει ατομικά τους τρίτους στη διαδικασία.

234. Επομένως, οι αιτιάσεις που στηρίζονται σε παράβαση του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο δ΄, ΕΚ πρέπει να απορριφθούν στο σύνολό τους.

ΣΤ — *Επί της εφαρμογής του άρθρου 15 του κανονισμού 659/1999*

235. Οι προσφεύγουσες υποστήριξαν ενώπιον του Πρωτοδικείου ότι το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές θεσπίστηκε με τους νόμους 206/1995 και 30/1997. Με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη ότι έχει παρέλθει ο χρόνος παραγραφής των δέκα ετών από τη θέσπιση του καθεστώτος και, κατά συνέπεια, αυτό πρέπει να χαρακτηρισθεί, κατά το άρθρο 15 του κανονισμού 659/1999, ως υφιστάμενη ενίσχυση. Το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή δεν παρέβη το άρθρο 15 του κανονισμού 659/1999 και απέρριψε τον σχετικό λόγο ακυρώσεως. Οι αναιρεσείουσες βάλλουν στο εξής κατά της αιτιολογίας του Πρωτοδικείου στις σκέψεις 357 έως 367 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στις οποίες το Πρωτοδικείο στήριξε την ως άνω απόρριψη.

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

236. Στις ως άνω σκέψεις το Πρωτοδικείο διαπίστωσε, κατ' αρχάς, ότι τα οικεία μέτρα συνιστούν νέα ενίσχυση, επειδή ο νόμος 206/1995 θέσπισε νέο καθεστώς που ισχύει για την περιοχή της Βενετίας και της Chioggia και ο νόμος 30/1997 παρέτεινε τη διάρκεια ισχύος του [103]. Περαιτέρω, εξέθεσε ότι το καθεστώς που θεσπίσθηκε με τους νόμους αυτούς δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ως συνέχεια ήδη υφισταμένου καθεστώτος. Πρώτον, οι απαλλαγές οι οποίες προβλέφθηκαν κατά τους νόμους 590/1971 και 463/1972 δεν χορηγούνταν πλέον από την 1η Ιουλίου 1973 [104]. Δεύτερον, ο νόμος 206/1995 θέσπισε ρητώς νέο καθεστώς για τις απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές για το Mezzogiorno. Το νέο αυτό καθεστώς επεκτάθηκε με τον νόμο 30/1997 σε επιχειρήσεις που έχουν την

103 — Σκέψη 359 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
104 — Σκέψη 360 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

έδρα τους στη Βενετία και στην Chioggia. Και η εν λόγω επέκταση, η οποία δύναται να αποσπασθεί από το προβλεπόμενο κατά τον νόμο 206/1995 καθεστώς, συνιστά νέα ενίσχυση [105]. Ούτως ή άλλως, δεν έχει εκπνεύσει η δεκαετής προθεσμία παραγραφής για τις ενισχύσεις που χορηγήθηκαν μεταξύ του 1995 και του 1997, επειδή η προθεσμία κατά το άρθρο 15 του κανονισμού 659/1999 άρχισε να τρέχει από το χρονικό σημείο κατά το οποίο χορηγήθηκε η παράνομη ενίσχυση [106]. Τέλος, το Πρωτοδικείο επισήμανε ότι ούτε η Ιταλική Κυβέρνηση ούτε άλλα ενδιαφερόμενα μέρη αμφισβήτησαν ότι υφίσταται νέα ενίσχυση όπως δέχεται η απόφαση της Επιτροπής [107].

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων

237. Η *Hotel Cipriani* και η *Coopservice* προσάπτουν στο Πρωτοδικείο ότι δεν ερμήνευσε ή δεν εφήρμοσε σωστά την έννοια της υφισταμένης ενισχύσεως κατά το άρθρο 15, παράγραφος 3, του κανονισμού 659/1999. Πράγματι, το Πρωτοδικείο δεν εξέτασε επαρκώς το ζήτημα πότε θεσπίστηκε το καθεστώς των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές. Στην περίπτωσή τους, τούτο συνέβη με τον νόμο 463/1972. Στη συνέχεια, ίσχυσε στη Βενετία ο ειδικός νόμος 171/1973, ο οποίος προέβλεψε τη βασική απόφαση μειώσεως των κοινωνικών εισφορών. Το συγκεκριμένο μέτρο της μειώσεως αυτής ορίσθηκε με αναφορά στις διατάξεις που ίσχυαν για το Mezzogiorno. Πάντως, η βασική απόφαση στον ειδικό νόμο 171/1973 ουδέποτε καταργήθηκε.

238. Και η *Comitato* αναφέρεται στο γεγονός ότι υφίσταται συνέχεια μεταξύ του νόμου 171/1973 και των νόμων 206/1995 και 30/1997. Κατά συνέπεια, σημασία έχει αν οι νόμοι 206/1995 και 30/1997 τροποποίησαν ουσιωδώς το καθεστώς που υφίστατο ήδη δυνάμει του νόμου 171/1973. Αυτό δεν συνέβη, εφόσον μειώθηκαν μόνον ο αριθμός και το ύψος των προβλεφθέντων πλεονεκτημάτων.

239. Κατά την άποψη της *Επιτροπής*, οι αιτιάσεις αυτές πρέπει να απορριφθούν.

240. Κατ' αρχάς, οι αιτιάσεις αυτές είναι απαράδεκτες στο μέτρο που βάλλουν κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως και όχι κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Επιπλέον, στο μέτρο που οι αναιρεσείουσες ισχυρίστηκαν ότι η μείωση των κοινωνικών εισφορών είχε ήδη θεσπιστεί νωρίτερα, πρόκειται για πραγματική διαπίστωση η οποία δεν μπορεί πλέον να αμφισβητηθεί στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως. Προσέτι, το επιχείρημα σχετικά με τη συνέχεια μεταξύ του νόμου 171/1973 και των νόμων 206/1995 και 30/1997 συνιστά προβολή νέου πραγματικού ισχυρισμού.

241. Άλλωστε οι αιτιάσεις είναι αβάσιμες. Πρώτον, το Πρωτοδικείο ορθώς διαπίστωσε ότι το εθνικό καθεστώς που θεσπίσθηκε

105 — Σκέψεις 361 έως 363 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
106 — Σκέψεις 364 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
107 — Σκέψη 366 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

με τον νόμο 206/1995 συνιστά νέα ενίσχυση, επειδή ο νόμος τροποποίησε ουσιωδώς τα υφιστάμενα καθεστώτα ενισχύσεων για τις περιοχές της Βενετίας και της Chioggia. Πράγματι, ο νόμος 206/1995 εισήγαγε νέα κριτήρια υπολογισμού, περιορισμό των μειώσεων και μείωση των συντελεστών. Ούτως ή άλλως, ορθώς το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι υφίσταται νέα ενίσχυση, τουλάχιστον στο μέτρο που το πεδίο εφαρμογής υφισταμένου καθεστώτος ενισχύσεων είχε επεκταθεί σε νέες περιπτώσεις. Δεύτερον, δεν υφίσταται καμία συνέχεια μεταξύ του νόμου 463/1972 και των νόμων 206/1995 και 30/1997, επειδή τα χορηγηθέντα δυνάμει του νόμου 463/1972 πλεονεκτήματα είχαν καταβληθεί μέχρι τις 30 Ιουνίου 1973.

243. Πάντως, οι αιτιάσεις είναι αβάσιμες.

244. Όσον αφορά την προβαλλόμενη συνέχεια μεταξύ του καθεστώτος του νόμου 463/1972 και του καθεστώτος των νόμων 206/1995 και 30/1997, το Πρωτοδικείο ορθώς απέκλεισε την ύπαρξή της, επειδή τα πλεονεκτήματα δυνάμει του καθεστώτος του νόμου 463/1972 χορηγήθηκαν μόνο μέχρι τις 30 Ιουνίου 1973.

3. Νομική εκτίμηση

242. Η αιτίαση προβάλλεται παραδεκτώς. Βεβαίως, οι λόγοι αναιρέσεως που δεν βάλλουν κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως αλλά κατά της πρωτοδίκως προσβαλλομένης αποφάσεως της Επιτροπής είναι απαράδεκτοι. Η Hotel Cipriani και η Comitato βάλλουν όμως προδήλως και κατά της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στο μέτρο που το Πρωτοδικείο επιβεβαίωσε την άποψη που εξέφρασε η Επιτροπή με την προσβαλλόμενη απόφαση. Περαιτέρω, η Hotel Cipriani και η Comitato επικαλέστηκαν ήδη κατά την ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία ότι υφίσταται συνέχεια μεταξύ των προηγουμένων καθεστώτων και των νόμων 206/1995 και 30/1997. Επομένως, ούτε η αιτίαση αυτή προβάλλεται απαραδέκτως ως νέο επιχείρημα.

245. Ούτε η αιτίαση που στηρίζεται στην ύπαρξη συνέχειας μεταξύ του καθεστώτος του νόμου 171/1973 και του καθεστώτος των νόμων 206/1995 και 30/1997 είναι πειστική. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει, κατ' αρχάς, να υπομνησθεί εκ νέου ότι η Επιτροπή μπορεί να λάβει την απόφασή της επί τη βάσει των πληροφοριακών στοιχείων τα οποία της υποβλήθηκαν από το κράτος μέλος και τους ενδιαφερόμενους τρίτους στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας. Όπως έκρινε το Πρωτοδικείο, από τις πληροφορίες που υποβλήθηκαν στην Επιτροπή συνάγεται, πρώτον, ότι με την υπουργική απόφαση της 5ης Αυγούστου 1994 θεσπίσθηκε νέο καθεστώς απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές στο Mezzogiorno. Δεύτερον, από τον νόμο 206/1995 συνάγεται ότι το νέο αυτό καθεστώς επεκτάθηκε σε επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στη Βενετία και στην Chioggia. Ορθώς το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι η Επιτροπή, επί τη βάσει των πληροφοριών αυτών, έπρεπε να θεωρήσει ότι τόσο η υπουργική απόφαση της 5ης Αυγούστου 1994 όσο και ο νόμος 206/1995 συνιστούσαν νέο καθεστώς. Θα μπορούσε βεβαίως να ισχύσει κάτι διαφορετικό εάν η Επιτροπή είχε ενημερωθεί, κατά τη διεξαγωγή της διοικητικής διαδικασίας,

για τη συνέχεια μεταξύ της επεκτάσεως αυτής και ενός υφισταμένου καθεστώτος. Το Πρωτοδικείο, πάντως, διαπίστωσε ότι ούτε η Ιταλική Κυβέρνηση ούτε άλλος μετέχων στη διαδικασία αναφέρθηκε στην ως άνω συνέχεια, μολονότι η Επιτροπή με την ανακοίνωσή της για την έναρξη της επίσημης διαδικασίας έρευνας ρητώς διαπίστωσε ότι θεωρούσε ότι πρόκειται για νέο καθεστώς. Συναφώς, η διαπίστωση του Πρωτοδικείου ότι η Επιτροπή ορθώς εκτίμησε ότι υφίσταται νέα ενίσχυση δεν βαρύνεται με πλάνη περί το δίκαιο. Επομένως, οι αιτιάσεις της Hotel Cipriani και της Comitato πρέπει να απορριφθούν ως απαράδεκτες.

Ζ — Επί της εφαρμογής του άρθρου 14 του κανονισμού 659/1999

1. Η αιτιολογία της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

246. Οι προσφεύγουσες ισχυρίστηκαν κατά την ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία ότι η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 14 του κανονισμού 659/1999. Στο πλαίσιο των σκέψεων 385 έως 399 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως το Πρωτοδικείο απέκλεισε την ύπαρξη παραβάσεως. Η Hotel Cipriani και η Comitato βάλλουν κατά του εν λόγω σκέλους της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στις ως άνω σκέψεις, το Πρωτοδικείο τόνισε κατ' αρχάς ότι η Επιτροπή, κατά το άρθρο 14 του κανονισμού 659/1999 και σύμφωνα με τη νομολογία, είναι κατ' αρχήν υποχρεωμένη στην περίπτωση διαπιστώσεως της ασυμβατότητας ενισχύσεως προς την κοινή αγορά να επιβάλει την ανάκτηση της ενισχύσεως αυτής [108]. Η διαταγή περί ανακτήσεως δεν παραβιάζει στην παρούσα περίπτωση κάποια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου. Το Πρωτοδικείο τόνισε ιδίως ότι το γεγονός ότι οι περισσότερες δικαιούχοι επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο, πράγμα, πάντως, που δεν αποδείχθηκε, δεν καθιστά δυνατόν να αποκλεισθεί εκ των προτέρων οποιαδήποτε επίπτωση των επίδικων απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές επί του εμπορίου και του ανταγωνισμού [109].

2. Τα κυριότερα επιχειρήματα των διαδίκων

247. Κατά την *Hotel Cipriani,* την *Comitato* και την *Coopservice,* το Πρωτοδικείο θα έπρεπε να δεχθεί την ύπαρξη παραβιάσεως των γενικών αρχών του κοινοτικού δικαίου. Ακόμη και η Επιτροπή παραδέχεται ότι δεν συνιστούν ενισχύσεις υπό την έννοια του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ όλες οι απαλλαγές από τις κοινωνικές εισφορές. Κατά συνέπεια, η ανάκτηση των ποσών που αντιστοιχούν στο σύνολο των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές δεν συνάδει προς την αρχή της αναλογικότητας και παραβιάζει και την αρχή της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης των δικαιούχων.

108 — Σκέψεις 385 έως 389 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.
109 — Σκέψη 390 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

248. Η *Επιτροπή* ζητεί την απόρριψη των αιτιάσεων αυτών ως αβασίμων. Υποστηρίζει ότι δεν χρειάζεται να αναφέρει κάποιον ειδικό λόγο για την ανάκτηση, επειδή πρόκειται για τη φυσική συνέπεια της διαπιστώσεως της ασυμβατότητας ενισχύσεως προς την εσωτερική αγορά. Δεν υφίσταται παραβίαση ούτε της αρχής της αναλογικότητας ούτε της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως.

3. Νομική εκτίμηση

249. Η αιτίαση περί παραβάσεως του άρθρου 14 του κανονισμού 659/1999 πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμη κατόπιν αντικαταστάσεως της αιτιολογίας της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Πράγματι, αντίθετα προς την άποψη της Hotel Cipriani, της Comitato και του Πρωτοδικείου, η Επιτροπή δεν διέταξε με το άρθρο 5 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως την ανάκτηση όλων των χορηγηθεισών απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές. Αντιθέτως, όπως εκτέθηκε ανωτέρω, διέταξε την ανάκτησή τους μόνο στο μέτρο που αυτές πληρούσαν τις προϋποθέσεις του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ και, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 1, καθώς και με το άρθρο 2 της προσβαλλομένης αποφάσεως, ήσαν ασυμβίβαστες προς την κοινή αγορά. Κατά συνέπεια, είναι αλυσιτελής η αιτίαση ότι δεν συνάδει προς την αρχή της αναλογικότητας η ανάκτηση των ποσών που αντιστοιχούν στο σύνολο των απαλλαγών από τις κοινωνικές εισφορές, μολονότι δεν διευκρινίζεται αν αυτές πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ.

VII — Σύνοψη

250. Επομένως, επιβάλλονται οι ακόλουθες διαπιστώσεις:

251. Το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πλάνη περί το δίκαιο, καθόσον δεν εξέτασε κατά πόσον η Comitato είχε προβάλει τους λόγους ακυρώσεως στους οποίους στηρίχθηκε στην υπόθεση T-277/00 και στην προηγούμενη υπόθεση T-231/00, και, επομένως, εσφαλμένως δεν απέρριψε ως απαράδεκτη λόγω εκκρεμοδικίας την προσφυγή της Comitato στην υπόθεση T-277/00, εφόσον πρόκειται για πανομοιότυπους λόγους ακυρώσεως. Συναφώς, η ανταναίρεση της Επιτροπής είναι βάσιμη και η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση πρέπει να αναιρεθεί. Κατά τα λοιπά, η ανταναίρεση της Επιτροπής πρέπει να απορριφθεί.

252. Κατά το άρθρο 61, πρώτο εδάφιο, του Οργανισμού του, το Δικαστήριο μπορεί, μετά την αναίρεση, να αποφανθεί το ίδιο οριστικά επί της διαφοράς, εφόσον είναι ώριμη προς εκδίκαση. Επομένως, πρέπει να εξεταστεί κατά πόσον η Comitato, με την προσφυγή της στην υπόθεση T-231/00, στηρίχθηκε στους λόγους ακυρώσεως οι οποίοι είναι κατ' ουσίαν πανομοιότυποι με αυτούς στους οποίους στήριξε την προσφυγή της στην υπόθεση T-277/00. Συναφώς, έχει σημασία μόνον το αν οι λόγοι ακυρώσεως είναι ουσιωδώς πανομοιότυποι [110], πράγμα το οποίο μπορεί να συμβαίνει εάν τα κατ' ιδίαν επιχειρήματα που προβλήθηκαν προς στήριξη του λόγου ακυρώσεως δεν ταυτίζονται πλήρως. Από τη σύγκριση των λόγων ακυρώσεως στις υποθέσεις T-231/00 και T-277/00 προκύπτει ότι οι λόγοι ακυρώσεως με τους οποίους η Comitato στην υπόθεση T-277/00 προβάλλει παράβαση και

110 — Αποφάσεις Diezler κ.λπ. κατά ΟΚΕ (παρατεθείσα στην υποσημείωση 24, σκέψη 16), και Γαλλία κατά Κοινοβουλίου (παρατεθείσα στην υποσημείωση 25, σκέψεις 9 έως 11).

εσφαλμένη εφαρμογή του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ (σημείο 2 του δικογράφου της προσφυγής) και παράβαση του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ (σημείο 3 του δικογράφου της προσφυγής) είναι κατ' ουσίαν πανομοιότυποι προς τους λόγους ακυρώσεως τους οποίους η Comitato προέβαλε ήδη με την προηγούμενη προσφυγή της στην υπόθεση Τ-231/00. Συναφώς, η προσφυγή της Comitato πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη λόγω εκκρεμοδικίας.

253. Οι λόγοι αναιρέσεως με τους οποίους η Comitato προβάλλει παράβαση του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ και του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ πρέπει να απορριφθούν, επί τη βάσει των προαναφερθεισών σκέψεων, ως αλυσιτελείς. Οι λοιποί λόγοι αναιρέσεως πρέπει να απορριφθούν για τους λόγους που εκτέθηκαν ανωτέρω στο σημείο VI των προτάσεων αυτών.

254. Η αίτηση αναιρέσεως της Hotel Cipriani και της Italgas πρέπει να απορριφθεί για τους λόγους που εκτέθηκαν ανωτέρω στο σημείο VI των προτάσεων αυτών.

VIII — Πρόταση

255. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

1) Αναιρεί την απόφαση του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 28ης Νοεμβρίου 2008 στις υποθέσεις Τ-254/00, Τ-270/00 και Τ-277/00, Hotel Cipriani κ.λπ. κατά Επιτροπής., στο μέτρο που έκρινε παραδεκτή την προσφυγή της Comitato «Venezia vuole vivere» στην υπόθεση Τ-277/00 και όσον αφορά τους λόγους ακυρώσεως περί εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 1, ΕΚ και περί εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής του άρθρου 87, παράγραφος 3, στοιχείο γ΄, ΕΚ. Σε σχέση με τους λόγους αυτούς ακυρώσεως, απορρίπτει ως απαράδεκτη λόγω εκκρεμοδικίας την προσφυγή της Comitato «Venezia vuole vivere» στην υπόθεση Τ-277/00.

2) Κατά τα λοιπά, απορρίπτει τις αιτήσεις αναιρέσεως.